

SLAVA OSTASILOR ROMANI
MOSTENITORI AI TRADITIILOR
EROICE STRABUNE
LUPTATORI NEINFRICATI
IMPOTRIVA FASCISMULUI
PENTRU LIBERTATEA SI
INDEPENDENTA PATRIEI

magazin istoric

ANUL XIX NR. 5 (218) MAI 1985

დავით გიორგი დავითის ძე დავითის ძე დავითის ძე
დავითის ძე დავითის ძე დავითის ძე

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIX
Nr. 5 (218)
mai 1985

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

40 ANI DE LA VICTORIA ASUPRA FASCISMULUI

- **Întregul popor român în lupta pentru obținerea victoriei :**
Ilie Ceaușescu ... 2
- **Ziua Victoriei la București :**
Cristian Popișteanu, Valeriu Buduru, Marian Ștefan ... 8
- **Filcele României în războiul antihitlerist :**
Elisabeta Ioniță ... 12

- U.T.C. — Trepte în timp :**
Constantin Petculescu ... 14

- Îndemnatu-s-au și Ion Neculce... :**
Gabriel Ștrempel ... 38

- Cultura Cucuteni — unică în Europa (II) :**
Linda Ellis ... 43

- Vasile Pârvan — profesorul meu :**
Ion Coman ... 46

- Itinerar istoric pe Dunăre :**
Vasile Smărăndescu ... 59

- **Asaltul final :** *S.M. Ștemenko, O. Bradley, B.L. Montgomery, Charles de Gaulle* ... 17 ● **Primăvara popoarelor :** *Eugen Preda* ... 27 ● **1914-1918, 1939-1945. Africa în război, război în Africa :** *Michael Crowder* ... 29 ● **America Latină și victoria Națiunilor Unite :** *Constantin Bușe* ... 34

- **O strinsă cooperare între toți istoricii :** *Henri Michel* ... 33
- **Tragicomedia la Rastenburg :** *A. Busuioceanu, Fl. Constantiniu* ... 49 ● **Documentele secolului XX. Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (IV) ...** 54

- **Cărți sosite la redacție ...** 53 ● **Clo zîmbește ...** 53 ● **Poșta Magazin istoric ...** 62

COPERTELE NOASTRE

(1) Impresionantul Monument al Eroilor Patriei, ridicat în Capitală, în semn de cinșire a tuturor generațiilor de luptători care și-au dat viața pentru împlinirea nobilelor idealuri de dreptate socială și libertate națională ale poporului român

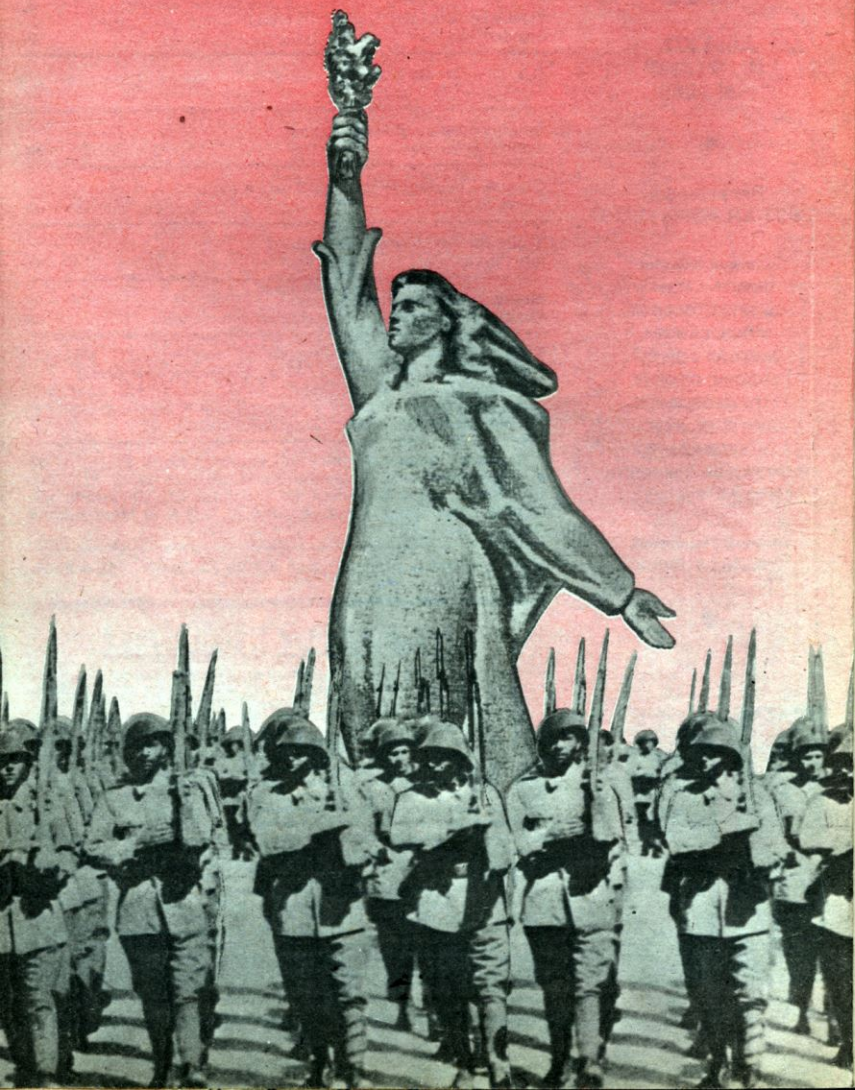
(2)(3) Din tezaurul artistic național al secolului XVIII, secol marcat și de operă și activitatea lui Ion Neculce. Miniaturi din manuscrisele scrierilor populare **Erotocritul** și, respectiv, **Alexandria**, care s-au bucurat de o mare răspindire și în țările noastre. Traduse în limba română și copiate, ele au circulat, inclusiv în veacul XVIII, sub formă de manuscrise împodobite cu frumoase desene, cum sînt și acestea aparținînd logofătului Petrarhe și unui autor anonim, reprezentînd pe tînărul Erotocrit, eroiul romanului cu aceleași nume, și pe Alexandru Macedon între curtenii săi (**Îndemnatu-s-au și Ion Neculce...** p. 38)

(4) Marea victorie asupra fascismului. Iată cîteva secvențe, așa cum au fost surprinse pe pelicula aparatului de fotografiat, în acele memorabile momente de sărbătoare, de la 9 mai 1945 ca și în zilele de luptă eroică ce au dus la marea biruință. Ziua Victoriei la București, Moscova, New York, Londra, Paris (imaginele 1, 4, 7, 10, 13). Infanteriști români intrînd în orașul cehoslovac Brno (2) și în urmărirea inamicului prin munții Cehoslovaciei (3); la 30 aprilie 1945, drapelul roșu flutură pe clădirea Reichstagului (5); contraofensivă sovietică pe Frontul Voronej, în toamna anului 1943 (6); 1944. Escadrilă americană de forță-rețе zburătoare B 17 deasupra Germaniei (8) și trupe americane, în ajunul imediat al operației Overlord, imbarcîndu-se pe coasta engleză (9); soldați britanici intră în capitala Belgiei, Bruxelles, în septembrie 1944 (11) și ocupă, după ce înfrîng rezistența hitleristă, orașul italian Catania, în august 1943 (12); tanc francez pe străzile Parisului eliberat, la 24 august 1944 (14) și unități ale Diviziei „Leclerc” debarcă pe pămîntul patriei franceze la 1 august 1944 (15)

Macheta artistică a copertelor 1—4: Radu Ion POPESCU

La încheierea războiului antihitlerist, armata română s-a întors în țară victorioasă, cu steagurile de luptă acoperite de glorie, trecind pe sub arcul de triumf ca o armată biruitoare, care și-a făcut cu prisosință datoria față de patria și poporul său, față de cauza izbăvirii omenirii de ororile fascismului, dobîndindu-și astfel recunoștința binemeritată a altor popoare, a întregii umanități.

(Din Hotărîrea Comitetului Politic Executiv a C.C. al P.C.R. privind aniversarea a 40 de ani de la victoria asupra fascismului și sărbătorirea zilei independenței României)

ÎNTREGUL POPOR ROMÂN ÎN LUPTA PENTRU OBTINEREA VICTORIEI

General-locotenent ILIE CEAUȘESCU,
doctor în istorie

La 9 mai, se împlinesc 40 ani de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial în Europa. Întreaga omenire sărbătorește a 40-a aniversare a strălucitei victorii împotriva fascismului, victoria umanității împotriva celui mai înverșunat dușman al libertății și independenței popoarelor.

Printr-o coincidență a istoriei, ziua de 9 mai are o dublă semnificație în viața poporului nostru: ea este sărbătoarea scumpă a independenței absolute de stat, proclamată la 9 mai 1877 și, totodată, Ziua Marii Victorii, cucerite alături de celelalte popoare iubitoare de libertate, asupra fascismului, la capătul celui de-al doilea război mondial. Și tot la 9 mai, ca înalt omagiu adus memoriei tuturor fiilor patriei care s-au jertfit pentru împlinirea înaltelor idealuri de independență a țării, pentru cauza libertății popoarelor, poporul român sărbătorește Ziua Eroilor.

Deși despărțite în timp și petrecute în contexte social-istorice diferite, evenimentele de la 9 mai 1877 și de la 9 mai 1945 se află într-o relație de profundă continuitate, semnificând etape esențiale ale drumului de lupte și sacrificii străbătut de poporul român pentru libertate și independență națională. 9 mai 1877 a marcat o treaptă, un moment de referință al efortului făcut de filii României pe drumul dobândirii independenței patriei, căci așa cum sublinia secretarul general al partidului nostru, „numai o dată cu răsturnarea dictaturii fasciste și trecerea la construirea socialismului, poporul român și-a asigurat pe deplin independența”.

Prin actul hotărîtor al voinței întregii națiuni, înfăptuit la 23 August 1944, și prin participarea ei activă la războiul antihitlerist de partea coaliției Națiunilor Unite, România și-a adus o importantă contribuție la scurtarea celei de a doua conflagrații mondiale a secolului XX. Declanșarea Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, victoria forțelor insurecționale românești, obținută în perioada 23-31 august 1944, au dus la scurtarea duratei războiului cu circa 200 zile. Sînt 200 zile în care pierderile de vieți omenești și bunuri materiale pricinuite de continuarea confruntărilor ar fi fost uriașe, imposibil de cuantificat. 200 zile în care civilizația umană ar fi continuat să sufere devastările crîncenului conflict mondial. 200 zile care au răpit celui de-al III-lea Reich toate speranțele în posibilitatea de a răsturna situația militar-strategică și politică a războiului cu ajutorul acelor noi arme de distrugere în masă la care se lucra cu înfrigurare. Sînt 200 zile pe care România și poporul ei le-au dăruit cauzei păcii universale.

După cum se știe, unul din principalele obiective ale revoluției române declanșate la 23 August 1944 viza eliberarea întregului teritoriu național de sub dominația hitleristă și horthyistă, acțiune încheiată la 25 octombrie 1944. Oștirea română, avînd sprijinul întregului popor, s-a angajat — alături de glorioasele armate sovietice care au dus greul celui de-al doilea război mondial, dînd grele

jertfe — în lupta pentru înfrîngerea definitivă a fascismului, dînd un aport important la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți a Austriei. De-a lungul celor 263 zile ale participării sale la războiul antihitlerist, România a angajat în lupte efective care o situează pe locul patru între armatele țărilor coaliției antihitleriste. Această realitate istorică a fost recunoscută de personalități politice și militare ale epocii. Astfel, în ianuarie 1945, în Parlamentul britanic, un deputat a subliniat că, potrivit cuantumului de efective militare angajate de România pe front, ea se plasează pe locul al patrulea în ierarhia armatelor țărilor coaliției antihitleriste, după Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii și Marea Britanie.

Pe cîmpul de luptă împotriva fascismului au fost prezenți 538 536 combatanți români, dintre care 308 003 aparțineau trupelor de infanterie, 73 667 aeronauticii, 9 468 marinei etc., fiind permanent în contact cu inamicul un efectiv mediu de 175 000 militari.

Pe durata participării lor la războiul antihitlerist, trupele române au acționat, cot la cot cu trupele sovietice, pe direcția strategică principală de pe frontul european, adică Cluj—Budapesta—Praga—Berlin. Fiind hotărîte să mențină cu orice preț acea direcție, căpeteniile naziste au dotat-o, aproape pînă la saturație, cu efective și tehnică de luptă de prim rang. O atare concentrare de forțe avea să ducă, într-un anumit fel, la slăbirea altor fronturi. După cum aprecia istoricul

britanic Liddell Hart, întărirea acelor direcții strategice „a redus stabilitatea apărării germane pe fronturile principale de est și vest”.

Bizuiindu-se pe tăria grupării de forțe concentrată pe direcția pe care acționau trupele sovietice și române, Hitler mai spera, la un moment dat, să întoarcă soarta războiului în Europa. Așa se explică, printre altele, decizia luată de el de a se declanșa, la data de 6 martie 1945, o ofensivă de mare amploare în zona lacului Balaton. Înregistrând un succes neașteptat, căpeteniile de la Berlin au intenționat apoi să organizeze, în așa-numitul *Reduit alpin* din Austria, o apărare beton, pe aliniamentul căreia hitleriştilor precunizau să reziste pînă la ultima limită a resurselor lor umane. În sfîrșit, tot în zona de primă importanță strategică în care acționau trupele noastre au mai încercat rămășițele forțelor fasciste să întrețină numeroase focare de rezistență și după capitularea necondiționată a Germaniei naziste, la 9 mai 1945, în speranța lor deșartă că s-ar mai putea întîmpla vreo minune care să-i salveze pe naziști de la catastrofa ce devenise fapt împlinit prin lupta eroică a statelor coaliției antifasciste. Cele subliniate mai sus au darul să ateste că armata română a luptat timp de 263 zile împotriva Reichului nazist, alături de trupele sovietice ale Frontului 2 ucrainean, pe direcția de efort de însemnătate excepțională pentru obținerea victoriei finale asupra Germaniei hitleriste.

Pentru dobîndirea victoriei istorice de la 9 mai 1945, poporul român a dat un greu tribut de sînge. Pierderile umane înregistrate de armata română în timpul participării ei la războiul antihitlerist au fost de 169 822 luptători, ceea ce înseamnă că, în timpul campaniei, s-a pierdut „un rînd” din efectivele menținute permanent în „linia întîi”. Ele s-au datorat, în principal durității confruntărilor, spiritului de jertfă al ostașilor români și rezistenței înverșunate a inamicului. Armata 4 română, care a rulat pe front peste 173 000 militari, a pierdut 52 la sută din efectivele angajate, procent care la Armata 1 română a fost de 48 la sută (la un efectiv de 130 148 oameni).

Jertfele românești n-au fost zadarnice. De la Marea Neagră pînă în cadrilaterul Boemiei, de-a lungul a circa 1 700 km, armata română a eliberat circa 240 000 km² de sub stăpînirea inamică (în România, Ungaria, Cehoslovacia și Austria). Trupele române au traversat prin lupte grele circa 20 masivi muntoși, au forțat sau au trecut 12 cursuri de apă și, după finalizarea victorioasă a insursecției, au eliberat 3 831 localități, între care 53 orașe. Ostașii români au provocat inamicului mari pierderi în personal — 117 798 prizonieri și 18 731 morți găsiți pe teren — efective care echivealează cu circa 15 divizii de infanterie ale Wehrmachtului. O statistică grăitoare care vine să ateste elanul

ofensiv neînterupt etalat de armata română. Zilnic au fost scoși din luptă circa 540 militari inamici (cifra este calculată fără a dispune de cuantumul răniților sau morților ridicați de adversar) prin jertfa zilnică a 630 militari români (morți, răniți și dispăruți).

Forțele române participante la campanie au fost un organism militar armonios, încheat, cuprinzînd toate genurile de arme și specialități corespunzătoare epocii. La sfîrșitul războiului, pe teritoriul Cehoslovaciei se aflau: 2 comandamente de armată, 4 comandamente de corp de armată, 16 divizii (11 de infanterie, 2 de munte și 3 de cavalerie), un corp aerian, o divizie de artilerie antiaeriană, un regiment de tancuri, o brigadă de căi ferate, numeroase unități și formațiuni de geniu, transmisiuni etc. Ele însumau un total de 198 552 militari (16 617 reprezentau completările aflate în drum spre front la încheierea ostilităților).

Susținerea constantă a unui intens efort militar, menținerea în permanență peste hotare, timp de peste șapte luni, a unei armate de 175 000 militari au necesitat o masivă contribuție economică, mobilizarea integrală a tuturor energiilor naționale sub deviza „Totul pentru front, totul pentru victorie!”, proces al cărui ferment activ a fost Partidul Comunist Român. Pentru susținerea activă a războiului antihitlerist au fost expediate spre front uriașe cantități de armament și muniții, de carburanți și echipament militar, de produse agricole etc. Cîteva cifre sînt edificatoare pentru a sublinia fie și parțial efortul făcut de economia românească pentru asigurarea trupelor luptătoare cu cele de trebuință: cererile de muniție au fost satisfăcute prin livrări în proporție de 200 la sută la lovituri tun antitanc, de 240 la sută la lovituri tun antiaerian; la 10 februarie 1945 existau disponibile lovituri de obuzier pentru circa 29 luni de război, mine de aruncătoare pentru 5 luni etc.; au fost expediate frontului peste 360 000 t făină, grîu, carne, grăsimi, furaje etc., care nu numai că au asigurat necesarul trupelor române luptătoare, dar au fost folosite și pentru hrănirea populației din zonele de acțiune din Ungaria și Cehoslovacia. Totodată, România a pus la dispoziția frontului întregul său sistem de comunicație feroviar (inclusiv materialul rulant: 52 000 vagoane și 2 300 locomotive), rutier, aerian, fluvial și maritim (92 la sută din flota națională), rețelele de telefoane și telegrafice.

În perioada participării trupelor noastre la războiul antihitlerist, România a trebuit să acopere și cheltuielile financiare și în mărfuri derivate din stipulațiile Convenției de armistițiu. Echivalentul în dolari al acestor cheltuieli și al efortului economic de război atinge fabuloasa sumă de 1 120 000 000 dolari (cursul anului 1938). Ceea ce înseamnă de 4 ori bugetul României pe exercițiul fi-

nanciar 1937-1938. Zilnic, contribuția materială a României în războiul antihitlerist a fost de aproape 5 000 000 dolari.

Asigurarea acestui masiv efort de război, contribuția notabilă la obținerea victoriei, impunea în mod firesc ca România să fie considerată stat cobeligerant în lupta împotriva Reichului hitlerist. Aceasta cu atât mai mult cu cât, România, care a avut pe front în mod permanent un efectiv de aproximativ 175 000 militari, se situa, atât din acest punct de vedere, cât și prin contribuția efectivă la obținerea victoriei, pe un plan superior efortului altor state din coaliția antihitleristă.

Conform reglementărilor juridice pe plan internațional, statutul de cobeligeranță definește situația unui stat care la sfârșitul războiului se găsește în tabără opusă celei alături de care a început războiul. Acest statut creează „efecte pe planul responsabilității internaționale, statul respectiv beneficiind de anumite circumstanțe la încheierea păcii”. Asemenea efecte incontestabile, care derivă din contribuția la obținerea victoriei finale, se referă la drepturile statului respectiv în ceea ce privește obținerea de despăgubiri de război ori anularea sau micșorarea celor la care este impus, condiții neîngrădite în domeniul politicii militare sau economice etc.

Obținerea statutului de cobeligeranță a făcut obiectul unui efort diplomatic susținut al României. Astfel, în ultima sesiune, care s-a ținut la Moscova cu prilejul încheierii armistițiului din 12 septembrie 1944, delegația română a cerut să i se acorde statut de cobeligeranță, motivând că „acționează contra armatelor germano-ungare încă de la 24 august 1944, ora 4 [și] prin semnarea armistițiului se angajează la o colaborare totală în toate domeniile cu Aliații”. Ministrul de externe al Uniunii Sovietice din acea perioadă, V.M. Molotov a declarat, în numele U.R.S.S., Angliei și S.U.A., că „în principiu este de acord ca să se acorde României statutul de cobeligeranță și că acesta se va traduce în fapt imediat ce acțiunea armatei române se va fi făcut simțită”.

În a treia decadă a lunii octombrie 1944, Marele Stat Major român a întocmit un studiu în care se arată că „ținând seama de contribuția noastră și comparând-o cu precedentul Italiei și cu recente evenimente din Ungaria [anunțarea de către Horthy a armistițiului cu Națiunile Unite], credem că se poate acorda României statutul de cobeligeranță”.

Într-adevăr, Italiei, după aproximativ 2 luni de la armistițiu, i s-a recunoscut cobeligeranța.

Încă în cursul desfășurării războiului, pe plan internațional s-au exprimat opinii autorizate referitoare la valoarea contribuției românești la lupta împotriva Reichului hitlerist, care fundamenta necesitatea recunoașterii calității de cobeligeranță a României. Astfel, în discuțiile din Camera Comunelor, din ia-

nuar 1945, s-a propus, în cursul unei interpelări, că, având în vedere ponderea militară pe care o are România în războiul antihitlerist, să i se recunoască statutul de cobeligeranță: „De vreme ce România este a 4-a țară care luptă efectiv pe frontul împotriva Germaniei — arăta deputatul laburist Ivor Thomas, în Camera Comunelor — ar fi cazul să se propună să i se acorde un statut de cobeligeranță”. În răspunsul la interpelare, ministrul de externe de atunci al Marii Britanii, Anthony Eden, a reliefat contribuția substanțială a României la efortul de război al Națiunilor Unite; în același mod s-a exprimat și postul de radio oficial al S.U.A. la 9 februarie 1945.

Guvernul român își precizase poziția în legătură cu proiectul de tratat de pace al Națiunilor Unite cu România, la 12 august 1946, când declarase că „România este în drept să ceară și să obțină recunoașterea calității sale de cobeligeranță din partea Națiunilor Unite”. În virtutea unei asemenea juste revendicări, guvernul român se socotea în drept „să ceară și să obțină o îmbunătățire esențială a condițiilor privitoare la limitarea armamentului și a forțelor armate”, să nu plătească reparații de război mai mari decât cele prevăzute prin Convenția de armistițiu, să reclame „întreaga libertate a politicii sale economice”, o convenție specială referitoare la regimul Dunării, „la a cărei încheiere să participe numai țările riverane”.

În cursul lucrărilor Conferinței de pace de la Paris, delegatul Cehoslovaciei, generalul Heliodor Pika, a apreciat favorabil solicitarea cobeligeranței de către România, arătând: „Contribuția armatei române la victorie a fost incomparabil mai mare decât aceea, de pildă, a Italiei, care a fost recunoscută ca stat cobeligerant. Proporția reise mai bine dacă se ține seama de numărul populației. România, cu o populație de 14 000 000 locuitori, a aruncat succesiv în luptă de la 15 la 29 de divizii, în vreme ce Italia, cu 47 000 000 de locuitori, a putut pune în linie numai 6 divizii. Iată o dovadă strălucită ce nu poate fi contestată. În plus, armata română a capturat peste 100 000 de soldați germani și unguri... Cred că noi, militarii, vom da ce se cuvine României noi și democratice, care din prima zi a rușii cu Germania a aruncat în luptă contra Axei tot potențialul său atât uman, cât și material și economic”.

Remarcabilă pentru susținerea cererii României de a beneficia de statutul de cobeligeranță a fost și demonstrația făcută de doi ofițeri francezi într-un studiu intitulat *România de partea Națiunilor Unite* și publicat în septembrie 1946. Sintetizând contribuția militară românească la înfrângerea Reichului hitlerist, ei arătau că „românii au participat la 16 mari bătălii și la trei sute șazeci

de lupte, au patruns mai bine de 1 000 km în pozițiile inamicului (de pe riul Mureș pînă în Boemia), străbătînd 12 masivi muntoși pe timp de iarnă și în regiuni complet lipsite de adăpost și de comunicații, eliberînd trei mii opt sute treizeci de orașe și sate și luînd o sută de mii de prizonieri" (Général Cochet, lieutenant-colonel Paquier, *La Roumanie aux côtés des Nations Unies*, în *Cahiers France-Roumanie*, 1946, no. 5, septembrie-octombrie).

În pofida deselor intervenții diplomatice românești pe lângă Aliții, statutul de cobeligeranță n-a fost obținut. După cum se stipula în declarația guvernului român, acest fapt a privat România de dreptul „de a-și valorifica creanțele împotriva Germaniei și acela de a fi indemnizată de ea pentru pagubele suferite în timpul războiului purtat alături de Aliți spre triumful dreptului și al libertății”.

Tratatul de pace al Națiunilor Unite cu România a fost semnat la 10 februarie 1947 și prin el s-a recunoscut suveranitatea legitimă a României asupra părții de nord-vest a țării smulsă prin odiosul Diktat fascist de la Viena, „hotărîrile sentinței de la Viena din 30 august 1940 fiind declarate nule și neavente”, frontiera dintre România și Ungaria

restabilindu-se „astfel cum exista la 1 ianuarie 1938”.

Semnînd la Paris Tratatul de pace cu Puterile Aliate și Asociate, delegația guvernului țării noastre declara că „România dorește să-și aducă contribuția la organizarea păcii și a colaborării internaționale”.

Credincioasă acestor principii, în cei 40 ani care s-au scurs de la încheierea celui de-al doilea război mondial, România s-a manifestat activ ca un factor al păcii și colaborării internaționale. Îndeosebi după cel de-al IX-lea Congres al P.C.R., România socialistă a acționat ca unul dintre factorii cei mai activi ai vieții internaționale, identificîndu-se cu politica de afirmare și apărare a principiilor independenței și suveranității naționale, de egalitate deplină în drepturi și neamestec în treburile interne ale statelor, proclamînd răsplată și în repetate rânduri dreptul sacru al fiecărui popor de a fi stăpîn pe soarta sa. Este o politică ce se integrează unui efort milenar de apărare a neamului, încorporînd și valorificînd toată inteligența politică românească născută dintr-o îndelungată experiență ce-i conferă trăinicie și o impresionantă continuitate.

Proclamînd dreptul la independență al fiecărei națiuni, această politică respinge ferm

Fișă de istorie diplomatică: cobeligeranța

Douăzeci și patru de ore după ce armata română primise ordinul de a începe imediat „eliberarea teritoriului național de trupele germane”, la Comisaratul poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S. a fost elaborată o Declarație cuprinzînd prima reacție oficială a guvernului sovietic privind evenimentele din România. În noaptea de 24 spre 25 august, conținutul documentului a fost adus la cunoștința ambasadorilor Marii Britanii și S.U.A. la Moscova¹. La ora 4.50 a.m. (25 august), ambasadorul englez A. Clark Kerr a transmis textul Declarației către Ministerul de externe al Marii Britanii. În referatul de evaluare întocmit la Foreign Office (de J.L. Reed), se aprecia: „aceasta este o declarație foarte satisfăcătoare”. În legătură cu finalul Declarației sovietice („Sprijinul trupelor românești, acordat forțelor armatei roșii, în vederea lichidării trupelor germane, este singurul mijloc pentru grăbirea încetării operațiunilor militare pe teritoriul României și încheierii armistițiului României cu coaliția aliată”), la Foreign Office s-a formulat următoarea concluzie: „Ultima parte a acestei declarații este în mod efectiv o ofertă de cobeligeranță”.

În cursul celui de-al doilea război mondial, noțiunea de cobeligeranță a fost folosită pentru prima oară de diplomația britanică, fiind utilizată de fo-

rurile de conducere ale puterilor anglo-saxone. În septembrie 1943, în cursul unei convorbiri la Brindisi cu mareșalul P. Badoglio, șeful guvernului italian, care semnase armistițiul cu Națiunile Unite, ministrul rezident britanic la Alger, H. MacMillan², a oferit Italiei statutul de cobeligerant, în cazul în care guvernul Badoglio avea să declare război Germaniei. După cum i-a scris Churchill lui Stalin la 21 septembrie același an, dacă guvernul Badoglio va declara război Germaniei, „acest fapt nu va face din Italia un aliat, ci numai un cobeligerant”. La 27 septembrie, generalul D.D. Eisenhower, în a cărui subordine se afla teatrul de operații din Italia, a solicitat președintelui S.U.A. și premierului britanic o clarificare a noțiunii, „deoarece — cum îl scria Roosevelt lui Stalin — ne-ar ajuta să atragem de partea noastră armata, flota și populația civilă a Italiei”.

A urmat un schimb de proiecte între Washington și Londra, fiind acceptat cel britanic, revizuit, care a intrat și în consensul sovietic. Declarația tripartită anglo-americano-sovietică, dată publicității după ce, la 13 octombrie 1943³, Italia a declarat război

Germaniei, considera că acest act a făcut „de fapt Italia un cobeligerant”. „Relațiile dintre guvernul Italiei și guvernele Națiunilor Unite — arăta declarația —, bazate pe ducerea în comun a războiului, nu pot influența prin ele însele condițiile de curînd semnate, care rămîn pe deplin valabile și care pot să se modifice numai în baza unui acord între guvernele aliate, în lumina ajutorului pe care guvernul italian va putea să-i acorde cauzei Națiunilor Unite”. După opinia profesorului Sir Llewellyn Woodward, autorul istoriei oficiale a politicii externe a Marii Britanii în cursul celui de-al doilea război mondial (*British Foreign Policy in the Second World War*), declarația nu clarifica noțiunea de cobeligeranță, decît în sensul că cele trei guverne „acceptă colaborarea activă a națiunii și forțelor armate italiene”, în calitate de cobeligerant în războiul împotriva Germaniei⁴.

Corpul Italian de eliberare (C.I.L.), subordonat Armatei 8 britanice, avea în aprilie 1944 un efectiv de 9 000-10 000 soldați și de 24 000 în mai 1944. La 30 august 1944, activitatea operativă i-a fost suspendată (Cf. *Storia della Seconda Guerra Mondiale*, vol. 5, Rizzoli-Purnell, 1967, pp. 443-444). Capturarea trupelor germane din Italia de Nord a survenit la 2 mai 1945, numai cîteva zile după prăbușirea „Republicii sociale”, de sub protecția acestora, și executarea lui Mussolini de către partizani (*Magazin Istoric*, nr. 12/1975).

¹ Harold MacMillan a devenit ulterior lider al partidului conservator și prim-ministru (1957-1963). În 1984, a fost înmălat ca lord și în prezent este cel mai vîrstnic (91 ani) membru al Camerei Lorzilor.

² Guvernul Badoglio a semnat „condițiile scurte” ale armistițiului la 3 septembrie și „condițiile complete” la 29 septembrie.

³ Directiva operativă a șefului Marei Lot Major, din 23 august 1944.

⁴ Documentul a fost difuzat de postul de radio Moscova, la ora 2.00.

politica imperialistă de forță și amenințare cu forță, de limitare a suveranității, tendințele de împărțire a lumii în zone de influență, de recunoaștere a vreunui „drept de control” al unui stat asupra celui alt. Fostul cancelar vest-german Willy Brandt, evocând vizita în țara noastră, sublinia refuzul hotărât al președintelui României de a concepe orice fel de subordonare a țării față de vreo putere, ca și respingerea, la fel de hotărâtă, a oricărei lărgiri a disponibilităților de putere ale blocurilor militare. Într-adevăr, refuzul răspicat față de orice formă de îngustare a independenței a devenit o trăsătură caracteristică a politicii partidului și statului nostru, politică ce se bucură de o largă recunoaștere și apreciere internațională.

Politica nobilă de pace și prietenie între state promovată cu consecvență de România socialistă se desfășoară însă într-un cadru internațional agitat de tensiuni și crize. În ultimii ani au sporit zonele de confruntare violentă, lumea străbate o perioadă de criză economică și ritmul de sporire a armamentelor a atins un nivel fără precedent. Continentul european a acumu-

lat stocuri uriașe de armament nuclear. Profund îngrijorată de o atare situație, România a tras semnalul de alarmă și a evidențiat că realiste de ieșire din impas. Propunerile de dezarmare, de asigurare a securității europene și mondiale prezentate de țara noastră, de președintele Republicii, oferă un model de abordare rațională și concretă a problemei reducerii tensiunii internaționale. România dorește instaurarea în lume a unui climat dominat de o nouă ordine economică și politică bazată pe egalitate între toate statele, de destindere și cooperare, eliberarea omenirii de „echilibrul teroarei” și edificarea unui „echilibru al păcii și prosperității”, în care preocuparea vitală să fie aceea a exploatații raționale a resurselor planetei pentru a purta războiul împotriva foamei și subdezvoltării prin transpunerea în viață a dreptului fundamental al oamenilor și popoarelor la pace.

În acest an, când omenirea sărbătorește împlinirea a patru decenii de la încheierea celei mai pustiitoare conflagrații din cîte a cunoscut istoria, popoarele lumii, factorii de răspundere de pretutindeni, se impune să mediteze mai profund ca niciodată la marile învățăminte ale trecutului nu prea îndepărtat.

Problema alăturării României la coaliția antihitleristă — pentru care a militat ferm de la bun început Partidul Comunist Român, în fruntea întregii rezistențe antifasciste românești, — a constituit o preocupare pentru U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, începând de la începutul anului 1944, după ce cele trei puteri conviseră să accepte convorbiri cu cei de la care emanau „tatonări de pace” din România. Dacă propaganda sovietică și cea britanică și-au manifestat, încă din 1942, interesul în acest sens, de la începutul anului 1944, se poate constata, pe baza documentelor de arhivă, în prezent accesibile, că acest interes a intrat în sfera de acțiune a unor importante organe diplomatice și militare aliate.

La 17 martie 1944, în cursul primei convorbiri de la Cairo a reprezentanților celor trei puteri cu prințul Barbu Știrbey, acesta a cerut ca printr-o asigurare date României să se afle și „statutul de cobeligerantă”. La 21 martie, amiralul W.D. Leahy, șeful Statului major personal al președintelui S.U.A., comunica Departamentului de stat că „Comitetul mixt al șefilor de stat major este de părere că din punct de vedere militar, retragerea României din Axă și asumarea de către ea a statutului de cobeligerantă alături de Aliați ar constitui un eveniment de importanță cardinală în desfășurarea mai departe a războiului”. La 26 martie, guvernul sovietic, în comunicarea făcută Ambasadei britanice, care, prin canalele engleze, a transmis-o a doua zi la București, preconiza: „un contact direct va fi

stabilit între Comandamentul sovietic și înaltul comandament român, pentru soluționarea practică a problemelor privitoare la ajutorul militar mutual împotriva germanilor”. Două zile mai târziu, guvernul sovietic a fost de acord ca această ofertă să fie valabilă nu numai pentru I. Antonescu, ci și „se aplică, de asemenea”, oricărei alte persoane ce „va asigura controlul efectiv al guvernului român”. În propunerile de armistițiu remise României de către guvernul sovietic, de acord cu puterile aliate, la 12 aprilie, în primul rînd se cerea: „ruperea raporturilor cu Germania și participarea armatei române în lupta comună, alături de Aliați și de armata roșie, împotriva germanilor, în vederea restabilirii independenței și suveranității României”. Anterior, la 10 aprilie, generalul George Marshall i-a făcut cunoscut secretarului de stat, C. Hull, că: „șefii de stat major sînt de părere ca guvernul nostru să-și dea deplinul acord la prevederile militare ale propunerilor condiții, a căror acceptare de către România ar însemna asumarea de către această țară a statutului de cobeligerantă”. La 17 iunie, o directivă a Direcției Războiului Politic (P.W.E.) din Londra cerea să se evidențieze ideea necesității ca acum „românii să arunce jugul nazist și să-și unească forțele cu cei trei mari aliați, în lupta comună împotriva germanilor”. În după-amiaza zilei de 24 august, vice-comisarul afacerilor externe al U.R.S.S., A.I. Vișinski, i-a împărtășit ambasadorului S.U.A., W.A. Harriman, că „nu are nici un motiv” să considere că termenii discutați în aprilie nu se mențin. A doua zi, după cum consemna un comunicat al Biroului de informații al Comisariatului

poporului pentru afaceri externe, ministrul român la Ankara, A. Cretzanu, a remis din partea guvernului său ambasadorului U.R.S.S. o notă, prin care „noul guvern a hotărât să iese din imediat armistițiul și, cu ajutorul forțelor întregii țări, să treacă la alungarea completă a tuturor nemților ce se află pe teritoriul României”. Încă la 24 august, ora 16.30, cînd, de aproape 24 ore, se desfășurau deja lupte cu trupele germane, guvernul român a anunțat, prin radio, declararea oficială a războiului împotriva Germaniei. De altfel, U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie au recunoscut oficial, ulterior, că acest act s-a produs de la orele 4 a.m. în 24 august.

În telegrama Ambasadei S.U.A. la Ankara către Departamentul de stat asupra conținutului comunicărilor făcute de ministrul A. Cretzanu, se arată că „România e în stare de război cu Germania”. „În consecință, întregii armate române de pe front i s-a ordonat să colaboreze cu armatele sovietice în lupta împotriva inamicului comun. Guvernul român, care de acum este de facto în poziția de cobeligerant, speră că Națiunile Unite îl vor recunoaște ca un aliat”.

Calitatea de cobeligerant în fapt a României decurge însă nu din aprecierile aliate anterioare lui 23 August 1944, ci din însăși participarea ei totală și masivă la victoria împotriva fascismului în Europa, singura evidență care ar fi trebuit luată în considerare de drept în cadrul Conferinței de Pace de după cel de-al doilea război mondial.

Poporul român sărbătorește Ziua Victoriei cu mândria patriotică de a-și fi adus contribuția activă la luptă împotriva fascismului, atât în anii premergători războiului, cât și prin participarea cu întregul său potențial material și uman la marile bătălii pentru zdrobirea mașinii de război a Germaniei. În ultimele 8 luni ale războiului în Europa, România a luptat cu toate forțele sale împotriva hitlerismului, fiind un participant activ la înfrângerea fascismului, la obținerea victoriei istorice din mai 1945.

NICOLAE CEAUȘESCU

cel nouit mai 1945

ZIUA VICTORIEI LA BUCUREȘTI

CRISTIAN POPIȘTEANU, VALERIU BUDURU, MARIAN ȘTEFAN

Un calendar-agendă din anul 1945. Citim pe una din pagini: „Săptămîna a XIX-a. De la 7 la 13 mai. Soarele răsare la 4.52, apune la 19.33. Lună nouă la 11 mai”. Mai aflăm că 9 mai 1945 a căzut — ca și 23 august 1944 — într-o miercuri. Pe filele calendarului, citeva însemnări făcute de persoana căreia i-a aparținut: „Luni 7 mai: ora 2.41, capitularea necondiționată a Germaniei la Reims. Marți 8 mai: ratificarea actului de capitulare semnat la Berlin. Semnat: Keltel, Friedeburg, Stumpf, în prezența gen. Tedder, gen. Spaatz, gen. de Latre de Tassigny și Jukov. Miercuri 9 mai: sărbătoarea victoriei la noi”.

Cum a fost această sărbătoare? Cum a receptat opinia publică românească marea veste a victoriei? Iată cîteva secvențe din filmul acelor zile, reconstituite pe baza presei și a altor documente ale vremii care descriu atmosfera de emoție și bucurie pe care a trăit-o Capitala patriei noastre.

Stirile se succed cu repeziciune. Ziarele apărute miercuri dimineața aduc la cunoștința cititorilor că marți, 8 mai, la ora 13, într-un discurs rostit la radio, primul ministru al Marii Britanii a declarat că „ieri dimineață [luni, 7 mai], la ora 2.41 de minute, la cartierul general al generalului Eisenhower, generalul Jodl, reprezentantul Înaltului comandament german al marelui amiral Dönitz, numit șef al statului german, a semnat actul de capitulare necondiționată a tuturor forțelor germane. Ostilitățile vor înceta oficial la un minut după miezul nopții de 8 mai”.

În aceeași dimineață de miercuri, postul de radio românesc face cunoscut că „pe toate fronturile ostilitățile au încetat”. În spațiul României eliberate cu aproape două luni în urmă, prin revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, ca aproape pretutindeni în Europa, zorii zilei de 9 mai marchează începutul primei zile de pace. Apar ediții speciale ale ziarelor, care sînt smulse pur și simplu din minile vinzătorilor. Sub titlul *Victoriei*, organul Comitetului Central al Partidului Comunist Român — *Scînteia* — scrie: „O veste de o imensă însemnătate istorică a străbătut văzduhurile azi după miezul nop-

ții. Germania hitleristă a capitulat fără condiții în fața tuturor popoarelor aliate! Militarismul hitlerist s-a prăbușit la pămînt! Sforțarea comună a tuturor popoarelor, înfrățite într-o luptă fără seamăn în istoria omenirii întregi, a fost încununată de o victorie unică, ce va fi glorificată în veci de omenirea doritoare de libertate și progres”.

În *România liberă*, un titlu pe prima pagină: 9 Mai ziua victoriei. Ora 4 dimineața ostilitățile din Europa au încetat. Semnarea actului de capitulare necondiționată a forțelor armate germane. Actul de capitulare militară.

Ziarele informează, totodată, că Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. a declarat ziua de 9 mai sărbătoare a victoriei.

Așadar, războiul s-a terminat în Europa, chiar dacă în unele sectoare ale frontului se mai aud bubuit de tunuri și țâcănit de mitraliere, printre cei care continuă lupta împotriva inamicului aflîndu-se, pînă la 12 mai, și unități ale armatei române. Vestile sînt așteptate cu deosebită nerăbdare acasă, ca și pe front. Iată două însemnări din jurnalele de operații ale unor unități, aflate în Cehoslovacia, însemnări scrise încă în focul înclăstării cu inamicul, în momente însă cînd în pîmi înflorește tot mai vie bucuria victoriei și a păcii. Ambele poartă data de 8 mai.

„La orele 6 dimineața, Regimentul [3 dorobanți] pornește la atac, dar în fața satului Cehovice este oprit. Se face o nouă pregătire de artilerie și se reia atacul. Același rezultat.

Primim știrile confirmate că armata germană a

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective sau din alte documente de epocă. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original, inclusiv în redarea unor denumiri geografice

capitulat. Din toate părțile ne vin informațiuni despre aceasta. Așteptăm comunicarea oficială care ne sosește.

În sfârșit, comunicatul radio-jurnalului englez de la orele 23 ne confirmă aceasta, dar în sectorul regimentului tunul bubuie și mitralierele își cîntă încă simfonia lor. Presentimentele soldaților noștri și deopotrivă ale camarazilor sovietici cu care în acest sector sîntem vecini au anticipat încă începînd de la orele 21 comunicatul de la radio. De la această oră și pînă la 2 noaptea, soldații, în nebuna bucurie a lor, au întreținut încontinuu bezna nopții cu rachete luminoase de toate culorile. Soldații trag încontinuu cu pistoalele mitralieră și mitralierele. Nici artileria nu tace; tunarii noștri trag sute de proiectile în poziția inamicului, dar... fără a monta focoaie! Această manifestare a expansiunii soldaților, în bucuria lor, pare o nebunie și nu se poate descrie".

Sentimentele de bucurie, de descătușare din greaua apăsare a coșmarului care a cuprins continentul de aproape șase ani rezultă și din jurnalul de operații al unei mari unități românești, care acționează la vest de Morava, în zona Cerna Hora-Râjec: „Ora încetării ostilităților se apropie cu pași repezi. S-au trimis parlamentari la linia 1-a pentru a cere capitularea inamicului. O viață nouă deschide larg porțile sale în fața supraviețuitorilor.

Tu, iubite ostaș român, nu ți-ai făcut decît datoria către patrie și deci și către familia ta, ca și înaintașii noștri. Ție, care ai știut să învingi toate greutățile, ție, care ai știut să-ți dăruiești singele

tău de român îți revine meritul în mare parte. Tu ai știut să-ți faci datoria din plin și misiunea ta este aproape terminată aici. De acum, așa cum ai știut să minuiiești arma pe cîmpul de luptă, tot așa de bine să minuiiești, miine, unelte tale de muncă, fiindcă numai astfel vom putea reconstrui țara noastră scumpă. Cimitirele de eroi români presărate de-a latul Europei vor fi imboldul de muncă pentru ziua de miine, ca jertfele lor să nu rămînă zadarnice".

Așadar, pacea! Toate ziarele dau glas sentimentelor de înălțătoare bucurie și speranțe ce înfloresc în toate inimile. „S-a risipit — scrie *Scinteia* — de pe zările a două continente, neagra și chinuitoarea noapte de coșmar care a stăpînit atîtea suflete șase ani; zorile proaspete ale unei vieți noi au biruit negura și miasmele urii și morții, deschizînd popoarelor drum larg spre pace, muncă și creație. E atîta măreție în aceste zile fără pereche în trecut, atîta sinceritate adîncă în ovațiile ce răsună în orașele și satele lumii, atîta nădejde în viitorul care se întrevede, încît cuvintele se dovedesc neputincioase să le cuprindă și să le zugrăvească. Din clocotul bucuriei generale, un adevăr se desprinde precumpănitor și limpede: înfrîngerea militară a fascismului a închis, — din clipa semnării actului de capitulare — o epocă de rușine, cruzime și minciună a fascismului barbar, a cărei repetare omenirea n-o va mai

9 mai 1945: populația capitalei României își manifestă bucuria cu prilejul victoriei împotriva fascismului

ingădui niciodată". „Ziua aceasta — scrie, la rîndul său, *Libertatea*, într-un articol semnat de Ion Pas — a fost așteptată. Știam că va veni și că va fi a noastră. Am gîndit că, în clipa cînd vom putea așterne pe hîrtie cuvîntul PACE, mîna va tremura și că, strigînd: **AVEM ÎN SFÎRȘIT PACEA!**, bucuria ne va trăda glasul nostru. Spunem și scriem: **E PACE!** cu strigăt și cu o mîna care sînt ferme. Bucuria ne inundă, firește, în apele ei se scalda sufletul descătușat de spaime al umanității întregi, dar sentimentul acesta e flancat de celălalt: al răspunderii pentru garantarea ei veșnică". „Valul năpraznic de rău și de moarte s-a oprit — scrie Demostene Botez în ziarul *Timpu*. În clipa în care firele care l-au pus în mișcare au căzut, nu a mai fost nevoie să se ucidă nici un om, să se ardă nici o casă".

Într-o serie de comentarii, presa scoate în evidență legătura care se impune logic între 9 Mai 1945 și 23 August 1944. „23 August — scrie *Scînteia* — a însemnat nu numai doborîrea fascismului intern și eliberarea țării de sub ocupația germană, ci și începutul mobilizării maselor largi populare la lupta pentru eliberarea Ardealului de nord, pentru lichidarea rămășițelor fasciste din țară, pentru participarea întregului popor la înfrîngerea Germaniei". „Prin jertfele armatei sale și prin storfările întregului popor — scrie *Graiul nou* (organul de presă al Direcției politice de front al armatei roșii), din 21 mai 1945 — România* și-a cîștigat un loc sub soarele victoriei".

Relevînd bucuria cu care poporul român salută Ziua victoriei și contribuția țării noastre la înfrîngerea Germaniei hitleriste, numeroase ziare aduc elogii ostașului român, care — scrie ziarul *Libertatea* — „a eliberat Ardealul, a curățit țara de rămășițele sălbăticiiei hitleriste și a pornit la eliberarea popoarelor încă sub călcîii hitlerist; el care a sîngerat și murit pe pămînturi străine pentru o cauză sfîntă: cauza libertății, a democrației și a civilizației. Cea mai mare producție săvîrșită de el, e producția de *pămînt liber* adusă pretutindeni pe unde a trecut". „Să nu uităm — scrie la rîndul său *Timpu*, într-un articol apărut sub semnătura lui Demostene Botez — diviziile noastre care au sîngerat pe pusta ungară și-n munții cehoslovaci. Sa fim recunoscători pentru acea rezistență suferită cu care poporul român nu s-a lăsat tîrît suferitește cu de-a sila în tabăra străină".

Este miercuri, 9 mai 1945, ora 9. Consiliul de Miniștri se întrunește în ședință solemnă. Luînd cuvîntul, dr. Petru Groza spune: „Primul nostru gînd aleargă cu adîncă pietate spre cei care au plătit cu viața lor această zi mărească a Victoriei; să păstrăm deci o clipă de pioasă reculegere. A fost o noapte întunecoasă, o furtună care a zguduit din temelii totul și tocmai de aceea se impune nu să cîrpinim, nu să reparăm ici și colo, ci să pășim hotărît la reclădirea din temelii a structurii țării noastre, alături socială cît și economică și politică".

Consiliul de Miniștri al României adoptă și da publicității următorul comunicat: „Guvernul întrunește astăzi 9 mai în ședință solemnă a hotărît declararea zilei de astăzi drept **ZIUA VICTORIEI** și de bucurie și sărbătoare a întregului popor.

Totodată, Președinția Consiliului de Miniștri a

comunicat tuturor prefecților și autorităților din țară următorul program.

Astăzi întreaga țară și întreg poporul îmbracă hainele de sărbătoare. Toate instituțiile publice, întreprinderile particulare, magazinele își vor suspenda imediat activitatea pentru a participa la sărbătoarea întregului popor. Bisericele din întreaga țară vor trage clopotele de la orele 12 pînă la 14, toate muzicile (militare și particulare) vor cînta în piețele și grădinile publice, cinematografele și teatrele vor organiza spectacole speciale în acest scop. Toate clădirile publice și particulare vor fi pavozate și luminate".

Ziarele informează, de asemenea, că pentru a doua zi, guvernul a hotărît convocarea unei mari adunări populare în Capitală în sala ARO. În aceeași zi, va avea loc sărbătorirea Zilei victoriei în școli. În cinstea marii sărbători se vor trage, de asemenea, salve de tun și seara vor avea loc retrageri cu torțe și focuri de artificii.

Se transmite, de asemenea, următorul comunicat: „Din ordinul d-lui dr. Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, avînd în vedere terminarea războiului și anunțarea Victoriei, camuflajul se desființează cu începere de astăzi 9 mai 1945, atît în Capitală cît și pe întreg teritoriul țării".

După ședință, guvernul face o vizită Comisiei Aliate de Control, pentru a felicita pe reprezentanții comandamentelor armatelor aliate. Sînt prezenți: general-colonel Susaicov, locțiitor al președintelui Comisiei Aliate de Control, general-locotenent Vinogradov, A.P. Pavlov, ministru plenipotențiar și trimis extraordinar, alte persoane ale misiunii sovietice; din partea Marii Britanii — viceamiralul aerului D.F. Stevenson, din partea S.U.A. — colonelul Jadin.

Primul ministru exprimă sentimente de gratitudine și recunoștință ale poporului român „față de guvernele Națiunilor Unite", rugîndu-i pe cei prezenți „să transmită mai departe aceste sentimente ale noastre". Răspunde general-colonelul Susaicov: „Cred că sînt în asentimentul reprezentanților celor trei state aliate, prezenți aici, dacă vă mulțumesc pentru felicitările aduse cu ocazia Victoriei obținute împotriva Germaniei". Apoi apoi că înfrîngerea fascismului este rodul luptei unite a tuturor popoarelor din coaliția antihitleristă, a tuturor forțelor democratice, progresiste și antifasciste din lume și termină prin a saluta „guvernul român care reprezintă toate păturile poporului român".

Este ora 12. Orașul a îmbrăcat haine de sărbătoare. Marea veste a victoriei a electrizat toate inimile, toate conștiințele. Mii și mii de oameni au ieșit pe străzile și în piețele Capitalei. Pancarte uriașe exprimă bucuria locuitorilor. **Trăiască Victoria! Trăiască pacea! Trăiască armata română! Trăiască Națiunile Unite!** Au fost arborate steaguri tricolore și roșii, steaguri ale Națiunilor Unite. Oamenii se bucură. În multe locuri, în sunetul fanfarelor și muzicilor, s-au încins hore.

„La orele 13 și 45 minute — se anunță la megafone — sirenele din toată țara vor suna încetarea alarmei". Și „după 6 ani — cum citim în *Timpu* — sirenele încep toate să sune încetarea alarmei". „Aceleași sirene care, nu pînă de multă vreme, provocau înrîcnări în trupuri și gheață în inimă — cum comentează *Libertatea* — sună vestind pentru prima dată că văzduhurile sînt de-

finitiv eliberate de păsările de oțel ale morții". Sirenelor li se adaugă clopotele tuturor bisericilor, care își trimit în eter dangătul lor prelung.

Potrivit programului stabilit, la ora 17 au loc o paradă militară și o defilare în cinstea Victoriei, la care sînt prezenți șeful statului român și membrii guvernului, reprezentanți ai Comisiei Aliate de Control, membri ai corpului diplomatic. Adresîndu-se trupelor aliniate în piață, generalul Susai-cov evocă faptul că poporul român a pornit de la 23 August 1944 „la luptă pentru a zdrobi armatele germane”. Trupe române și sovietice defilează prin fața tribunelor, urmate de coloane nesfîrșite de cetățeni: muncitori, elevi, studenți, grupuri reprezentînd mari colective muncitorești bucureștene. Seara pe cerul Capitalei rachete multicolore, focuri de artificii se întretaie cu fasciile de lumină ale reflectoarelor. Pînă noaptea tîrziu, străzile orașului freacă de oameni.

Ziarele informează și despre un emoționant eveniment petrecut în Gara de Nord. Spre liniile frontului a plecat un nou tren-caravană, încărcat cu daruri strînse de Apărarea Patriotică, în cadrul campaniei inițiată sub lozincă lansată de P.C.R. „Totul pentru front, totul pentru victorie!” pentru a duce „eroilor luptători care ne-au adus victoria, expresia mulțumirii și admirația țării”.

Pentru poporul nostru, ziua de 9 mai capătă, începînd din 1945, o dublă semnificație. Sărbătoarea Victoriei se împletește cu o altă mare sărbătoare — a independenței absolute de stat, cîștigată pe cîmpurile de luptă, în 1877-1878. O dublă sărbătoare care are profunde rezonanțe în inimile tuturor românilor. „Ziua Victoriei — se spune în *Ordinul de zi din 9 mai 1945* al ministrului de război — pentru noi românii, a făcut să se împletească cu ziua sărbătorii noastre naționale, trezînd în sufletul tuturor tot trecutul nostru glorios, toate năzuințele și speranțele noastre de viitor, toată străduința și sacrificiile poporului nostru de-a lungul veacurilor, pentru libertate și prosperitate”.

Semnificațiile profunde ale acestei duble sărbători își găsesc, de asemenea, reliefaarea în paginile presei. „Aniversarea Zilei independenței naționale — scrie *Scînteia* — are, anul acesta, o semnificație deosebită. Pentru înfîia ora această zi își recapătă înțelesul ei adînc și propriu. Independența cîștigată cu atîtea sacrificii în secolul trecut a fost recîștigată în zilele noastre după zdrobirea amenințării hitleriste”.

Sub semnul acestei duble sărbători au loc în ziua următoare o serie de manifestații în Capitală și în țară. În zorii zilei, 21 salve de artilerie trase în Capitală salută Victoria și Independența. În aceeași zi, la Cinematograful ARO, în prezența guvernului, este organizată o mare adunare populară. Puțini dintre mii de cetățeni prezenți în-cap în sală; restul rămîn afară și ascultă la difuzoare cuvîntările care se rostesc.

Lucrău Pătrășcanu: „Un vis urit, cu proporții de coșmar, a luat sfîrșit odată cu înfrîngerea Germaniei hitleriste. O adevărată primejdie de moarte a fost înlăturată din istoria zbuciumată a poporului român și a României. De la 23 August 1944, poporul român, înconșindu-se cu celelalte popoare iubitoare de libertate, a înțeles să lupte și să dea grele jertfe de sînge pentru obținerea victoriei comune. Victoria o sîrbăm astăzi. Mine va veni pacea. Cuvînt magic, la auzul căruia orice inimă nu poate decît să tresalte. Poporul român vrea pacea. Dar dincolo de mirajul cuvîntului și

dincolo de dorința poporului român stau realități pe care chiar sărbătoarea de azi a victoriei nu trebuie să ne facă să le uităm.

Libertatea unui popor — continuă vorbitorul — se cucerește prin luptă și se menține prin luptă. Independența unei țări, și a țării noastre în special, a fost cîștigată prin luptă. Pacea de mine nu este un dar ceresc. Pacea trebuie și ea apărată. A dispărut, a fost lovit de moarte hitlerismul. Dar din lume n-a dispărut și n-au fost înlăturate toate tendințele imperialiste, prin care, din nou, se va încerca subjugarea de țări și popoare. Aici este primejdia! Și popoarele trebuie s-o cunoască ca s-o poată înlătura. Dincolo de cuvîntul magic al păcii, să nu uităm deci care-i sînt dușmanii. Pe noi, ca națiune, ca popor care dorim să trăim în libertate, să avem o țară independentă și înfloritoare, această problemă sub acest aspect ne interesează în mod deosebit”.

Ștefan Voitec: „I-a fost dat poporului român să poată sărbători în acest an ziua independenței și libertății sale naționale în clipe istorice de universală bucurie sub semnul victoriei totale împotriva hitlerismului, nimicitor al independenței și libertății popoarelor.

Marile mase muncitoare de la noi, care au avut întotdeauna viziunea justă a primejdiei hitleriste, au dorit și au cerut în permanență ralierea tuturor forțelor democratice ale națiunii pentru preîntîmpinarea acestei primejdie. Dar cuvîntul poporului, al muncitorilor, al țăranilor și al intelectualilor cinstiți n-a fost ascultat.

De pe urma hitlerismului au rămas ruine, jale, suferințe peste tot. Să facem legămînt că așa precum ne-am dăruit acțiunii de salvare a țării de sub tirania internă și externă a fascismului, așa cum ne-am dăruit luptei în vederea victoriei, să facem legămînt că de acum înainte ne vom dăruit acțiunii de promovare a realizărilor Păcii, ale muncii și progresului”.

Vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Gh. Tătărascu, subliniază și el dubla semnificație a zilei de 9 mai 1945, după care arată că „o zi va veni, în care ostile noastre se vor întoarce din depărtațiile străine, purtînd înscris în faldulele stîndardelor numele bătațiilor care au sporit gloria armatelor românești. În ziua aceea toți cei ce se vor fi întors din această nouă epopee a neamului nostru își vor îmbrățișa părinții, soțiile și copiii, aducînd cu ei amintirea celor ce au sfințit încă o dată cu jertfa lor granițele eterne ale Transilvaniei”.

Cuvîntul de închidere al adunării este rostit de dr. Petru Groza. Referîndu-se la dezvoltarea istorică a popoarelor, a poporului nostru în special, vorbitorul arată: „Rîurile își au cursul lor, popoarele își fac, în decursul istoriei, drumuri determinate de realități din toate vremurile, drumuri marcate de pietre de hotăr din timp în timp, de la epocă la epocă. Drumul unui popor trasat, cum spuneam, de realități istorice, nu poate fi schimbat în direcția lui de dezvoltare, de înaintare. Poporul și-a găsit drumul, instinctul lui de conservare a funcționat, n-a putut fi oprit de toți Hitlerii, Mussolini și Antoneștii acestui glob. Din el, din pîntecele acestui popor au răsărit luptătorii partidului comunist. De la acești luptători s-au inspirat și alți luptători, din alte cadre politice. Ne-am inspirat și noi. Și i-am văzut promotorii ai luptei pentru libertate, în timpul ilegalității. Toată teroarea hitleristă, antonesciană, toate persecuțiile, toate temnițele, toate torturile din beciurile Siguranței și din închisori, n-au fost în stare să oprime o organizație pe care a înghițit-o Frontul Patrioților. Noi trebuie să păstrăm cu sfințenie

Fiicele României în războiul antihitlerist

În cartea glorioasă a celor 263 zile ale războiului antihitlerist, femeile din România au înscris pagini semnificative. Apelul partidului comunist, devenit apelul țării — Totul pentru front, totul pentru victorie! — a găsit un larg ecou și în rîndul lor. Ele au răspuns cu abnegație și devotament patriotic, cu spirit de sacrificiu acestei chemări, demonstrînd, prin fapte, cum aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, că „femeile nu au făcut cu nimic mai puțin decît bărbații în diferite împrejurări grele ale luptei revoluționare”.

La începutul lunii octombrie 1944, Comitetul Central al Partidului Comunist Român a dat publicității un important document — Proiect de revendicări speciale pentru femei — al cărui conținut exprima cu claritate rolul însemnat pe care partidul îl atribuia fiicelor țării în îndeplinirea înalților comandamente ale acelor zile. Precizînd că femeile „alcătuiesc, în urma pierderilor de război, majoritatea poporului român; [că] numărul femeilor în producție este foarte ridicat și

întreace pe acela al bărbaților într-o serie de ramuri de producție; [că] prin combativitatea sa, femeia reprezintă o forță din punct de vedere politic și economic care trebuie activizată”, P.C.R. sublinia necesitatea de a se realiza „mobilizarea femeilor în războiul pentru eliberare”, precum și în lupta „pentru cucerirea libertăților democratice”.

În angajamentul solemn al femeilor din țara noastră, rostit în ziua de 8 martie 1945, primul 8 Martie liber, se arăta: „Acum cînd ostașul român luptă pe front pentru distrugerea fiarei fasciste, datoria femeilor este să susțină din toate puterile lupta lui; muncitoarele prin mărirea producției, intelectualele prin lupta contra întinericului din minți, a obscurantismului. Să ajutăm și să sprijinim pe ostași trimîndu-le alimente, îmbrăcăminte, cuvinte calde de îmbărbătare. Să avem grijă de copiii ostașilor noștri”.

În arhive, în muzee, în publicațiile timpului, în amintirile și în semnările foștilor combatanți se găsesc mărturii impresionante despre faptele săvîrșite de multe

femei, care — voluntare pe front, muncitoare în fabrici și uzine, pe ogoare, în spitale, în oficii telefonice, oriunde se putea sprijini frontul — și-au adus contribuția la victoria împotriva fascismului. „Ca bună româncă, vreau să-mi fac datoria pentru patrie la fel cum și-o fac soții și părinții noștri”, scria în toamna anului 1944, din Iași, Maria Brăiloiu comandantului Regimentului 24 infanterie, solicitînd să fie trimisă pe front pentru a lupta cu arma în mînă sau să activeze ca sanitară.

În Transilvania, în Ungaria, în Cehoslovacia, printre combatanți s-au aflat și soldații Ica Suciu (Regimentul 13 artilerie), Mariela Dumitrescu (Divizia 9 infanterie), Maria Bălan — de numai 17 ani (Detasamentul blindat al Armatei 4 române), Victoria Dunca — aviatore și totodată prima femeie ofițer de artilerie (la 21 ani sublocotenent, comandant al unui pluton de obuziere în Regimentul 1 artilerie al Diviziei „Tudor Vladimirescu”), ca și aviatorele Eliza Vulcu și Mariana Drăgescu.

acest drum. Să rămînem pe drumul dezvoltării vieții poporului nostru”.

În legătura firească pe care istoria o imprimă curgerii evenimentelor, în cronica acestei luni mai 1945 se înscriseră și un alt mare moment de afirmare a voinței românești. Este sărbătorit primul 1 Mai în condițiile în care poporul se poate afirma pe deplin liber și stăpîn pe destinele sale, pe calea deschisă de Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. Al 55-lea 1 Mai, care se sărbătorește în România de cînd această zi a fost înscrisă și în calendarul muncitorimii de la noi, capătă astfel noi și profunde valențe. Sărbătoarea poartă, firește, amprenta bucuriei legată de apropiata victorie asupra Germaniei hitleriste, la care România își aduce o importantă contribuție. Această sărbătoare este, în același timp, prilej de evaluare a marilor eforturi pe care le face poporul în ampla operă de reconstrucție și înnoire a țării. „Cu inima plină de bucurie — scrie organul Comitetului Central al Partidului Comunist Român —, cu elan în suprema încordare a forțelor de luptă pentru definitivă și irevocabilă nimicire a fiarei fasciste, întîmpinăm clasa muncitoare și popoarele iubitoare de libertate de pe întregul glob, 1-ul de Mai 1945, 1-ul de Mai victorios. Să fie deci acest 1 Mai — ziua de bucurie pentru libertățile democratice dobîndite, ziua bucuriei pentru începutul

realizării într-o refacere a țării, ziua marii bucurii că deasupra Berlinului filii drapelul victoriei comune. Să fie deci acest 1 Mai ziua noii mobilizări a forțelor muncitorești, țărănești, intelectuale, a forțelor poporului întreg pentru noi succese pe tărîmul refacerii țării și al realizării unei Români puternice, ferice, libere și cu adevărat democratice”.

1 Mai 1945 marchează și împlinirea unui an de la făurirea Frontului Unic Muncitoresc, care a asigurat unitatea de voință și acțiune a clasei muncitoare și, în jurul ei, a întregului popor, în împlinirea, sub conducerea P.C.R., a actului istoric de la 23 August. „Odată cu încheierea Frontului Unic Muncitoresc, în mai 1944, — scrie *Scînteia* — clasa muncitoare și-a pus ca primă sarcină mobilizarea tuturor partidelor și organizațiilor democratice la luptă pentru răsturnarea guvernului Antonescu și izgonirea armatelor hitleriste din țară, întorcînd armele contra bandelor naziste, luptînd alături de armata roșie și armatele aliate pentru zdrobirea definitivă a lui Hitler și hitlerismului”. În noile condiții create prin declanșarea revoluției de eliberare socială și națională din august 1944, Frontul Unic Muncitoresc a devenit — continuă ziarul — „motorul mobilizării, organizării și conducerii luptei pentru democrația progresistă populară, [și el] trebuie să-și îndeplinească pînă la capăt sarcinile sale istorice”.

Coloanele de manifestații care în ziua de 1 Mai 1945 umplu străzile și piețele orașelor dau expresie tocmai unei astfel de hotărîri a clasei munci-

Pentru luptătorii din Regimentul 1 artilerie călare, soldatul Veta Busuloc era o bravă camaradă. Moartea ei în timpul luptelor din apropierea localității Zvolen, în Cehoslovacia, i-a îndurerat pe toți cei care i-au cunoscut bunătațe, dar și curajul. Referindu-se la faptele ei, generalul maior în rezervă I. Iliescu Zăroaga, în memoriile sale, consemna: „Expediată de citeva ori la comandamente pentru a fi trimisă în țară, ea s-a înapoiat tot de altele ori cu permisiunea de a mai rămâne. Totdeauna convingea și biruia. Nu prin vorbe, ci prin atitudine. A sfârșit prin a rămâne în zona operațiunilor. Veta Busuloc a devenit o excepție și excepțională a fost contribuția ei la lupta noastră. Era gata oricând la treabă. Aveai nevoie de un curier care să plece în puterea nopții, Veta Busuloc era deja în șa. Nu se rătăcea niciodată, deși nu știa să citească harta, și nu intrizia pe drum. Era mijlocul cel mai sigur și cel mai rapid de corespondență. Nu mergea telefonul, n-a sosit muniția, a stagnat atacul, ea știa totdeauna cauza. O vedeai în zona bateriilor, o întâlneai la observator, o zăreai înotînd prin nămeți ca să repare un fir de telefon rupt de un călăreț neașteptat. Nu cunoștea ob-

seala și nu încerca frica. Știa ce se găsește la bucătărie, cîți oameni sînt bolnavi și pentru cite zile mai este furaj. Aduna zahăr, procura tutun, strîngea efecte călduroase pentru ostașii cei mai îndepărtați de bază și pe care-i vizita regulat. Era așteptată cu nespusă bucurie de servanții tunurilor, dar și de telefonistii uitați pe fir. Ea le aducea vești, încredere și speranță”.

Multe s-ar putea povesti și despre altele femei participante la înclăstările cu inamicul. Nici Elena Chiriță nu va putea fi uitată vreodată de cei care au cunoscut-o. Sanitară voluntară în detașamentul Păușii, ea a participat la luptele din Valea Mureșului și i-a însoțit pe camarazii săi pînă în fața Budapestei, unde a căzut eroic. „Pilda ei de curaj și eroism — scria comandantul ei de batalion, propunînd-o pentru decorare post-mortem — aduce admirația ostașilor români și ruși, completîndu-i funcția de sanitară cu aceea a unei adevărate luptătoare din linia întâia a frontului”.

În luna septembrie 1944, ostașii Batalionului de Instrucție din Regimentul 7 grăniceri au supraieșuit luptelor din zona Văii Arieșului atît prin vitejia și dirzenia lor, cît și prin ajutorul primit

de la populația locală, printre care și inimoasele femei din satul Urca. Atunci cînd inamicul i-a încercuit pe ostașii noștri, văduva Ana Suciu, împreună cu tineretele Ana Suciu, Ileana Mureșan și alte femei din Urca, dovedind curaj și multă prezență de spirit, i-au ascuns de privirile dușmanului, procurîndu-le alimente și informații despre inamic.

În afara acelor aflate permanent alături de ostașii de pe front, acționînd cot la cot cu ei, alte zeci de mii de femei și-au adus contribuția la obținerea victoriei, înlocuindu-i în fabrici și uzine, în ateliere și pe ogoare pe cei plecați pe front, muncind cu abnegație și spirit de sacrificiu pentru aprovizionarea frontului cu muniții și materiale de luptă, cu alimente, medicamente și echipament. Evocarea citorva din faptele acestor demne fiice ale poporului nostru în acest an, cînd sărbătorim împlinirea a patru decenii de la victoria împotriva fascismului, se vrea un omagiu adus tuturor fiilor și fiicelor acestui pămînt care s-au jertfit pentru prezentul și viitorul luminos al patriei.

Elisabeta IONIȚĂ

toare, a întregului popor de a asigura mersul neîntrerupt al țării pe noul făgaș al istoriei sale. La marea sărbătoare, „populația Capitalei, populația întregii țări — consemnează ziarile — a participat într-o măsură nemaîntîlnită încă în istoria României”.

1 Mai 1945 marchează și un moment cu valoare de simbol pentru istoria Partidului Comunist Român și a mișcării muncitorești și revoluționare din țara noastră: printr-un decret al guvernului este desființat penitenciarul Doftana. „Vestita Doftana — scrie Lucrețiu Pătrășcanu, într-un articol apărut în paginile *Scînteii* — a încetat să mai existe în mod simbolic, desființarea ei a fost hotărîtă pentru ziua de 1 Mai 1945, pentru a coincide cu prima sărbătorire liberă a acestei zile care nu o singură dată în lupta muncitorimii române a costat ani grei de pușcărie. Cu desființarea Doftanei nu dispăre o simplă închiisoare, în care atîția luptători ai proletariatului, ai țărănimii și ai intelectualității din România și-au petrecut anii tineretii, și-au ruinat sănătatea, iar unii și-au lăsat chiar viața. Doftana a însemnat mai mult. Cuvîntul „Doftana” încheiea în sine un întreg regim de apăsare, de silnicie, de cazne morale și fizice. Între noțiunea de teroare, de fascism, de salvatăcă reacțiune și Doftana exista o indisolubilă legătură. Această legătură este astăzi desfăcută, mai mult, pentru veșnicie ruptă”.

Așadar războiul s-a încheiat. Gîndurile se îndreaptă acum spre viitor. Și cite probleme nu pune acest viitor? „Să nu uităm — scrie *Liberta-*

tea — cu deosebire că, după ce vom da drum liber bucuriei pentru izbînda pe care am cucerit-o, lupta noastră, a democrației și a socialismului, nu e sfîrșită. Va trebui să înțecim eforturile de reconstruire a lumii pe care fascismul a ruinat-o. A revenit omenirii prezente meritul de a fi cîștigat bătaia împotriva celei mai formidabile tentative de îngenuchire a ei, — să-i revină și meritul de a fi asigurat omenirii viitoare pacea neambră, netulburată de nici o altă agresiune”. Dînd un sens mai cuprinzător acestei idei, *Scînteia* subliniază: „Niciodată după vreun război oricît de cumplit din istorie, omenirea nu a avut de refăcut atîtea distrugerii, de cauterizat atîtea răni cite a provocat cîtopirea nazistă. O muncă supraomenească va trebui să fie desfășurată pentru a înălța din molozul orașelor, din dărăpănăturile satelor mistuite de flăcări o viață nouă, înfloritoare, pulsînd de ritmul galvanizant al creației.

Și desigur, conștiința acestei mărețe sarcini, care stă în primul rînd în fața lumii înaintate, în fața popoarelor luptătoare pentru libertate și progres, ține încordate toate puterile, mobilizează toate forțele organizate, toate izvoarele de energie. Prin măsuri hotărîte, poporul român își netezește calea propășirii, își creează condițiile cele mai potrivite pentru a putea dezvolta opera luminoasă de reconstrucție a țării, pentru a sădi temeliile unor relații demne, de frățietate cu popoarele vecine. România pășește cu fruntea sus în marea familie a popoarelor luptătoare pentru libertate, democrație și progres”.

U.T.C. — TREPTE ÎN TIMP

Dr. CONSTANTIN PETCULESCU

„Tineretul, prin dinamismul și receptivitatea sa la idealurile de libertate și dreptate socială, la schimbările înnoitoare, a reprezentat întotdeauna de-a lungul istoriei un însemnat factor al progresului societății. Din veac în veac, el a preluat și dezvoltat virtuțile și tradițiile înaintate ale poporului; înfruntând greutatea, dînd nenumărate jertfe, el a jucat un rol de seamă în lupta împotriva asupritorilor, pentru dezrobirea socială, pentru cucerirea și apărarea independenței și suveranității naționale”. Această înaltă apreciere a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ilustrează istoricul adevăr că, văzînd în tinăra generație un uriaș potențial revoluționar, o forță socială mereu deschisă înnoirii, partidul comunist s-a preocupat statornic de organizarea rîndurilor tineretului, de așezarea întregii lui activități pe temeiul programului și acțiunii comuniste, a sprijinit și coordonat nemijlocit — prin cadrele sale tinere — procesul de făurire a organizației comuniste unice de tineret pe plan național, deziderat împlinit la Conferința generală a tineretului socialist din 19-20 martie 1922, care a pus bazele Uniunii Tineretului Comunist¹. Făurirea Uniunii Tineretului Comunist a influențat profund conținutul gândirii și practicii revoluționare desfășurate de tinăra generație, a marcat începutul unei etape noi, superioare, în derularea luptei pe care aceasta s-a angajat s-o ducă alături de clasa muncitoare, de celelalte forțe progresiste și democratice pentru împlinirea idealului libertății sociale pe pămîntul României. **„Formarea în 1922 a Uniunii Tineretului Comunist, la un an după crearea Partidului Comunist Român — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a constituit un moment crucial în istoria mișcării revoluționare de tineret din România... Se poate spune că Uniunea Tineretului Comunist a desfășurat în toată perioada ilegalității o intensă activitate de organizare a tineretului, de conducere a luptelor sale alături de clasa muncitoare, de toate forțele revoluționare și progresiste din România”.**

Întreaga existență a U.T.C. în anii regimului burghez, întregul său drum de luptă și izbînză, de glorioase împliniri sînt indisolubil legate de conducerea și îndrumarea permanentă a acestei organizații de către Partidul Comunist Român². Pornind de la aprecierea că tineretul revoluționar reprezenta nu un simplu punct de sprijin, ci unul din principalele sale izvoare de cadre, schimbul său de miine, P.C.R. a acordat o deosebită atenție U.T.C. îndrumînd neconștient activitatea sa politică și organizatorică. „Eu vă sfătuiesc să acordați toată atenția tineretului — scria, în toamna anului 1922, secretarul general de atunci al partidului, Gheorghe Cristescu. El va fi, miine, pionierul lumii noi. În el e speranța ce partidul și-o pune pentru a desăvîrși opera în numele căreia lucrează”. Iar practica politică avea să înregistreze angajarea activă a tineretului muncitor de la orașe și sate, a elevilor și studenților, a tinerilor din unitățile militare, în marile bătălii de clasă ale proletariatului, identificarea lor cu lupta comunistă, animați de convingerea fermă că ei exprimau, în cuget și în faptă, flacăra vie a spiritului revoluționar și patriotic.

Confruntată încă din primii ani ai existenței cu mari greutăți — în primul rînd cele provocate de scoaterea sa în afara legilor, în vara anului 1924 — U.T.C. s-a orientat — în spiritul indicațiilor partidului comunist și cu sprijinul său direct — spre forme organizatorice adecvate care să asigure împlinirea luptei ilegale cu cea legală, a elaborat un program politic realist care interesa toate categoriile sociale ale tineretului. Astfel, au fost puse bazele unei largi rețele de celule U.T.C. în fabrici, ateliere, școli, universități, la sate și chiar în unele unități militare: au fost create, pe

lingă și în colaborare cu Sindicatele Unitare, Blocul Muncitoresc Tărănesc, Ajutorul Roșu și alte organizații de masă legale și ilegale ale partidului comunist, secțiuni speciale ale tineretului.

O primă și concludentă ilustrare a forței și influenței U.T.C. în rîndurile tinerei generații au constituit-o marile bătălii de clasă din anii crizei economice, cînd organizația comunistă de tineret a stabilit — sub conducerea P.C.R. — o linie tactică și strategică care a asigurat participarea tineretului muncitor, cu deosebire a celui din marile centre și zone industriale — București, Iași, Cluj, Valea Prahovei, Valea Jiului etc. — la ample acțiuni revoluționare. „Marile lupte din februarie ale muncitorilor cefești și petroliști — releva rezoluția Plenarei C.C. al P.C.R. din iulie 1933 — la care tineretul muncitor a luat parte activă, dovadă un eroism și curaj demn de tinăra gardă a proletariatului revoluționar, au scos în evidență rolul crescînd al U.T.C. și influența sa crescîndă asupra unei părți însemnate a detașamentului proletar român, au arătat că U.T.C. a devenit un ajutor al partidului în lupta sa pentru cucerirea majorității clasei muncitoare”.

Cu experiența mult îmbogățită în timpul marilor bătălii de clasă din anii crizei economice, U.T.C., întreg tineretul democrat, patriotic s-a manifestat ca un detașament activ al luptei antifasciste, animat de idealurile democrației și păcii, ale salvării independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a României. Integrîndu-se activ în-ampia ofensivă declanșată de partidul comunist împotriva fascismului, tinerii comuniști au combătut și demascat — în coloanele gazetelor ilegale sau legale (*Tînărul leninist*, *Brazda*, *Cazarma Studentul român* ș.a.), ale celorlalte publicații democratice antifasciste — substratul reacționar și nocivitatea activității Gărzii de fier și ale

¹⁻² Magazin istoric, nr. 10/1979; 3/1982.

TINERETUL ROMÂNIEI DOREȘTE PACEA!

București, 12 noiembrie 1983. Marele marș al tineretului și copiilor pentru pace și dezarmare

celorlalte organizații de extremă dreaptă,

Pentru traducerea în viață a crezului său profund patriotic, U.T.C. a găsit, cu sprijinul și sub îndrumarea P.C.R., mijloacele de acțiune și formele organizatorice adecvate pentru a respinge asaltul antinațional și antidemocratic al fascismului. Ele s-au concretizat în preocuparea susținută pentru dezvoltarea colaborării cu celelalte organizații muncitorești de tineret în vederea închegării unității de acțiune a tineretului muncitor și făurirea, pe această bază, a unui cuprinzător front de luptă antifascistă a tinerei generații, conceput ca parte componentă a Frontului Național Antifascist, pentru înfrățirea căruia milita partidul comunist. Acestui imperativ major i s-a circumscris activitatea neobosită a uteciștilor în cadrul Comitetului Național Antifascist¹, al Comitetului Național Antifascist al Tineretului, al Frontului tineretului pentru pace, al secțiunilor de tineret de pe

lângă organizațiile de masă democratice, antifasciste conduse sau aflate sub influența P.C.R. și mai ales al Frontului Studențesc Democrat².

Marea masă a tineretului muncitor de la orașe și sate, a elevilor, studenților, tinerilor militari s-a aflat pe poziții ostile fascismului, a afirmat o atitudine hotărâtă, combativă față de manifestările lui huliganice, profanatoare, acționând în sensul intereselor majore ale națiunii — menținerea democrației, apărarea independenței și integrității țării, grav amenințată de politica agresivă și revizionistă a statelor fasciste. Această atitudine a ieșit în evidență cu deosebită putere în timpul campaniilor electorale pentru alegerile parlamentare parțiale din județele Mehedinți și Hunedoara (fe-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 7/1973, 6/1983; 5/1969 și 9/1974.

bruarie 1936)¹ sau generale (decembrie 1937) și prin participarea viguroasă a tineretului la întrunirile și demonstrațiile antifasciste, inițiate și conduse de comuniști în deceniul patru, acțiuni care au culminat cu marile manifestații patriotice, antifasciste, antirăzboinice și antirevizioniste de la 1 Mai 1939².

Condusă și îndrumată permanent de P.C.R., organizația comunistă de tineret nu numai că și-a asimilat organic exemplul tonifiant al militanților comuniști, dar a făcut ea însăși dovada imenselor disponibilități de acțiune în cîmpul atît de larg al luptei revoluționare; tinerii comuniști au fost, prin faptele lor, exemple de eroism, dirzenie și combativitate revoluționară. Și între aceste, exemplul cel mai relevant, avînd forța de sugestie cea mai convingătoare, îl oferă personalitatea tinărului comunist Nicolae Ceaușescu, pilduitor exemplului pentru tinăra generație prin energia, patriotismul înflăcărât și devotamentul față de cauza clasei muncitoare și a partidului comunist, față de interesele majore ale poporului român.

Ilustrîndu-se din anii deceniului patru printr-o capacitate organizatorică și de inițiere politică deosebite, prin combativitate și fermitate revoluționară, patriotism înflăcărât, tinărul comunist Nicolae Ceaușescu s-a impus în primele rînduri ale mișcării antifasciste, dobîndind foarte repede admirația și prețuirea tineretului revoluționar, ale muncitorimii în mijlocul căreia se afla în permanență și ale unor intelectuali de vază. Tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a aflat în fruntea Comitetului Național Antifascist al Tineretului și la însărcinarea Secretariatului C.C. al P.C.R. a reprezentat tineretul revoluționar în conducerea Comitetului Național Antifascist. Realitatea istorică a luptei antifasciste din acei ani pune în lumină cu putere contribuția determinantă a tovarășului Nicolae Ceaușescu la pregătirea și desfășurarea marilor manifestații patriotice, antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939. Alături de tovarășul Nicolae Ceaușescu și de alți militanți ai partidului comunist, tovarăsa Elena Petrescu-Ceaușescu s-a remarcat prin atitudine fermă revoluționară, printr-o bogată activitate politico-organizatorică, desfășurată în rîndul muncitorimii din Capitală.

Începînd din 1939, din însărcinarea conducerii partidului, tinărul comunist Nicolae Ceaușescu a desfășurat o intensă activitate în ampla acțiune de reorganizare a Uniunii Tineretului Comunist, iar apoi în conducerea organizației, ca secretar al C.C. al U.T.C., determinînd intensificarea muncii partidului în rîndul tineretului, imprimînd mișcări comuniste de tineret forță și dinamism revoluționar, un curs ascendent spre unitatea de acțiune a tinerei generații în lupta împotriva fascismului, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a României, grav amenințate în acele momente. O activitate tumultuoasă, desfășurată în condițiile unei permanente și dure prigoane a aparatului represiv, marcată de un lung și greu pelerinaj prin temnițe și săli de tribunale³.

Spiritul de puternică angajare revoluționară, patriotică al U.T.C. și-a găsit o concludentă con-

cretizare în anii dictaturii militare-fasciste și ai războiului hitlerist, cînd ea a fost unica organizație politică de tineret care a activat continuu, fiind cea mai importantă și apropiată organizație de masă condusă de partidul comunist. În acest fel, U.T.C. și-a adus o însemnată contribuție la pregătirea și desfășurarea marelui act al renașterii noastre naționale — Revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă declanșată în august 1944.

Piatră de hotăr în devenirea istorică a poporului român, actul de la 23 August 1944 a inaugurat epoca unor profunde prefaceri revoluționare în societatea românească în care a fost implicat un evantai foarte larg de forțe sociale și politice. Tinăra generație nu numai că și-a regăsit propriile sale aspirații, dar, prin intermediul organizațiilor politice și profesionale în care s-a încadrat — în deosebi în Uniunea Tineretului Comunist, în fruntea căreia se afla tovarășul Nicolae Ceaușescu — și-a formulat opțiuni concordante cu noul sens al istoriei, și-a manifestat plinătatea de acțiune, de valorificare a uriașului său potențial revoluționar în efortul general al națiunii de făurire a unui nou edificiu social-politic.

Înțelegînd imperatiivele majore ale noii epoci istorice, sensul profund patriotic al apelurilor partidului comunist, tinăra generație a sprijinit activ lupta armatei române pentru eliberarea definitivă a teritoriului patriei de sub ocupația hitleristo-horthyistă, iar apoi a popoarelor ungar și cehoslovac, pînă la victoria finală asupra Germaniei naziste; s-a încadrat în marea bătaie a forțelor democratice conduse de comuniști pentru cucerirea puterii politice și instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern revoluționar-democratic din istoria României; a susținut cu entuziasm înfăptuirea programului său de guvernare (reforma agrară, democratizarea aparatului de stat, reconstrucția economică a țării pe marile șantiere ale muncii voluntar-patriotice, abolirea monarhiei și proclamarea Republicii ș.a.); într-un cuvînt, și-a adus din plin contribuția la făurirea temeliei pe care trebuia construită noua societate socialistă.

Munca și lupta tinerei generații în anii socialismului și-a găsit concretizarea în aportul său consistent la edificarea noii orînduirii în România și, fără îndoială, se regăsește astăzi în hotărîrea sa fermă și entuziastă cu care acționează în fabrici și uzine, pe marile șantiere naționale ale muncii patriotice, în școli și facultăți sau pe întinsele ogoare pentru împlinirea mărețelor planuri de viitor, așa cum le trasează documentele istorice adoptate de Congresul XIII al partidului. În epopeea eroică a construcției socialismului, faptele de muncă ale tineretului patriei noastre au rămas consemnate în pagini ce amintesc marile izbînzii ce poartă titluri ca Porțile de Fier, Transfăgărășanul, Rovinari, Metroul sau Magistrala albastră — grandioase edificii ale muncii și patriotismului înflăcărât, ale dăruirii și ale patosului revoluționar al tinerei noastre generații. Este acesta răspun-

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 2/1976; 12/1971, 3/1972, 4/1974 și 4/1979; 4/1981; 5/1972.

Omenirea nu va uita niciodată uriașele sacrificii și jertfele popoarelor Uniunii Sovietice, care au dus greul războiului, jertfele celorlalte țări ale coaliției antihitleriste, acțiunile forțelor de eliberare națională din zeci de state, care au contribuit la obținerea victoriei asupra fascismului.

Poporul român are marea satisfacție de a se fi găsit în ultimele 8 luni ale războiului alături de armatele sovietice și celelalte forțe antifasciste, de a-și fi adus contribuția activă la înfrângerea Germaniei hitleriste, la marea victorie asupra fascismului, — ceea ce i-a creat posibilitatea de a-și făuri o viață nouă, independentă...

Este bine să ne reamintim de împrejurările care au dus la cel de-al doilea război mondial, să tragem toate învățămintele și să ne exprimăm hotărârea fermă de a face totul pentru a împiedica un nou război, pentru a asigura colaborarea între popoare și pacea pe planeta noastră.

NICOLAE CEAUȘESCU

ASALTUL FINAL

După cinci ani, opt luni și opt zile, în noaptea de 8 spre 9 mai 1945, armele urmau să tacă în Europa. „Reichul milenar”, proclamat de Hitler — care proiectase asupra continentului și lumii evul cel mai întunecat cunoscut vreodată și care a flințat doisprezece ani, patru luni și opt zile, de la acapararea puterii de către naziști —, a supraviețuit făuritorului său două sute de ore.

In imagine: tancuri sovietice pe străzile Berlinului, în aprilie 1945.

Într-adevăr, la 30 aprilie, o oră după ce la 14.25, la etajul doi al clădirii Reichstagului, fusese arborat drapelul roșu cu secera și ciocanul de către ostașii care luau cu asalt clădirea, Hitler s-a sinucis împreună cu Eva Braun, în bunkerul de sub Cancellaria Reichului.

Al III-lea Reich nu-și putea incheia însă existența fără o nouă mistificare. În seara de 1 mai, puțin după ora 22.00, radio Hamburg a întrerupt transmiterea Simfoniei a șaptea de Bruckner, a

urmat un răpăit de tobe, apoi un crainic a anunțat că în după-amiaza respectivă Hitler a căzut lup-tind până la ultima suflare. După un sfert de oră, de la același microfon, amiralul K. Dönitz, desemnat de Hitler ca succesor, a repetat și el aceste știri. Imediat după anunțul oficial public¹, Dönitz și anturajul său au încercat o serie de manevre politico-militare de ultimă oră, pentru a diviza pe principalii parteneri ai coaliției antihitleriste. Dar „amurgul zeilor” celui de-al III-lea Reich nu mai

putea fi împiedicat să se consume până la final.

Ultimele episoade ale marii înclăștări în Europa — așa cum sint ele relatate de surse din U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie și Franța — sint prezentate de Magazin istoric, prin mărturiile unor persoane care s-au aflat în contact direct cu evenimentele de acum patru decenii. Ele atestă atit suprema în-cordare dintr-un asemenea moment istoric, cit și tensiunea din culisele deciziilor ce aveau în ve-dere ceea ce atunci era ziua de mîine...

La Marele cartier general sovietic

S.M. ȘTEMENKO (1907-1976), general, șeful Direcției operații a Marelui stat major al armatei roșii.

Fragmente din volumul II al lucrării memorialistice Ghene-raiului ștab v godi voini (Marele stat major în anii războiului), apărută în 1973:

După sinuciderea lui Hitler și capitularea Berlinului, fasciștii și-au mobilizat toate forțele pen-tru a opune rezistență în sud. În funcția de comandant al trupelor de uscat ale celui de-al III-lea Reich, care își trăia ultimele clipe, a fost numit Ferdinand Schörner. Cunoșteam bine această căpetenie militară a Reichului. Era credincios lui Hitler, căruia îi cîștigase încrederea prin servilism și prin duritatea sa deo-sebită față de prizonierii de răz-boi și de populația din regiunile ocupate. La un moment dat, Hit-ler îl numise pe Schörner șef al statului major pentru educația național-socialistă a trupelor. Dar succesele tot mai mari ale armatei roșii îl obligaseră pe Führer să-l transfere din nou în cel mai important sector al Fron-tului de est, cînd i-a conferit și gradul de feldmaresal. În ultimele sale zile, Hitler a mai acor-dat acest înalt grad militar încă unui nazist, Ritter von Greim,

numit în locul „trădătorului” Gō-ring, la comanda forțelor aeriene militare². Dar ce mai putea

² La 23 aprilie 1945, cînd armata roșie încheia încercuirea Berlinului și ierarhia nazistă luase cunoștința ca Hitler se decisese să rămîna în capi-tala Reichului, în a cărei despresurare mai credea, Goring a trimis o tele-grama Fuhrerului în care, în calitate de succesor desemnat al lui Hitler, printr-un decret din 29 iunie 1941, îi cerea asentimentul sa preia „com-pleta conducere a Reichului, avînd deplina libertate de acțiune internă și externă”. „Dacă pînă la ora 22.00 nu va fi primit nici un răspuns — se spu-ne în textul telegramei — voi consi-dera că v-ați pierdut libertatea de ac-țiune și că sint îndeplinite condițiile decretului”. Telegrama, a cărei remi-tere a fost întîrziată de Martin Bor-mann, șeful Cămarilor partidului na-zist, i-a fost prezentată ca un „ultima-tum” și o încercare de „uzurpare”, ceea ce i-a declanșat lui Hitler o ex-plozie de furie. Hitler i-a răspuns lui Goring că a comis „înaltă trădare”, dar că viața îi va fi cruțată dacă demis-ionează din toate funcțiile. Simultan cu telegrama, Bormann a comunicat cartierului general SS din Ber-teschsgaden un ordin de arestare a lui Goring. A doua zi, Hitler i-a con-vocat pe generalul Ritter von Greim, care se găsea la Munchen. În 26 apri-lie, von Greim a sosit la bunkerul lui Hitler, unde a fost adus rînit de schi-tele antiaeriene sovietice. Acolo i s-a comunicat numirea de comandant-șef al Luftwaffe, în locul lui Goring. La 30 aprilie, înaintea zorilor, Greim a fost trimis cu un avion din Berlin, avînd ordinul de a organiza bombar-darea trupelor sovietice, care se apro-piau de Cămarile Reichului și de a-l aresta pe H. Himmler, despre care tir-zu, în seara de 28 aprilie, se aflase, dîintr-o emisiune a postului de radio

schimba acest lucru? Cînd se lansează barcile de salvare de pe o nava care se scufundă, nici cel mai icsuit amiral nu o mai poate salva?

Între 2 și 4 mai, la cartierul ge-neral al lui Dönitz a avut loc, constatarea căpeteniilor militare ale Germaniei fasciste, la care au participat Dönitz, Keitel, Jodl și alții. Acolo s-a pus problema ca-pitulării în fața anglo-americanilor și continuării rezistenței față de armata roșie. La 5 mai, sfera tratatelor privind armistițiul era clară pe o serie de fronturi. Dō-nitz a difuzat chiar prevederile unor convenții în raioanele nord-ice. Despre toate tratativele și despre rezultatele lor, noi prime-am regulat informări de la mi-siunile noastre în străinătate: foarte detaliate erau în special cele ale generalului I.A. Suslopa-rov.

Curînd, generalul-colonel Jodl a fost trimis [de către Dönitz] în grabă la Reims, la cartierul ge-neral al lui Eisenhower. El a primit instrucțiuni de a semna armisti-țiul, însă în așa fel, încît să cîști-ge cit mai mult timp pentru a-i salva pe germanii care se retră-geau din est. Pe frontul sovietic se duceau lupte grele. Inamicul nu dădea nici un semn de încere-tare a operațiilor militare. În du-pă-amiaza zilei de 6 mai, Jodl a început tratativele, declarîndu-le deschis aliaților noștri intenția „de a păstra pentru națiunea ger-mană un număr cit mai mare de nemți și a-i salva de bolșevism”. În plus, el a adăugat că nimic nu poate obliga trupele germanilor Lohr și Rendulic și ale feldmare-șalului Schörner să execute ordi-nul de capitulare, atîta timp cit acestea se pot retrage în raioa-nele ocupate de trupele ameri-cane. Altfel spus, Jodl refuza ca-pitularea trupelor germane pe Frontul de est. Totuși, declarați-ile sale au fost respinse și, cum el nu avea împuterniciri pentru a

Londra, ca avuse negocieri secrete cu contele Bernadotte, de la Crucea Roșie svedeză, căruia îi oferise și ca-pitularea armatelor germane de pe Frontul de vest (Magazin istoric, nr. 4/1985).

³ Interperările în text și parantezele drepte aparțin redacției noastre.

¹ În zorii zilei de 1 mai 1945, gene-ralul H. Krebs, ultimul șef de stat ma-jor al Wehrmachtului, venit la postul de comandant al generalului V.I. Ciulikov, pentru a obține o încetare a focului, a comunicat știrea sinuciderii lui Hitler, care a fost raportată mare-șalului G.K. Jukov și de către acesta, prin telefon, lui I.V. Stalin.

În 1968, publicistul sovietic L. Bazi-menski, referindu-se la documente din arhivele U.R.S.S., arată că moar-tea lui Hitler a survenit în urma otră-virii cu un amestec de cianură. Istori-cul britanic D. Irving, într-o lucrare apărută în 1977, menționează că Hit-ler s-a împușcat, luînd, totodată, și otrava.

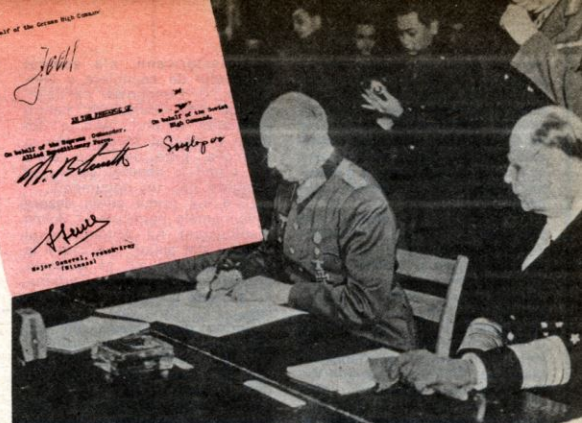
semna capitularea trupelor germano-fasciste, i s-a spus că tratativele vor fi întrerupte. Jodl a fost nevoit să solicite imputernicirile corespunzătoare...

În seara zilei de 6 mai, la generalul Susloparov, șeful misiunii militare sovietice [la Cartierul general al lui Eisenhower], a sosit aghiotantul lui D. Eisenhower, care i-a transmis invitația acestuia de a veni urgent la statul său major. Dwight Eisenhower l-a primit pe I.A. Susloparov la reședința sa. Cu zîmbetul pe buze, i-a relatat despre vizita generalului hitlerist Jodl și despre propunerea acestuia de a capitula în fața trupelor anglo-americane și a continua lupta împotriva U.R.S.S.

— Ce părere aveți, domnule general? — a întrebat D. Eisenhower.

I.A. Susloparov a arborat și el același zîmbet. Însemna că se apropia sfîrșitul războiului împotriva Germaniei, deși inamicul încă uneltea cum să-i dezbină pe aliați. Susloparov mai știa că la statul major al lui Eisenhower se afla de cîteva zile amiralul german Friedeburg, care nu reușise nici el să-l convingă pe comandantul suprem [al forțelor expediționare aliate] să semneze un acord separat. Șeful misiunii militare sovietice a răspuns șefului comandamentului anglo-american că existau obligații, asumate în comun de către membrii coaliției antihitleriste, privind capitularea necondiționată a inamicului pe toate fronturile deci și pe Frontul de est.

D. Eisenhower s-a grăbit să îl înștiințeze pe Susloparov că el a cerut de la Jodl capitularea totală a Germaniei și că nu va accepta nici un fel de altă capitulare. Germanii au trebuit să accepte acest lucru. Apoi Eisenho-

Reims, 7 mai 1945. Reprezentanții celui de-al III-lea Reich semnează primul act de capitulare necondiționată...

...și, 24 ore mai târziu, la Comandamentul general sovietic, din capitala Reichului, actul definitiv al capitulării necondiționate. Din partea Comandamentului suprem sovietic, actul a fost semnat de mareșalul G.K. Jukov (în imagine), din cea a Comandamentului american de generalul C. Spaatz a Comandamentului suprem britanic de mareșalul Arthur B. Tedder și a Comandamentului francez de generalul J. de Lattre de Tassigny

În cursul marilor parade a victoriei, desfășurate în Piața Roșie din Moscova, la 24 iunie 1945, ostașii sovietici prezintă drapelul capturat de la inamic

wer l-a rugat pe Susloparov să comunice la Moscova textul capitulării, să obțină de acolo aprobare și să-l semneze în numele Uniunii Sovietice. După spusele lui Eisenhower, semnarea era fixată pentru 7 mai orele 2.30 a.m. în localul secției operații a statului major al comandantului suprem.

În proiectul de protocol se prevedea capitularea necondiționată a tuturor forțelor armate — terestre, navale și aeriene — care se aflau în acel moment sub control german. Comandamentul german se obliga să dea ordin de încetare a acțiunilor militare la 9 mai, orele 00.01 (ora Moscovei). Toate trupele germane trebuiau să rămână pe pozițiile lor. Se interzicea scoaterea din luptă a armamentului și a altor mijloace de luptă. Comandamentul german garanta executarea tuturor ordinelor comandantului suprem al forțelor expediționare aliate, precum și a celor ale Cartierului general sovietic.

Șeful misiunii militare sovietice avea foarte puțin timp la dispoziție pentru a primi instrucțiuni de la guvernul său. Imediat, a expediat o telegramă la Moscova, privind iminenta semnare a actului de capitulare, precum și textul protocolului; în telegramă Susloparov solicita indicații. Până când telegrama sa a ajuns la destinație, s-au mai scurs câteva ore. La Reims era trecut de miezul nopții. A sosit momentul semnării actului de capitulare. De la Moscova nu se primise nici o instrucțiune. Situația șefului misiunii militare sovietice era deosebit de complicată. Totul depindea acum de el. Să-și pună semnătura în numele statului sovietic sau să refuze?

I.A. Susloparov înțelegea foarte bine că manevra căpeteniilor hitleriste privind capitularea numai în fața aliaților putea avea, în cazul celei mai mici neatenții din partea lui, urmări catastrofale: El a citit și răscitit textul capitulării, fără a găsi însă nici o capcană. Văzînd, cu ochii minții, scene de război în care, clipă de clipă, pierreau oameni, șeful misiunii militare sovietice a luat hotărîrea să semneze documentul de capitulare. La rubrica observației se menționa că prezentul protocol privitor la capitularea militară nu exclude ca, ulterior, să fie semnat un alt document de capitulare a Germaniei, mult mai perfecționat, dacă vreun guvern aliat va solicita acest lucru...

La 7 mai 1945, orele 2.41, în sala de lucru a ofițerilor cu operațiunile din statul major al comandantului suprem al trupelor aliate

angio-americane, s-a semnat protocolul de capitulare a Germaniei. D. Eisenhower l-a felicitat pe I.A. Susloparov pentru semnarea actului. Acesta din urmă a înaintat raportul său la Moscova. Între timp, de acolo s-a primit o depeșă: să nu se semneze nici un document!...

Cînd s-a primit știrea despre evenimentele petrecute la Reims (capitularea), A.I. Antonov, șeful Marelui stat major, m-a invitat la el și mi-a ordonat să elaborez proiectul de directivă al Cartierului general cu privire la capitulare...

Curînd după aceea, am fost chemați la Kremlin... În biroul lui I.V. Stalin se aflau și membrii guvernului. Ca de obicei, comandantul suprem [Stalin] pășea încet, în lungul covorului. Întreaga lui înfățișare exprima o mare nemulțumire. Același lucru am citit și pe fețele celor prezenți. Se discuta capitularea de la Reims. Comandantul suprem trăgea concluzii; judeca cu glas tare. A făcut observația că Aliații au pus la cale o înțelegere unilaterală cu guvernul lui Dönitz. O astfel de înțelegere aducea mai mult a conspirație, a spus el. În afară de generalul I.A. Susloparov, la Reims nu a participat nici o persoană guvernamentală sovietică. Reieșea că față de statul nostru, capitularea nu a avut loc, și asta în condițiile în care noi am suferit cel mai mult de pe urma agresiunii hitleriste și am adus cea mai mare contribuție la victorie. O asemenea „capitulare” putea avea consecințe nefaste...

— Tratatul semnat de Aliați la Reims — a continuat I.V. Stalin — nu poate fi anulat, dar nici acceptat. Capitularea trebuie să constituie un act istoric deosebit de important; să fie primită nu pe teritoriul învingătorilor, ci acolo de unde a pornit agresiunea fascistă: la Berlin. Și să nu aibă un caracter unilateral, ci să fie semnată, în mod absolut obligatoriu, de către comandamentul suprem al tuturor puterilor coaliției antihitleriste. Totodată, actul sa fie semnat de către o căpetenie a fostului guvern fascist sau de către un întreg grup de națiști, răspunzători pentru toate atrocitățile comise față de umanitate...

S-a trecut apoi la dezbaterile problemelor referitoare la tratative cu Aliații. În cursul discuțiilor, eu și Antonov am înțeles că I.V. Stalin și V.M. Molotov conveniseră cu reprezentanți ai Aliaților ca procedura de la Reims să fie considerată o capitulare preliminară. Aliații fuseseră de acord

și cu faptul că acest lucru nu suferea amănare, stabilind ca semnarea actului de capitulare, în forma lui definitivă, să aibă loc la 8 mai, la Berlin...

Apoi comandantul suprem a cerut să i se facă legătura telefonică cu Berlinul și i-a comunicat personal lui G.K. Jukov [aflat la comanda trupelor sovietice care cuceriseră capitala celui de-al III-lea Reich] că este împuternicit să accepte capitularea Germaniei fasciste în numele U.R.S.S. După aceea, a fost întocmită o notă succintă în acest sens, expediată imediat telegrafic de la Cartierul general către Berlin.

— Războiul încă nu s-a terminat, a adăugat comandantul suprem, orîndind să fie elaborată o directivă pentru toate fronturile.

I-am prezentat apoi proiectul elaborat de noi, pe care l-a semnat, operînd mici modificări. În directivă se menționa capitularea de la Reims și se ordona:

„1. Să fie emisă o circulară către trupele germane și comandamentul lor, în care să se arate că germanii au semnat actul de capitulare militară; această circulară să fie difuzată în seara zilei de 8 mai atît prin radio, cît și prin manifeste, cu propunerea de a depune armele.

2. După ora 23.00 a zilei de 8 mai, deci în dimineața zilei de 9 mai, să se ceară comandamentului trupelor germane aflate pe frontul din față să înceteze acțiunile militare, să depună armele și să se predea.

3. Dacă trupele germane nu vor executa această cerere, nu vor depune armele și nu se vor preda, să se dea o lovitură hotărîtoare, angajînd toate forțele, asupra trupelor germane inamice și să se îndeplinească misiunile stabilite de Cartierul general pentru fiecare front...”

Documentul a fost semnat la 7 mai, orele 22.35...

Imediat după aceasta, de la Direcția pentru misiuni speciale, s-a comunicat că Eisenhower trimite la Berlin, pentru a primi capitularea Germaniei, pe mareșalul de aviație Arthur Tedder, locțiitorul comandantului suprem al forțelor expediționare aliate, și zece ofițeri din statul său major. Împreună cu ei mai veneau la Berlin, pe calea aerului, 11 corespondenți și fotoreporteri. Cu aceleași avioane urmau să se sească — în același scop al semnării actului de capitulare necondiționată — Keitel, Friedburg, Stumpf și alți trei ofițeri germani.

Trebuiau date dispoziții pentru libera trecere a acestor avioane.

Bineînțeles, activitatea operativă pe timp de război își urma cursul normal. Ca și înainte, era mult de lucru. Dar cu cită bucurie muncam?...

Noaptea aceea ni s-a părut extrem de scurtă și fără asemănare cu nici o altă noapte. De somn nici nu putea fi vorba. Cu toții așteptam. Și cu toții eram cu gîndul acolo, la Karlshorst, unde în acele ore se încheiau ultimele pregătiri pentru semnarea capitulării Germaniei¹.

Exact la miezul nopții, în sala fostului liceu militar au intrat mareșalul Uniunii Sovietice G.K. Jukov, A.I. Vișinski, V.D. Sokolovski, K.F. Telegin și alți generali și ofițeri sovietici; reprezentanții comandamentului aliat: mareșalul de aviație al forțelor armate britanice Arthur W. Tedder, comandantul forțelor aeriene strategice ale S.U.A., generalul Karl Spaatz, precum și co-

mandantul-șef al armatei franceze, generalul De Lattre de Tassigny. Toți s-au așezat la mese.

G.K. Jukov a deschis ședința și a ordonat să fie invitați în sală reprezentanții comandamentului general german: feldmareșalul Keitel, generalul-colonel Stumpf, amiralul Friedeburg. După o scurtă verificare a imputernicirilor, delegația germană a semnat în primele minute ale zilei de 9 mai 1945 actul capitulării militare a Germaniei fasciste. Actul care consfințea, din punct de vedere juridic, înfringerea militară totală a Reichului hitlerist...

La procedura de semnare a actului de capitulare a participat și I.A. Susloparov. Abia aici a aflat el că Stalin personal i-a comunicat telefonic lui Vișinski că nu are de făcut nici o obiecție la activitatea lui Susloparov de la Reims.

lui britanic Kenneth] Anderson și Corpul 3 al [generalului american] Van Fleet. Concomitent, forțele rămase sub comanda mea s-au pregătit să atace spre est pe direcția Elba și Mulde. Din fericire, aproape toate forțele din punga Ruhrului s-au predat fără luptă. La 18 aprilie, cifra totală a forțelor din acea arie ajunsesse dublul celei estimate de serviciile de informații: 317 000. Un singur om nu s-a predat: Walter Model. Cînd a înțeles că era definitiv înfrînt, a intrat într-o pădure și s-a împușcat [la 21 aprilie 1945]. Matthew Ridgway mi-a oferit drept amintire mașina de comandament a lui Model, un Mercedes-Benz urias.

Nu mi-am luat răgaz nici măcar o oră și am lansat ultima mare ofensivă spre est, cea în care am acoperit distanța de 120 mile de la Kassel pînă la Elba.

În cadrul ofensivei, rolul principal l-a revenit lui Hodges, al cărui obiectiv era Leipzigul și, la 12 mile de acesta, riul Mulde. Simpson primise ordin să înainteze pînă la Elba, să ocupe un cap de pod pe malul celfălt și să „fie pregătit să continue înaintarea spre Berlin sau spre nord-est”. Mă îndoiam că Ike va fi de acord să ne îndreptăm spre Berlin. Totuși, în cazul că s-ar fi răzgîndit capul de pod ar fi constituit o bază de atac. Simpson mi-a interpretat ordinea în sens larg și, optimist, a cerut statului său major să elaboreze, pentru orice eventualitate, planuri pentru un atac pe direcția Berlin. Obiectivul lui Patton era riul Mulde, în zona Chemnitz.

Declanșarea ofensivei fusese prevăzută pentru ziua de 14 aprilie sau în jurul acestei date, cînd voi fi fost convins că punga Ruhrului nu mai constituia un pericol pentru spatele nostru. În general, rezistența a fost slabă, iar ritmul ofensivei ridicat, deși unele unități au întîlnit grupuri de germani disperați, care păreau hotărîți să se bată pînă la unul. Primele care au ajuns la Elba au fost trupele Diviziei 2 blindate, de sub comanda lui White, în ziua de 11 aprilie la orele 20.00, în punctul Schönebeck, la sud de Magdeburg. A doua zi, trupe din Corpul 13 armată, comandat de Gillem, au atins Elba în punctele Wittenberg și Tangermunde, aflate la numai 53 mile de Berlin. Trecuseră doar 19 zile de cînd Simpson traversase Rinul și în acest interval Armata 9 parcursese 226 mile. „A fost un război fulger, dar în sens invers, nota istoricul Armatei 9, Charles B. MacDonald. În aceste zile, mai pedede decît Armata 9 s-au deplasat

Armata americană în centrul Germaniei

O. BRADLEY (1893-1981), general, comandant al celor patru armate terestre americane de pe frontul împotriva Germaniei.

Fragmente din lucrarea A General's Life. An Autobiography (Viața unui general. O autobiografie), scrisă împreună cu C. Blair și apărută în 1983:

Duminică, 1 aprilie, la orele 16.00, unitățile înaintate ale Diviziei 2 blindate, condusă de Isaac D. White, au realizat joncțiunea cu elemente din Divizia 3 blindată, comandată de Joe Collins. Cleștele fusese închis: Ruhrul era acum încercuit, chiar dacă cercul era subțire.

Așa cum fusese prevăzută, două zile mai tîrziu, un minut după miezul nopții de 4 aprilie, Ike a ordonat reîntrirea Armatei 9 a lui Simpson în compunerea Grupului 12 armată, pe care îl comandam. A fost o zi fericită pentru mine. Cele patru armate americane de sub comanda mea erau compuse din 12 corpuri de armată, cuprinzînd, la rîndul lor, 48 divizii, cu un efectiv total de

1,3 milioane oameni, de departe cea mai mare forță terestră de sub ordinele unui general american sau ale unui britanic în cursul celui de-al doilea război mondial ori ale vreunui alt general în decursul istoriei Statelor Unite.

Intrucît nu mai era necesar să mențin un contact strîns cu Monty [Montgomery], mi-am mutat temporar cartierul general tactic înapoi la Luxemburg, iar apoi la Wiesbaden, în Germania.

Misiunea mea cea mai presantă era aceea de a curăța bazinul Ruhrului. Potrivit datelor furnizate de serviciile de informații, acolo se aflau încercuți aproximativ 150 000 germani, sub comanda generalului Walter Model. Le-am ordonat generalilor Simpson și Hodges ca pentru acțiunea de curățire să fie alese trei corpuri de armată puternic întărite: Corpul 18 aeropurtat al [generalului] american Matthew Ridgway, Corpul 16 al [generalu-

¹ La Karlshorst, în partea de est a Berlinului, în clădirea cu două etaje a fostei cantine a școlii de ofițeri de geniu, a fost amenajată o sală în care trebuia să aibă loc ceremonia semnării actului de capitulare necondiționată a Germaniei.

doar câteva rămășițe în retragere din armata germană împrăștiată, sfărâmată și învinsă".

Era în continuare valabil ordinul pe care îl dădusem lui Simpson anume de a ocupa un cap de pod pe malul celălalt al Elbei. Trupele Diviziei 2 blindate de sub comanda lui White, au trecut Elba la 12 aprilie, fiind confruntate de îndată cu o rezistență acerbă. A doua zi, elemente din Divizia 30 infanterie au trecut Elba pentru a întări capul de pod asediat. Unități înaintate din Divizia 83 infanterie au traversat și ele Elba prin punctul Barby situat câteva mile mai la sud. Puternica presiune exercitată asupra capului de pod realizat de Divizia 2 blindată l-a determinat pe McLain, comandantul Corpului 19 din Armata 9, să-l abandoneze (cu pierderi puține) și să se retragă pe malul vestic al Elbei, dar capul de pod al Diviziei 83 de la Barby a rezistat și a fost extins, în pofida unei opoziții puternice.

În cursul înaintării lor de la Kassel spre Elba, trupele mele din centru și sud au întâlnit primele dovezi zguduitoare ale atrocităților naziste. În centrul frontului de înaintare, trupe aparținând Corpului 7, comandat de Joe Collins, au descoperit un lagăr de muncă forțată în apropiere de Nordhausen. Un lagăr similar a fost găsit și în sud, la Ohrdruf. Deținuții de la Nordhausen fuseseră întrebuințați într-o fabrică subterană de V-uri [rachete cu care naziștii au bombardat Anglia], din apropiere; cei de la Ohrdruf, într-o fabrică de muniții din vecinătate.

Americanii care au văzut primii aceste lagăre au fost stupefiați, îngroziți și sclârbiți. Un medic militar din trupele de uscat, care a vizitat lagărul de la Nordhausen a relatat: „Șiruri nesfârșite de schelete îmbrăcate în piele ni se înfățișau ochilor. Oamenii zăceau în poziția în care îi doborâse foamea, palizi și într-o murdărie umană de nedescris. Vesmintele vârgate și numerele de deținuți atârneau agățate de aceste schelete, ca o ultimă dovadă sau ca un ultim simbol al

Pictură de Manet, descoperită într-o salină de la Gotha, în apropiere de Merkers, alături de numeroase alte obiecte de artă prădate de naziști din teritoriile cotopte...

...ca și o imensă cantitate de valută străină, lingouri și monede de aur

Aprilie 1945. Armata 7 americană patrunde într-unul din lagărele organizate de naziști și eliberează deținuții

celor care îi înrobiseră și îi uciseră... Mi-a atras atenția în mod deosebit o fată care să fi avut vreo 17 ani. Zăcea în locul unde se prăbușise, goală și cangrenată. Am reușit cu greu să-mi stăpinesc tulburarea — nu puteam pricepe cum și de ce fusesse posibil ca războiul să facă asemenea lucruri... Am coborât scările spre o murdărie de nedescris, însoțit de o duhoare oribilă, de sobolan mort. Acolo, pe paturi din scinduri, am văzut oameni prea sleiți de puteri pentru a mai putea îndepărta de lângă ei pe cei morți. Un băietandru adus de spate, de naționalitate franceză, se ghemuise lângă un camarad mort, ca și cum ar fi vrut să se încălzească... În încăperile întunecoase din pivniță erau alți deținuți, care zăceau bolnavi, în propria lor murdărie, devorați de diaree și malnutriție. Intrând în aceste celule din pivniță în căutarea supraviețuitorilor, aveai impresia că pășești în evul mediu.

Ca și cum grozăvia din lagărul de la Nordhausen n-ar fi fost de ajuns, avioane aliate bombardaseră cu puțină vreme înainte — fără să știe — o parte din clădirile în care se aflau deținuții. Joe Collins avea să-și amintească: „Într-unul din clădirile... în care am intrat, ce nu fusese lovită de bombe, privelește era de o grozăvie cumplită. Sute de oameni, în uniforme vârgate de deținuți, morți și muribunzi, zăceau de-a valma pe pardoseala umedă și murdară acoperită cu paie, singurul acoperămint ce le fusese permis. Însoțit de un medic militar, am privit înăuntru pentru a evalua problema cu care eram confrunțat; aerul era pătruns de duhoarea celor morți, iar cei în viață ne-au întâmpinat cu gemete și implorări sfietoare de a le da de mâncare”.

Așa cum avea să scrie Collins ulterior, trupele sale au găsit „aproape trei mii” de cadavre în acele clădiri, „din care marea majoritate muriseră de foame sau de boală înaintea bombardamentelor”. Au mai găsit în viață aproximativ 650 persoane, dar „foarte mulți dintre aceștia” au murit, în pofida asistenței medicale imediate și intense. Abia reușind să-și stăpânească furia, Collins a ordonat „notabilităților” orașului să care cadavrele descărnate, unul câte unul, până la un teren situat pe o poziție dominantă, unde au fost îngropate cu onorurile cuvenite...

Pe 12 aprilie 1945, Ike și cu mine ne-am deplasat cu avionul la Herzfeld, la cartierul general al lui Patton, pentru a-l expune noua misiune. A fost o zi pe

Tragedia din lagărul Dora-Nordhausen a revenit în actualitate în toamna lui 1984. La 17 octombrie, șeful Biroului de anchete speciale din Ministerul Justiției al Statelor Unite, Neal Sher, a dezvăluit că expertul în rachete Arthur Rudolph, de origine germană, a renunțat la cetățenia americană și a părăsit teritoriul S.U.A. Acest Birou este însărcinat cu căutarea criminalilor de război naștiți în S.U.A. Ulterior, s-a aflat că în noiembrie 1983 Rudolph a ajuns la o înțelegere cu Ministerul Justiției pentru ca, în schimbul nedării sale în judecată, să plece din Statele Unite, fapt produs în martie 1984, și să renunțe la cetățenia americană, procedură încheiată în mai anul trecut la Consulatul S.U.A. din Hamburg. Acest aranjament a fost confirmat de Rudolph într-un interviu telefonic acordat de la locuința sa din Hamburg unui corespondent al Agenției Associated Press și transmis la 20 octombrie 1984.

Conform declarațiilor lui Neal Sher, în intervalul septembrie 1943-aprilie 1945, A.L.H. Rudolph a fost conducătorul producției rachetelor V-2 într-o uzină subterană situată în Germania centrală, la care erau folosiți deținuți din lagărul Dora-Nordhausen. Aceștia, după cum a spus N. Sher, „trebuiau să lucreze 12-13 ore, dormeau în tunele, erau brutalizați de paznici și mii au murit de subalimentație, obeșală sau dezinterie”. Numărul celor morți în urma acestor condiții s-a ridicat la 20 000 oameni, între care, conform lui N. Sher, „se includ evrei, deținuți politici, intelectuali și ostași prizonieri din Franța, Polonia, Rusia, Danemarca, Iugoslavia, Olanda, Belgia și Italia”. Răspunderea lui Rudolph a fost stabilită pe baza declarațiilor unor martori supraviețuitori, a documentelor de arhivă germane și americane, a lucrărilor apărute despre lagărul Dora-Nordhausen.

După război, Rudolph a făcut parte dintr-un grup de 120 specialiști germani în rachete, care au fost aduși în Statele Unite. Înaintea acestui act, conform unor documente publicate la 8 noiembrie 1984 de cotidianul New York Times, autoritățile americane din Germania îl considerau „nazist sută la sută, tip periculos”. Un document semnat în 1946 de guvernatorul militar S.U.A. pentru Germania, colonelul C.F. Fritzsche, îi indica pe Rudolph drept „un nazist înfocat”. Alte documente ale Corpului de contrainformații american îl descriu ca „o amenințare de securitate” și propuneau internarea lui. Dar — cum scrie New York Times — „când s-a decis aducerea lui în Statele Unite, autoritățile americane au emis rapoarte revizuite, din care au omis aceste constatări”.

În Statele Unite, A. Rudolph a răspuns de programele de proiectare, creare și testare a rachetelor militare „Redstone” și „Pershing”, precum și de proiectul rachetei „Saturn V”, care a permis trimiterea astronauților americani pe lună.

Dezvăluirile în „afacerea Rudolph” confirmă că nici după patru decenii, cazul Dora-Nordhausen, ca și al lagărelor naziste ale morții, în general, nu poate fi considerat ca încheiat.

care, din mai multe motive, n-o voi uita niciodată.

Două nemțoaice de treabă dezvăluiseră unor soldați din Corpul 8 armată americană existența unei impresionante comori naziste într-o salină adâncă de la Gotha, la apropiere de Merkers. Acolo, soldații au găsit lingouri și monede de aur în valoare de 250 milioane de dolari, împreună cu o mare cantitate de veselă din aur și argint și obiecte de artă prădate de naștiți din muzee și locuințe particulare, aflate pe teritoriile ocupate. Patton ne-a dus la salină. Am coborât circa 600 m sub pământ, cu un ascensor, pentru a trece în revistă comora, a cărei privelește era impresionantă. Patton a glumit spunând că ar trebui să păstrăm secretul și, în anul de pace ce vor urma, cînd bugetul armatei va fi drastic redus, să scoatem la iveală cite un pic din această comoră în fiecare an, pentru a ne plăti soldații și a cumpăra arme.

Patton mai avea ceva să ne arate, ceva cu totul diferit: lagărul de muncă forțată de la

Ohhruf. Referitor la aceasta vizită, mi-am notat: „Duhoarea morții ne-a copleșit încă înainte de a fi trecut de îngrăditura. Peste 3 200 cadavre scheletice fuseseră azvirlite goale în niște gropi mari. Altele zăceau pe alei, acolo unde se prăbușiseră. Pe pielea gălbăieată ce acoperea trupurile ascuțite și descărnate se tirau păduchi. O santinelă ne-a arătat cruste groase și negre de singe închegat acolo unde, în căutare de hrană, deținuții sosiseră măruntățele celor morți... Eram prea revoltat ca să mă pot vorbi; moartea, atît de pingărită de degradare aici, ne buimăcise și ne amuțise”.

Ohhruf și Nordhausen n-au fost decît începutul unei istorii oribile. În săptămîna ce a urmat, trupele noastre au descoperit lagăre în care degradarea morală și bestialitatea fuseseră identice, dacă nu mai mari — Belsen, Buchenwald, Dachau și altele. Inutil să mai adaug că cele descoperite acolo au șocat întreaga lume. Sper că omeneia nu va uita niciodată acest lucru.

Cursa britanică în nordul Reichului

B.L. MONTGOMERY (1887-1976), mareșal britanic, comandant al Grupului 21 armate.

Fragmente din volumul *The Memoirs of Field-Marshal Montgomery* (Memoriile mareșalului Montgomery), apărut în 1958:

Pe 3 mai, feldmareșalul Keitel, cu consimțământul amiralului Donitz, a trimis o delegație la cartierul meu general de la Lüneburg, pentru a deschide negocierile în vederea capitulării. Acest grup, care a sosit la orele 11.30, era format din: amiralul von Friedeburg, comandant-șef al marinei germane; generalul Kinzel, șeful statului major al feldmareșalului Busch, care comanda forțele germane de uscat de pe flancurile mele de nord și vest; contraamiralul Wagner; maiorul Freidel, ofițer de stat major. Acestui grup de patru i s-a alăturat mai târziu colonelul Pollek, și el ofițer de stat major.

Cu toții au fost aduși la comandamentul meu de campanie și alinați sub drapelul britanic, care flutura falnic în vînt. I-am lăsat să aștepte cîteva minute și apoi am ieșit din rulotă și m-am îndreptat spre ei. Au salutat toți sub drapelul nostru. Era un moment mare; știam că nemții veniseră să capituleze și că războiul se sfîrșise...

L-am întrebat pe interpretul meu: „Cine sînt acești oameni?” După ce mi-a spus, am adăugat: „Și ce vor ei?”

Amiralul Friedeburg mi-a citit atunci o scrisoare de la feldmareșalul Keitel, în care îmi ofereea capitularea celor trei armate, care se retrăgeau în fața rușilor, între Berlin și Rostock. Am refuzat să iau în considerare propunerea, spunînd că aceste armate ar trebui să se predea rușilor. Am adăugat că, firește, dacă vor fi soldați germani care vor veni către frontul meu cu minile ridicate vor fi automat luați prizonieri...

Am hotărît atunci să-i surprind rapid cu ceva și i-am spus lui von Friedeburg: „Ați fi de acord cu capitularea tuturor forțelor germane opuse flancurilor mele de vest și nord, inclusiv trupele din Olanda, Friesland (cu insulele Frisice și Helgoland) Schleswig-Holstein și Danemarca?”

Dacă veți face asta, o voi primi ca pe o capitulare operativă tactică a forțelor inamice direct opuse mie și celorla de ajutor din Danemarca”.

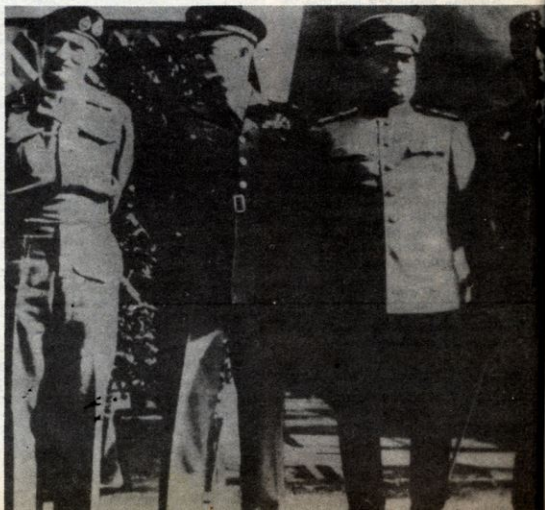
Mi-a spus că nu poate fi de acord. Dar este doritor să ajungem la o înțelegere în privința populației civile din acele zone; am refuzat să discut această problemă. Am spus apoi că dacă germanii refuzau să predea necondiționat trupele în teritoriile pe care le numisem, voi ordona ca lupta să continue; mult mai mulți soldați germani vor fi astfel uciși și, posibil, și civili, din cauza focurilor de artilerie și atacului aerian. Le-am arătat apoi pe o hartă situația actuală de luptă pe întreg frontul vestic; nu cunoșteau situația reală, de aceea au fost foarte tulburați. În acel moment, am socotit că nu-mi va mai fi greu să-i fac să

accepte cererile mele. Dar m-am gândit că un interval pentru masă ar fi binevenit, timp în care ei să poată reflecta la cele spuse de mine. I-am trimis să servească masa singuri, într-un cort, fără prezența altcuiva, în afara unui ofițer de-al meu. Von Friedeburg a plîns în timpul mesei, iar ceilalți nu au fost prea vorbăreți.

După masă, am trimis din nou după ei. De data asta întîlnirea a avut loc în cortul meu de conferințe, cu harta operativă pe masă. Am început discuțiile dîndu-le un ultimatum. Trebuiau să predea necondiționat toate trupele din zonele pe care le numisem; odată executat, acest lucru, aveam să discut cu ei procedeele cel mai bun de ocupare a zonelor și tratamentul civililor; dacă refuzau, aveam să continui lupta. Și-au dat seama imediat că eram hotărît să și pun în practică ceea ce afirmasem. Erau conștienți de disperarea cauzei lor, dar mi-au spus că nu aveau împuterniciri să accepte cererile mele. Totuși, acum erau gata să recomande feldmareșalului Keitel capitularea necondiționată a tuturor trupelor opuse flancurilor de vest și nord ale Grupului 21 armate. Doi din ei urmau să se întoarcă la O.K.W., să se întîlnească cu Keitel și să revină cu acordul acestuia.

Am redactat apoi un document care rezuma deciziile la care ajunseseam în timpul întîlnirii noastre, document despre care am precizat că trebuie semnat de

Montgomery, Eisenhower, Jukov și de Lattre de Tassigny, după victorie

mine și de von Friedeburg și că putea fi dus apoi la Flensburg și înmănat lui Keitel și Donitz. Apoi am adăugat că trebuie să fie înafară la cartierul meu general tactic a doua zi, 4 mai, la ora 6.00 p.m. Generalul Kinzel și contramarșalul Wagner au rămas la cartierul meu general. Eram sigur că von Friedeburg se va întoarce cu puteri depline pentru a semna. De aceea, am decis să văd pe reprezentanții presei în ziua de 4 mai, la ora 5.00 p.m., să descriu corespondenților tot ce se întâmplase în ultimele câteva zile și să le spun ceea ce speram să se întâmple la orele 6.00 p.m., în aceeași seară...

Von Friedeburg și Freidel s-au întors la cartierul meu general în timp ce se desfășura conferința de presă. Când l-am văzut intrând în cort pe colonelul Ewart, ofițerul meu de stat major, am știut că avea răspunsul. Am terminat, totuși, ce aveam de spus și l-am întrebat pe Ewart dacă von Friedeburg se însoțise. Mi-a spus că da. Le-am spus corespondenților că puteau să mă însoțească toți în cortul de conferințe și să fie martori la scena finală.

Delegația germană era din nou așezată sub drapelul britanic, în vecinătatea rulotei mele. L-am invitat pe von Friedeburg în rulotă, pentru a vorbi doar cu el. L-am întrebat dacă va semna condițiile complete ale capitulării, în forma cerută; a spus că o va face. Arăta foarte deprimat. L-am spus să se alăture celorlalți de afară. Era deja aproape ora 6.00 p.m. Am dat ordin ca ceremonia să aibă loc imediat, într-un cort ridicat în acest scop, special amenajat. Delegația germană a mers drept spre cort, sub privirile soldaților, corespondenților de război, fotografiilor, cu toții foarte emoționați. Știau că era sfârșitul războiului.

Aveam pregătit documentul de capitulare. Mobilierul din cort era foarte simplu: o masă rudimentară acoperită cu o pătură cazonă, o călimară, un toc militar obișnuit, pe care-l puteai cumpăra în orice magazin contra 2 penny, două microfoane BBC pe masă. Când am intrat, germanii s-au ridicat. Apoi ne-am așezat toți în jurul mesei. Era evident că nemții erau agitați; unul dintre ei și-a scos o țigară; voia să fumeze ca să-și calmeze nervii. L-am aruncat o privire și a pus imediat țigara la loc.

În acel cort din Lüneburg, în prezența presei și a altor spectatori, în mod public deci am dat citire în limba engleză Actului de capitulare. Am spus că dacă delegația germană nu va semna

acest document imediat și fără să comenteze ceea ce avea să urmeze capitulării, vor ordona ca ostilitățile să continue. Am invitat apoi nominal pe fiecare membru al delegației germane să semneze documentul, ceea ce au făcut fără nici un comentariu. Apoi am semnat și eu, în numele generalului Eisenhower.

Actul era în engleză; germanii nu-l puteau înțelege, de aceea le-am dat copii în germană. Privind originalul, se observă că am scris 5 mai, am încercat apoi să-l

schimb pe 5 în 4, am tăiat cu o linie, am semnat și am scris 4 alături. Originalul este dactilografiat pe o hirtie de scris obișnuită a armatei. Mi s-a cerut să-l expediez la Cartierul general superior. Am trimis în locul originalului fotocopii. Originalul este în posesia mea și nu o să mă despart niciodată de el; este un document istoric. Nu știu ce s-a întâmplat cu tucul pe care l-am folosit cu toții atunci. Cred că l-a șterpelit cineva.

Franța — **părtașă la victorie**

CHARLES DE GAULLE (1890-1970), general, președintele Guvernului provizoriu al Republicii franceze.

Fragmente din volumul III al lucrării Mémoires de guerre. 1944-1946. (Memorii de război), apărută în 1959:

Irupția în inima Germaniei a 80 divizii americane, britanice, franceze, canadiene și poloneze, sprijinite de 12 000 avioane, aprovizionate de convoaie, ale căror încărcături totalizau 25 milioane tone și navigind pe mări peste care domneau 1 000 nave de luptă, nu-i putea lăsa stăpînului Reichului nici cea mai mică iluzie că evitarea catastrofei ar fi posibilă. Cu atât mai mult cu cât, la începutul lui aprilie, rușii înaintau și ei fără întrerupere, trecînd Oderul de la un capăt la celălalt, începînd să amenințe Berlinul și mai avînd foarte puțin pînă să ajungă la Viena. Pentru Hitler, prelungirea ostilităților însemna ca pierderile, ruinele și suferințele poporului german să crească, fără altă compensație decît satisfacerea, vreme de încă cîteva săptămîni, a unui orgoliu maladiv. Führerul continua totuși să le pretindă alor săi o rezistență înversunată. Trebuie spus că o și obținea. Pe cîmpurile de luptă ale Rinului, Oderului, Dunării, Padului, rămășițele amatoriilor germane prost aprovizionate, răzlețite, încorporînd în grabă, alături de ultimii veterani, oameni proaspăt instruiți, copii, pînă și infirmii, purtau cu aceeași energie, sub un cer pe care roiau avioane inamice, o bătălie a cărei singură ieșire era moartea sau captivitatea. În orașele zdro-

bite și în satele cuprinse de teamă din interiorul țării, populația ducea, într-o totală disciplină, o activitate care nu avea să mai schimbe cu nimic destinul.

Führerul voia însă, fără în-
doială, ca opera lui, dacă tot era
condamnată, măcar să se prăbu-
șească într-un apocalips. Cînd
mi se întîmpla să ascult posturile
de radio germane, rămîneau
uluit de caracterul frenetic pe
care îl aveau emisiunile lor. Mu-
zica eroică și funebă, declara-
țiile nesăbuite ale combatanților
și ale muncitorilor, alocuțiunile de-
lirante rostite de Goebbels, pro-
clamînd la nesfîrșit că Germania
urma să triumfe, toate acestea
învăluiau dezastrul german
într-un soi de fantasmagorie. Am
socotit că trebuia să notez pen-
tru istorie sentimentele pe care
le nutrea în această privință
Franța. Așa că, la 25 aprilie, am
declarat pe calea undelor: „Filo-
zofii și istoricii vor dezbate mai
tîrziu motivele acestei înversu-
nări, care duce la ruină totală un
popor mare — vinovat, desigur, a
cărui pedepsire este, fără în-
doială, un act de justiție —, dar a
cărui distrugere ar fi deplînsă de
rațiunea superioară a Europei.
Cît despre noi, pentru moment,
nu avem nimic mai bun de făcut
decît să ne dublăm eforturile,
alături de aliații noștri, pentru a

sfîrși cu el cît mai curînd și într-un mod cît mai definitiv cu puțință”...

În timp ce Armata 1 [franceză] înainta în Germania împreună cu aliații noștri, alte forțe franceze executau pe coasta Atlanticului operații autonome. Era vorba de distrugerea pozițiilor izolate pe care se retrăsese inamicul. Doream această acțiune de luni de zile. În prezent o așteptam cu nerăbdare, zilele războiului fiind numărate... Sentimentele mele erau împărțite de trupele „De-tașamentului de armată al Atlanticului”. Acești 70 000 foști luptători în maquis, ca și regimintele din Algeria, Antile, Africa neagră, Somalia care veniseră să-i susțină, sperau din tot sufletul că nu trebuie să înceteze lupta înainte de a fi obținut un succes însemnat. Conducătorul lor, generalul de Larminat, ținea la asta mai mult ca oricine. Cu începere din 14 octombrie [1944], cînd îl chemasem la comandamentul forțelor din vest, el se dedicase organizării, instruirii și înzestrării acelei mulțimi de militari inflăcărați, mulțime confuză însă și neechipată, din care el trebuia să facă o armată... Generalul de Larminat își fixase ca prim obiectiv pozițiile inamice de la gurile Girondei...

La 14 aprilie [1945], trupele noastre au pornit la asalt, sprijinite de la sol de cele 300 tunuri

ale lui Jacobson, din aer de cele 100 avioane ale lui Corniglion-Molinier și din largul apei de navele lui Rüe. Generalul d'Anselme conducea atacul. El dispunea de divizia sa, 23, de o mare parte din Divizia 2 blindată și de elemente de întărire. De la ofițeri și pînă la ostașii de rînd, ai noștri au dus bătălia cu pricepere și bravură. Pe 18 aprilie, după lupte grele, marele centru de rezistență instalat de inamic între fluviile Seudre și Gironde era în întregime în stăpînire noastră, inclusiv reduta de pe virful Coubre. În acest timp, pe malul celălalt, trupele lui Milleret au întîmpinat, spre capul Grave, o apărare înverșunată. La 20 aprilie însă, ele au lichidat ultimele grupuri de rezistență. De îndată, a fost pregătită debarcarea pe insula Oléron și — pe ziua de 30 — gruparea generalului Marchand, susținută de escadra navală, s-a stabilit pe insulă. Chiar de a doua zi, totul a luat sfîrșit, nu fără ca adversarul să fi luptat pînă la capăt, cu cea mai mare dirigenție. Mii de germani au pierit atunci. 12 000 au fost luați prizonieri, printre care amiralul Michahelles. Operația Gironde a rămas un succes francez...

În timp ce, în bazinul Ruhrului, grupul de armate al generalului Bradley încercau forțele germane ale feldmaresăului Walter Model, obligîndu-le să capitu-

leze, trecînd apoi fluviul Weser, în inima Reichului, acela al generalului Jacob Devers înainta la sud de riul Main. Devers însă, în loc să meargă și el spre est, a încercat să coboare spre sud. Dacă francezii nu luau măsuri, deviereea avea drept consecință stringerea laolaltă a armatelor lui Alexander Patch și de Lattre de Tassigny, blocarea acestora din urmă cît mai aproape de Rin și limitarea teritoriului german ocupat de noi la cîteva fișii din tînutul Baden. În cazul de față, operațiile exercitau o influență directă asupra domeniului politic. De aceea am ținut să-i precizez lui de Lattre, înainte chiar ca trupele sale să fi început trecerea Rinului, interesul național căruia i-ar servi acțiunea armatei sale. Am convenit că, oricum, Armata 1 ar trebui să ocupe orașul Stuttgart. În fapt, capitala Württembergului era pentru trupele noastre poarta deschisă către Dunăre, Bavaria și Austria. În plus, stăpînirea ei ne asigura un zălog important pentru susținerea planurilor noastre în ce privește zona de ocupație franceză...

La sfîrșitul lui aprilie, Bradley a atins Elba și a făcut joncțiunea, în zona orașului Torgau, cu trupele lui Jukov, care încheiaseră cucerirea Berlinului. La nord, Montgomery a cucerit Hamburgul și, la începutul lui mai, a intrat în Kiel și Lübeck...

Forțele germane de ocupație din Danemarca se aflau astfel rupte de Reich, ca și cele care s-au menținut în Olanda, sub conducerea lui Blaskowitz. La sud, trei armate aliate mărșăluiau asupra redutei Alpiilor bavarezi și austrieci, unde inamicul ar fi putut rezista. Patton a pătruns în Cehoslovacia, unde a cucerit Pilsenul, și în Austria, a ajuns la Linz, foarte aproape de rușii lui Tolbuhin, care au eliberat și au depășit Viena. Patch a pus mîna pe München și a înaintat pînă la Innsbruck; de Lattre a lansat asupra Tirolului unitățile sale blindate și diviziile marocane, o coloană urcînd pe riul Iller, iar o alta mergînd de-a lungul lacului Konstanz. Avangărzile franceze au întîlnit în provincia Voralberg Armata 24 germană — nou înființată, dar formată din resturi — al cărei șef, generalul Schmidt, s-a predat imediat. La 6 mai, drapelul francez flutura deasupra pasului Arlberg. Între timp, Divizia Leclerc, revenită în grabă din apus și repusă în fruntea armatei lui Patch, a ajuns la Berchtesgaden.

Era sfîrșitul. Axa fusese învinsă. Căpeteniile ei se prăbușeau.

Soldați francezi și americani în fața ruinelor casei lui Hitler.

PRIMĂVARA POPOARELOR

După 2 077 lungi zile și 2 077 chinuitoare nopți, la cumpăna dintre 8 și 9 mai 1945, marea conflagrație a secolului XX s-a încheiat oficial pe continentul european, prin înfrângerea totală a celor care proclamaseră primul, în mod public, războiul total. Cine va uita dintre cei care au trăit atunci cea mai scurtă noapte, înmărmătată de bucuria frenetică de a trăi și aromele înconfundabile ale primăverii, vestitoare ale unui nou început de viață? Cine dintre cei care au trăit-o va uita imaginea unică a Victoriei, pe care, spontan, a creat-o frontul învingătorilor pentru a îmbrățișa Pacea?

„Noaptea aruncă mantia sa neagră peste pământul răscolit de obuze din timpul zilei, aducând cu ea și liniștirea pe frontul de luptă — citim în Jurnalul de operații al Diviziei 18 infanterie română, aflată pe frontul din Cehoslovacia. La ora 23, ca la un semnal, cerul a fost luminat de rachete de toate calibrele. Gloanțele trăsore se îndreaptă spre cer, ca și cum ar încerca să izgonească umbra morții, care a stăpinit timp de aproape șase ani văzduhul bătrinei Europe. Luptătorii vor să-și manifeste în acest fel bucuria, petrecându-și în ultima oră suferințele celor șase ani trecuți de război. Cu toții ne închinăm în tăcere celor care au știut să se dăruiască total și îi asigurăm că în mintea fiecăruia vor rămâne întipărite fiurile acestor eroi!”

Pentru mulți ostași români și sovietici din Cehoslovacia, luptele au încetat însă abia după trei zile. În urmă cu câțiva ani, discutând cu inginerul Toma Victor, fost locotenent aviator, acesta își amintea că „la 12 mai 1945, orele 07.00, pe aerodromul Trencin, ofițerul de serviciu anunță: „echipajele la biroul operațiilor”. Astfel a început ultima misiune de luptă la care a participat: „atac asupra concentrărilor de blindate hitleriste în zona de sud a orașului Olomuč”. Cind ultimele unități germane au capitulat în zona de acțiune a trupeilor române, la 12 mai 1945, aliniamentul atins era Humpoleč-Nem Brod-Chlun-Trhova-Kamenice. În vecinătatea frontierei cu Austria se afla Regimentul 2 care de luptă, iar Brigada de căi ferate se găsea la refacerea liniei Viena-Stockerau-Ziersdorf.

Finalul războiului în Europa, deschizând anotimpul marilor speranțe, a declanșat cea mai uriașă migrațiune pe care a cunoscut-o străvechiul nostru continent, o migrațiune fără precedent prin caracterul ei, ca urmare a înșelării marii conflagrații. Drumurile Europei erau martorele vieii ale piscurilor și abisurilor în care speța umană fusese adusă de război: ostași, care se îndreptau spre casa sau urmau a fi desfașurați pe teatrele de operații împotriva Japoniei, se încrucșau cu milioane de civili — supraviețuitori ai lagărelor naziste ale morții, foști prizonieri sau persoane ce fuseseră deportate la muncă în Germania, refugiați. Revenit dintr-o călătorie în Europa centrală, Grigore Preoteasa scria în România liberă, din 18 iulie 1945: „Marile drumuri care duc din centrul

Europei spre răsărit prezintă călătorului un spectacol unic. Armate, grupuri de oameni, indivizi izolați, toți călătoresc grăbit spre un loc pe care l-au părăsit cu mulți ani în urmă. Această mare mișcare de mase umane, trecind pe drumuri străbătute de mii de ani în toate sensurile, prin orașe ale căror splendori zac azi în ruină ca după o uriașă erupție vulcanică, imprimă puternice imagini în mintea celui care le revelează prima oară după marea război... Pe toată Valea Dunării și pe drumurile care se scurg în această mare arteră, oamenii fac un singur lucru: merg la casele lor. După răvășeala ultimilor ani, ei fac acest lucru cu o sălbatică voință de a prinde din nou rădăcini... Mișcarea maselor de oameni de pe Valea Dunării — din Austria, Cehoslovacia și Ungaria — arată ca retragerea în matca lor a unor mari ape revărsate. Pentru a vă închipui acest lucru, gândiți-vă ce puteți întâlni între Budapesta și Viena pe autostrada principală și pe drumurile de scurgere în ea: armata roșie, care se întoarce în patrie, unități ale armatei române, germani sudeți plecați din Boemia și unguri din Slovacia, deportați din lagărele nemțești din Polonia care se îndreaptă spre Apus, muncitorii duși cu forța în Germania hitleristă și care se îndreaptă acum înapoi spre răsărit. Toată această lume formează acum un alt flux, un flux uman, care curge paralel cu Dunărea. Dacă îl întrebi pe oricare unde merge, îți răspunde invariabil: acasă...”

Acasă... Poate la Galați, unde ruinele orașului, distrus în mare parte de hitleriști în retragere, așteptau încă să fie înlăturate². Sau la Iași. Ori în București. Sau în altele și în altele sate și orașe prin care trecuse tăvălugul războiului și unde trebuia să înceapă epopeea reconstrucției. În general, sfârșitul războiului a găsit cea mai mare parte a Europei în ruine și paralizată din punct de vedere economic.

Ca principal teatru de operații și de aplicare a „noul ordin” hitlerist, continentul a suferit mai mult decît oricare regiune a lumii. Covârșitoarea parte a tributului de 50 milioane vieți dispărute în timpul războiului aparține Europei. U.R.S.S. a pierdut o zecime din populație, respectiv 20 milioane oameni, din care jumătate civili. Cel puțin 4,5 milioane germani, inclusiv aproape un milion de civili, au murit. Pierderile umane britanice au fost de 450 000, inclusiv civili, la care s-au adăugat 120 000 soldați din Imperiul britanic, iar cele americane (pe toate fronturile) au totalizat 290 000. Franța a pierdut în luptă 200 000-250 000 oameni și un număr egal de civili.

După estimările Marelui Stat Major român, pînă

² „Bilanțul bombardamentelor asupra Galațiului a înscris pagube în valoare de 20 miliarde, în care se evaluau distrugerea a 6 092 clădiri particulare, 28 clădiri ale statului, 560 clădiri de comerț, 25 industriale, 24 tramvaie, 14 kilometri rețea electrică, instalațiile din docuri, Atelierele C.F.R., Depoul C.F.R., magazinele C.F.R. ș.a. în industria metalurgică, statistica înregistra pierderi la instalații în următoarele proporții: 20% la Titan, 60% la Greierul, 20% la S.N. Neptun, 40% la Atelierele Spulber, 40% la Iromet. Industria textilă pierduse trei fabrici” (Muzeul de istorie Galați, Danubius. Istorie-etnografie, vol. II-III, Galați, 1969, p. 194).

¹ Pe drumurile biruinței, 23 August 1944-12 Mai 1945, Editura militară, București, 1984, pp. 489-490.

la 23 august 1944, se înregistraseră 624 740 ostași dispăruți, morți, răniți¹. În cursul celor 263 zile de participare eroică la războiul antihitlerist (23 august 1944-12 mai 1945), din rîndurile armatei române s-au jertfit 169 822 ostași (morți, răniți și dispăruți). Aceștia li se adaugă pierderile din rîndul populației civile. După cum arată dr. A. Simion, „în cei patru ani ai ocupației, ca urmare a terorii practicate de horthyști, un număr de 217 942 români au fost nevoiți să-și abandoneze avutul și să treacă în România; datorită acestui exod, al asasinatelor și deportărilor, populația românească din teritoriile ocupate de horthyști a scăzut cu 16,6%². În lagărele naziste ale morții, unde au fost deportați de autoritățile horthyiste, au perit și 100 000 evrei din Transilvania de Nord.

În urma războiului, conform unor date publice, au rămas 181 000 invalizi, 276 000 văduve și 105 000 orfani (România în reconstrucție, p. 14). S-a evaluat, de asemenea, că „tributul de sînge” al poporului român (morți, răniți și dispăruți) a reprezentat cinci la sută din populația întregii țări (loc. cit.). Bugetul adoptat de Adunarea Deputaților la 30 aprilie 1947 rezerva pentru Casa invalizilor, orfanilor și văduvelor de război suma de 3 171 847 000 lei.

De-a lungul Europei, în acea primăvară a pozoarelor din 1945, o misiune titanică se cerea în fațtă pentru a depăși urmările materiale ale războiului. Producția de cărbune (fără U.R.S.S.) scăzuse de la 526 milioane tone, în 1938, la 389 milioane tone, datorită subalimentației minerilor și uzurii utilităților, cea de oțel cu 30 la sută, iar în Europa occidentală cu 50 la sută. În general, în Europa centrală și apuseană, producția industrială se redusese cu cel puțin 40 la sută, iar cea agricolă cu 45-50 la sută. Există o lipsă acută de alimente și se contura spectrul foametei. Între 1939-1945 deficitul balanței comerciale s-a triplat, iar tonajul naval ce revenea Europei, raportat la cel mondial, scăzuse de la 70 la 32 la sută. Productivitatea muncii se înjumătățise. Nu existau produse exportabile. În urma agresiunii hitleriste, U.R.S.S. a suferit, ca și pe plan uman, cele mai mari pierderi materiale, fiind distruse 1 710 orașe, peste 70 000 sate și comune, 32 000 întreprinderi industriale, 98 000 colhozuri, 1 876 sovhozuri, 65 000 km de cale ferată.

Sacrificiile materiale ale României în războiul antihitlerist s-au ridicat la peste un miliard de dolari (cursul anului 1938). Numai valoarea prestațiilor pentru frontul aliat s-a ridicat de la 23 august 1944 la 236 328 247 000 lei, dintre care o cecime în produse petroliere. Pe ansamblul industriei, producția reprezenta, la sfîrșitul anului 1944, aproximativ 40-50 la sută față de nivelul antebelic, agricultura furniza doar o treime din producția medie a anului 1938-1939, iar exportul României în 1945 constituia 1 la sută față de 1938. De pe urma războiului, cele mai mari pagube le-au suferit căile ferate (mii de kilometri de linii distruse, scoaterea din funcțiune a triajelor din București, Ploiești și Brașov etc.) și industria petrolieră (reducerea capacității de prelucrare a rafinăriilor cu 85 la sută la distilare și cu 82 la sută la craking). Pagubele pricinuite de bombardamente industriei petroliere între 5 aprilie-19 august 1944 se cifrau la 24 480 700 000 lei. Un document oficial, din 10 august 1945, consemna că „în satele din Moldova, din cauza ră-

boiului, au fost distruse zece de mii de locuințe, mai ales în regiunea unde a fost frontul, din care cauză mii de locuitori trăiesc în bordeie sub pămînt, periclitîndu-și viața”. O evaluare aproximativă și parțială consemna că numai în județele Iași, Baia și Roman fuseseră distruse 17 000 locuințe sătești. Conform datelor Marelui Stat Major român, în cursul bombardamentelor aeriene din aprilie și mai 1944, în rîndul populației civile, s-au înregistrat 5 573 morți și 4 754 răniți la București, Ploiești, Brașov, Turnu Severin, Constanța, Galați, Cîmpina, Craiova, Pitești. La Ploiești 1 459 imobile au fost total distruse, 1 510 parțial, iar 1 480 avariate. Pentru intervalul 4 aprilie-20 iulie 1944, Prefectura Poliției Capitalei indica la București 3 643 morți, 2 388 răniți, 4 566 imobile total distruse, 2 772 parțial și 2 551 ușor avariate. După date provizorii, care se aflau la dispoziția Institutului Central de Statistică, în urma bombardamentelor aeriene au fost lovite parțial sau total 26 760 clădiri. Numai la București au fost distruse 10 221 imobile.

Muncile agricole din primăvara anului 1945 au fost afectate și de existența a numeroase mine și proiectile, rămase, indeosebi, în zonele în care s-au desfășurat operații militare. Acestea au provocat, în cursul anului, și numeroase victime în rîndul populației civile — 2 549 morți și 1 548 răniți. Între 12 mai și 15 decembrie 1945, echipele militare de deminări au cules: 824 690 mine anticar și de infanterie, 378 338 proiectile de artilerie, 1 025 300 cartușe infanterie, 24 954 grenade, 78 337 proiectile Brandt etc. În cursul acestei operațiuni, s-au sacrificat 159 militari, morți și răniți.

Istoria va reține pentru totdeauna data de 23 August, care — așa cum consemna reputatul istoric britanic J. Erickson — „s-a dovedit a fi una dintre zilele decisive ale întregului război”. Ea „a transformat o înfrîngere militară a Germaniei într-o totală catastrofă, care s-a făcut simțită mult departe de perimetrul unui singur grup de armate... întreaga Basarabie de sud, Delta Dunării și trecătorile Carpaților se deschideau larg armatei roșii. Nici Dunărea, nici Carpații nu mai puteau împiedica înaintarea rusă.

Înaintea armatelor sovietice se așterneau drumul spre Cîmpia ungară, spre porțile Cehoslovaciei și Austriei, ca și calea spre Bulgaria și Iugoslavia, prăbușirea întregului sistem defensiv german pe teatrul de operații sud-estic. Toate acestea au fost precipitate de lovitură Bucureștiului³.

Întrearea în forță a armatei române, susținută de întregul popor, în războiul antihitlerist, a pecetluit înclinarea definitivă a balanței în favoarea popoarelor angajate în risipirea „noptii și ceții” naziste, în împlinirea idealurilor de înnoire socială și dorințe ca din convulsiiile războiului să se nască o lume nouă. Mesajul generației care n-a avut nimic mai de preț decît lupta, triumful idealurilor democratice și antifasciste în cea mai înverșunată și nimicitoare înclîștare, răsună și astăzi ca un memento de a nu mai îngădui vreodată repetarea acelor cutremurătoare capitole din istoria universală.

Prezentare științifică, selecția memoriilor și note:
dr. Eugen PREDA

Traducerea memoriilor:
Anca LĂZĂREANU, Rodica Mihaela SCAFES,
Victor BOLDESCU, Victor CIOC

¹ România în reconstrucție Ministerul informațiilor, 1946, pp. 7-9.

² Anale de istorie, nr. 6/1984, p. 93.

³ J. Erickson, *The Road to Berlin*, Londra, 1983, p. 360.

1914-1918, 1939-1945

AFRICA ÎN RĂZBOI, RĂZBOI ÎN AFRICA

MICHAEL CROWDER

Clîșva ani înaintea izbucnirii primului război mondial, generalul francez Charles Mangin — unul dintre viitorii comandanți al bătăliei celebre de la Verdun¹ — recomanda, în cartea sa intitulată *Forța neagră*, folosirea masivă a trupelor coloniale africane pentru întărirea armatei din metropoli. El arăta că Franța ar putea deveni „cel mai temut dintre combatanți”, dacă va recruta și instrui cit mai mulți africani, pentru a mări forța de șoc pusă în serviciul unei strategii unice, decise la Paris.

Chiar în timpul primului război mondial, premoniunile generalului Mangin s-au dovedit exacte: în paralel cu bătălia de la Verdun, pentru a slăbi presiunea germanilor, Aliații au lansat o puternică ofensivă în nordul Franței, pe râul Somme², unde, ca în toate bătăliile primei conflagrații, rolul cel mai greu a revenit infanteriei. 18 batalioane de șoc au fost formate din africani. Ei au înfruntat barajele artileriei, sirma ghimpată, rafalele de mitralieră — pe pământ străin, în Europa de Vest, în timp ce țările lor departe, în Africa, rămneau sub dominație colonială. Aceste sacrificii ale africanilor nu au rămas fără „răspplată”. Conferința de pace de la Paris (ianuarie 1919-ianuarie 1920), convocată de puterile victorioase, a decis în privința țărilor de peste mări... doar schimbarea stăpînilor.

Avînd, în marea lor majoritate, același statut de posesiuni coloniale, țările Africii au fost impli-

cate, de asemenea, în cea de-a doua mare conflagrație, soldată pentru ele, ca și prima, cu mari jertfe umane și materiale. Dar, spre deosebire de primul război mondial, în urma celui de-al doilea, nici una dintre puterile beligerante nu a mai cîștigat vreun teritoriu. Pe bună dreptate s-a spus că primul război mondial a însemnat ultimul capitol în lupta europenilor pentru împărțirea Africii. La aceasta a contribuit și faptul că cele două războaie au adus o schimbare atît a concepției africanilor despre europeni cît și a europenilor despre africani.

Impactul celor două războaie mondiale asupra mentalității africanilor constituie subiectul unui articol scris de istoricul britanic Michael Crowder, în revista *History Today* (al cărui redactor șef a fost pînă în 1981), din ianuarie 1984. Specialist în istoria Africii, profesor la Universitatea din Botswana și consilier științific la revista engleză menționată, Michael Crowder a sintetizat, de fapt, în acest articol cîteva trăsături ale acestor influențe, de care se ocupă pe larg în cele două capitole semnate de el în lucrările *The Cambridge History of Africa* și *The Unesco General History of Africa*.

În paginile următoare reproducem, într-o formă prescurtată, cu titlul și subtitlurile noastre, articolul profesorului M. Crowder.

Florin HERA

„Trimiteți albine”

Participarea africanilor la cele două conflagrații — apreciată la două milioane și jumătate de oameni în primul război și la peste un milion în cel de-al doilea — a avut importante consecințe sociale, economice și politice atît pentru țările posesoare de colonii cît și pentru popoarele dominate. După cum a

demonstrat istoricul Jide Osutokun, comerțul de sclavi nu a atins nici măcar în perioada sa de apogeu un total per an care să depășească a zecea parte din numărul bărbaților înrolați cu forța în primul război mondial. El denumea această situație „noul negoț cu sclavi”.

În istoriografia colonială s-a creat un mit cu privire la modul în care africanii s-au înrolat, ca voluntari, în armatele europenilor. Adevărul

este că mulți egipteni s-au oferit să lupte alături de britanici pe considerentul că solda se ridica cu mult deasupra oricărui venit pe care l-ar fi putut obține muncind pe plantațiile de bumbac, de pildă. În Africa Occidentală franceză, la începutul primului război mondial s-a declarat mobilizarea generală pentru toți bărbații adulți, iar rezultatul a fost descris de guvernatorul Coastei de Fildes, Gabriel Angoulvant, ca o

¹⁻² *Magazin istoric*, nr. 6/1972; 8/1973.

„adevărată vinătoare de oameni”. Într-adevăr, pentru a scăpa de recrutare, mulți tineri se automutilau, se refugiau în ținuturi sălbatice sau, și mai departe, prin țările vecine. În Protectoratul Bechuanaland din Africa de Sud, agenții trimiși în 1941 să recruteze soldați pentru Corpul African Auxiliari (African Auxiliary Pioneer Corps) au fost alungați cu pietre.

Împuternicitul Marii Britanii în Bechuanaland susținea, pe de o parte, că populația nu trebuie constrinsă să se înroleze, iar, pe de altă parte, dădea instrucțiuni să fie întocmite liste cu cei care nu răspunseseră la apelul de recrutare. Aceștia urmau să preseteze anumite munci în așezările din care făceau parte, astfel încât, în caz de nesupunere, să poată fi acuzați și judecați într-un cadru legal de instanțele locale. În mod surprinzător, în timpul primului război mondial, conducerea Protectoratului Bechuanaland dovedise o atitudine mai flexibilă în această problemă. De exemplu, când Linchwe I, șeful din Bakgatla, a refuzat să mărească numărul de oameni care urmau să fie trimiși peste ocean, motivele invocate de el, și anume că nu mai avea cine să lucreze pământul și să îngrijească vitele, au fost acceptate. Darul său de 401 lire, 7 șilingi și 6 peni, oferit în schimbul efectivelor solicitate, a fost primit cu mulțumiri și, mai târziu, i s-a comunicat că suma a fost dăruită Societății britanice de Cruce Roșie.

Indiferent de modul în care au fost recrutați, soldații africani, folosiți în marea lor majoritate ca hamali pentru drumurile greu accesibile, au adus o contribuție importantă în acțiunile militare întreprinse de stăpînii colonialiști. Numărul victimelor (doboříți de boli, răniți și căzuți pe cîmpul de luptă), s-a ridicat, în decursul ambelor războaie, la cifre impresionante. Dar africanii și-au ajutat stăpînii nu numai cu soldați și hamali. Le-au fost preținse, în plus, diverse produse, obținute cu eforturi sporite în

condițiile în care mai toți bărbații capabili de muncă erau plecați pe front. Ca și în cazul recrutărilor, materiile prime și produsele solicitate — alimente, vite, oi, cauciuc, ulei de palmier, bumbac și minerale, cum ar fi cositor și cupru, trebuiau adesea obținute prin măsuri forte. Cereala crescîndă de pe piață nu avea, ca urmare, decît rareori ridicarea prețurilor, ceea ce desigur ar fi stimulat producția. În mod curent, fără să țină seama de realități, oficialitățile impuneau anume culturi și recurgeau la rechiziționarea forțată a alimentelor. În 1940, unei provincii dintr-o colonie franceză i s-a cerut livrarea unor mari cantități de miere. Ca răspuns, a fost primită următoarea telegramă: „De acord cu mierea. Trimiteți albine”.

Cînd Marea Britanie și aliații ei au pierdut, după ocuparea Asiei de Sud-Est (1940-1942) de către japonezi principalele lor surse de aprovizionare cu cauciuc, cositor și altele, Africa a devenit cel mai important furnizor al acestor produse. Pentru a-și asigura cantități suficiente, guvernele țărilor beligerante au intervenit tot mai mult în structura economică a coloniilor. Au înființat instituții de marketing, de control al prețurilor, și au introdus planuri pe perioade de cinci ani.

Călcîiul lui Ahile

În timpul primului război mondial o parte din resursele Antantei destinate operațiilor din Europa, Africa și Orientul Mijlociu a trebuit realocată pentru rezolvarea problemelor din propriile colonii. Resursele fiind limitate, europenii au pierdut temporar controlul asupra Africii Occidentale franceze și a teritoriului saharian din Libia, iar prețul cu care au fost înăbușite revoltele din Nigeria, Nyasaland și Africa portugheză de Est a fost foarte ridicat. Printre cauzele care au determinat izbucnirea războaielor s-au numărat nemulțumirea provocată de măsurile vre-

murilor de război, îndeosebi recrutările și munca forțată, rezistența religioasă a musulmanilor siliți să lupte împotriva sultanului și a Turciei, reacția la restricțiile economice impuse de război, și, în fine, cea mai importantă: dorința de a-și câștiga independența. În cele din urmă, după o perioadă mai lungă sau mai scurtă, în marea lor majoritate, revoltele au fost reprimare cu cruzime. Răscoală în au fost biciuiți, trimiși să lupte în primele rînduri, iar unii dintre conducătorii lor executați. Sate întregi au fost rase de pe fața pămîntului ca avertisment pentru alte eventuale mișcări. Dominația colonială a fost pe deplin restabilită. În următorii 20 ani, pînă la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, africanii nu au mai întreprins mișcări de amploare pentru eliberare. În această perioadă, eforturile lor au vizat, în special, obținerea unor drepturi politice care să le permită participarea la conducerea treburilor statului.

Dar chiar dacă puterea colonială a fost într-un tot restabilită și consolidată ulterior, popoarele Africii au putut surprinde, în urma primului război mondial, o fisură în armura colonialiștilor; ele și-au dat seama că omul alb avea, și el, un călcîi al lui Ahile. Și totuși, așa cum arăta istoricul Terence Ranger, campaniile europene din timpul primului război mondial au constituit „cele mai înfricoșătoare, mai destructive și mai arbitrare demonstrații de «putere absolută» pe care Africa de Est le-a cunoscut vreodată. Amploarea forțelor desfășurate în acest război, cantitatea uriașă de armament folosit, distrugerile imense, bolile, marele număr de victime, toate acestea au făcut să pălească chiar și epoca primelor cuceriri coloniale”.

Un alt istoric al administrației britanice în Africa, Margery Perham, scria că „mai importantă decît demonstrația de putere a albilor a fost reacția pe care războiul a provocat-o în rîndurile popoarelor africane, pînă atunci

În timpul campaniei din Africa germană de Est (primul război mondial) soldați din Brigada nigeriană debarca la Lindi, (actualmente Republica Unită Tanzania)

În p. 29: corpul de cămile egiptean traversează Sahara (martie 1940)

izolate și întreținând relații exclusiv cu stăpînitorii europeni. Africanii au început să privească dîncolo de granițele coloniilor și să devină tot mai conștienți că fac parte dintr-un continent, dintr-o lume". Istoricul Bethwell Ogot, din Kenya, constată că în timpul războiului din 1914-1918 „soldatul african a putut surprinde cu repeziune slăbiciunea și puterea europeanului, considerat, pînă atunci, de către majoritatea africanilor drept un supraom. Un număr considerabil de voluntari europeni au fost instruiți în tehnicile războiului modern de subofițeri africani. Devenea tot mai clar că europenii nu erau nici atotcunoscători, nici atotputernici. Reînțorși la vatră, soldații și hamalii africani au răspîndit viziunea lor despre omul alb. Încrederea în sine și spiritul combativ pe care le-au dovedit poporul kenyan în anii '20 se datorează în mare parte acestor noi concepții".

Dacă după primul război mondial dominația colonială a fost reinstaurată, cea de-a doua mare conflagrație a inaugurat un proces de transformări radicale. La început, africanii s-au declarat dispuși să ajute puterile coloniale cu condiția ca, la în-

cheierea ostilităților, să fie introduse reforme economice, politice și sociale. În același timp, puterile coloniale se străduiau să-și justifice dominația și să le promită africanilor o lume mai bună după obținerea victoriei.

Se puneau tot mai acut problema relației dintre metropolă și colonie și, în special, a dreptului unui popor de a domina un alt popor, fie și pentru o perioadă limitată. În Anglia, sprijinul acordat de africani Aliatilor era un argument convingător pentru politicienii din Departamentul coloniilor, care se pronunțau pentru reforme, susținînd, în același timp, că în țările din Africa este necesară o puternică dezvoltare economică și socială mai înainte de a le fi acordate chiar și cele mai modeste drepturi de autogovernare. Pentru a pregăti coloniile în vederea preluării de către ele, într-un viitor relativ apropiat, a unor responsabilități politice, trebuiau inițiate și aplicate treptat măsuri constructive. Dar, cum Anglia și Franța nu aveau, nici cea mai vagă intenție să-și abandoneze imperiile din Africa, ele au pus în circulație noi formule și denumiri pentru a crea iluzia unor schimbări în structura relațiilor cu coloniile lor. În cazul Angliei, con-

ceptul patern de „protectorat” a fost înlocuit cu cel de „partener”; Franța a schimbat denumirile de „imperiu” cu aceea de „uniune”, „colonii” în „teritorii de peste mări” iar „indigenii” au devenit „autohtoni”.

Un edificiu șubred

Odată ce războiul a luat sfîrșit, tinerii africani scăpați cu viață s-au întors acasă, cu un orizont deschis spre lume, foarte mulți dintre ei cu o meserie învățată sau cu alte aptitudini dobîndite. În special trebuie menționat că mulți africani au învățat în timpul războiului să scrie și să citească. Acest lucru a fost valabil pentru africanii care au luptat în Europa și în Orientul îndepărtat, unde au fost instruiți să se bată pentru apărarea păcii și a democrației. În India, de exemplu, ei au avut ocazia să asiste la demonstrațiile uriașe de protest ale supușilor Marii Britanii împotriva restricțiilor politice impuse de metropolă.

De-a lungul istoriei colo-

¹ Michael Crowder menționează de asemenea criticele aspre ale administrației Roosevelt la adresa puterilor coloniale europene, critici care ilustrau dorința S.U.A. de a putea pași în condiții de egalitate în domeniul pînă atunci rezervat - n.r.

niale. Anglia și Franța reușiseră să-și conducă vasele imperii din Africa doar cu o mină de funcționari superiori. Scriitorul Joyce Cary a condus departamentul Borcu din Nigeria — un teritoriu de mărimea Țării Galilor — fără nici un alt ajutor. Acest lucru a fost posibil din două motive: mai întâi, africanii aflaseră în urma unor experiențe deseori amare că, la nevoie, europenii se puteau bizui pe un rezervor imens de armament și forțe militare; în al doilea rând, albul era considerat, așa cum am mai spus, drept un supraom care avea cunoștințe și posibilități inaccesibile africanilor. Demitizarea rasei albe a început odată cu primul război mondial. Primii care au realizat că zestrea albilor putea aparține tot atât de bine și celor cu pielea de culoare închisă au fost membrii unui grup restrâns, educați în Europa. După al doilea război mondial, concepțiile lor s-au răspândit, devenind un factor de temut, deoarece inspirau încredere și forță africanilor în confruntarea lor cu sistemul colonial. În același timp, europenii au început ei înșiși să se îndoiască de justetea cauzei lor.

Cît de bine a sesizat consecințele ultimei conflagrații asupra dezvoltării social-politice a coloniilor Sylvia

Leith-Ross, ale cărei memorii postume, *Stepping Stones* (Etape ale unei dezvoltări), au fost recent publicate. În 1907, ea a plecat în Nigeria ca soție a unui funcționar colonial britanic și, rămînind la scurt timp văduvă, s-a stabilit acolo. În 1926, a devenit prima femeie din această țară îndeplinind funcția de inspector general al educației și învățămîntului. În timpul celui de-al doilea război mondial, a activat într-o rețea de informații din Lagos, care supraveghea loialitatea africanilor, lată ce scria ea: „Pînă la al doilea război mondial — cel din 1914-1918 a afectat prea puțin Nigeria — rasa albă era considerată o rasă superioară datorită culorii pielii, civilizației și religiei sale. Toți albi veniți în această lume erau bogați și aveau cunoștințe și aptitudini deja formate. Prin urmare, pentru o perioadă de timp, i-au dominat pe africani...”

De fiecare dată cînd ne revoltăm împotriva nemților și îi criticăm, ne criticăm, în fond, și pe noi înșine.

În afara unui număr mic de persoane, care au putut dobîndi o educație superioară și au avut posibilitatea de a călători, africanii îi includeau pe europeni într-o categorie globală, astfel încît, ori de cîte ori atribuiau inamicului nostru vreun act de injurie,

cruzime sau trădare, în ochii africanilor aceste acuzații se răsfrîngeau, la modul virtual, și asupra noastră. A mai avut loc și o altă mutație, mai radicală, în atitudinea africanilor față de relația dintre albi și negri, mutație care nu a fost determinată de propaganda noastră împotriva altor europeni... Poate pentru prima oară, cu excepția unor cazuri izolate, în mintea lor s-a strecurat o urmă de dispreț: acești albi, care se socotesc «civilizați», seucid în masă unii pe alții; orașele lor bogate pot fi distruse; casele lor luxoase arse. Ei înșiși pot fi torturați și lăsați să moară de foame, pot îngenunchea de frică, cerșind ajutor și bani. Discutînd cu africani înzestrați cu spirit de observație, care veniseră în contact cu infanteriștii sau marinarii noștri, constatăm surpriza acestor africani față de faptul că, pentru prima oară în viața lor, înțîniseră europeni mai puțin cultivați decît ei înșiși... Ei își ascundeau cu grijă disprețul, arătîndu-se doar uluiți că s-au putut înșela pînă într-atît. Ca european, îți dai de-a seama că această descoperire însemna, probabil, o lovitură de grație dată edificiului, deja șubrezit, al superiorității rasei albe”

În românește de
Madalina NICOLAESCU

PLANSELE NOASTRE

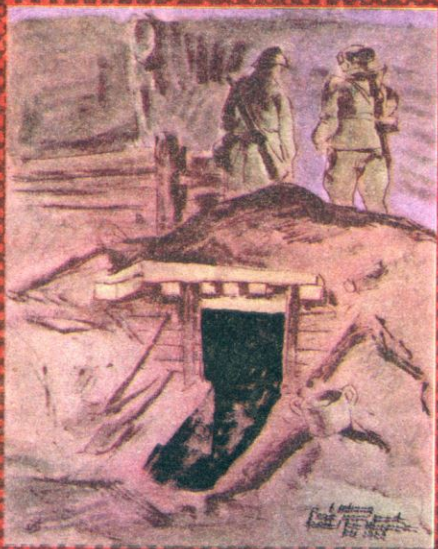
Timp de 263 zile, de la 23 august 1944, pînă la 12 mai 1945, poporul român și-a adus o importantă contribuție la înfrîngerea fascismului. Secvențe din aprigele bătălii purtate de ostașii noștri, așa cum au fost surprinse de către artiștii plastici care i-au însoțit în acele zile pe drumul de lupte și jertfe în slujba victoriei.

① Ion Hagiu: **Grup de pușcași în luptele pentru eliberarea Transilvaniei**; Leonid Bulencea: **Paza unui pod pe frontul din Ungaria**

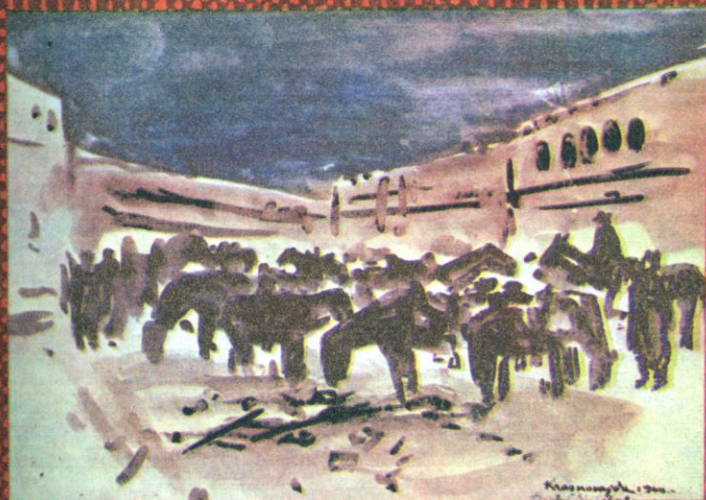
②③ Petre Șuțeanu: **În avion**; Ion Hagiu: **Contraatac**; Roni Noel: **La atac**; Leonid Bulencea: **Cantonament pe frontul din Cehoslovacia**

④ Două sugestive imagini ale apropiatei victorii: Vasile Brătulescu: **Observator de artilerie în ziua de 8 mai 1945**; Paul Atanasiu: **9 mai 1945**.

Lucrările respective — ca și cele din numerele anterioare ale revistei noastre, unele din ele prezentate pentru prima oară publicului — se află în colecțiile Muzeului militar central (**Întregul popor român în lupta pentru obținerea victoriei**, p. 2).

Prof. HENRI MICHEL, președintele Comitetului
 internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial

O strinsă cooperare între toți istoricii

În iunie 1984, întorcându-mă de la Strasbourg la Paris, pentru o scurtă perioadă de cercetări în arhive, am avut mai multe întâlniri cu dl. Henri Michel, președintele Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, spre a discuta diferite chestiuni legate de colaborarea istoricilor noștri la colocoluiv ce va avea loc la Stuttgart — în cadrul celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice — în august 1985, colocoluiv consacrat Economiei de război. Discuțiile cu dl. Henri Michel se desfășoară întotdeauna într-o paletă mare de subiecte. Vasta sa cultură, experiența și verva-i deosebită fac timpul să se topească cu o repeziune extraordinară. Rămii cu regretul că tot n-am reușit să-i epuizez întrebările, problemele... Henri Michel, deși „à la retraite”, este, cred, unul dintre cei mai solicitați istorici francezi, în primul rând de conștrăii săi — pentru a participa la nenumărate activități științifice — și de diferite organisme și organizații.

De altfel, personalitatea istoricului Henri Michel este cunoscută cititorilor Magazinului istoric, semnătura sa fiind prezentă în diferite rânduri în paginile revistei (nr. 10/1978, 6, 8/1980). Și de astă dată, domnia sa a avut amabilitatea de a răspunde citorva întrebări adresate în numele revistei:

— Ați fost reales președintele Comitetului Internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, la ultima Adunare generală ce a avut loc la București în 1980, cu ocazia colocoluivului cu tema Propaganda în timpul celui de-al doilea război mondial, ținut în cadrul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice. Puteți să ne împărtășiți unele gânduri ale dv. în legătură cu acest organism internațional de tradiție pe care îl conduceți?

— Aș dori să remarc faptul că el a fost creat cu scopul realizării unei largi colaborări între istoricii din toate țările. Să nu uităm că, în acel timp, posibilitățile noastre de documentare erau foarte departe de cele de astăzi, că munca aceasta era abia la început. Organismul internațional nou creat s-a dovedit viabil și a desfășurat o activitate impresionantă de-a lungul celor aproape două decenii care s-au scurs, iar contribuția sa la impulsivitatea studiilor în acest domeniu de larg interes a fost extrem de importantă. Îmi face plăcere să amintesc faptul că împreună cu amicul și colegul Gheorghe Zaharia sintem cei mai vechi membri ai Comitetului, colaborând fără întrerupere încă de la fondarea sa, în 1967. Un lucru căruia îi acord o importanță deosebită este spiritul care caracterizează activitatea Comitetului internațional: colaborarea, deciziile luate în colectiv și întotdeauna în consens, înțelegerea reciprocă și rezolvarea tuturor problemelor prin formule general acceptate, cooperarea foarte bună cu toate comitetele naționale de istorie a celui de-al doilea război mondial, cooperarea cu alte organisme internaționale, ca, de pildă, Comisia internațională de istorie militară etc.

— Aveți, după cîte știu, și unele idei despre direcțiile de dezvoltare a activității științifice a Comitetului. Ați fi de acord să le împărtășiți și cititorilor revistei noastre?

— Aș putea începe prin a-mi exprima o dorință veche, aceea a stabilirii unei mai strînse colaborări cu istoricii din Africa, Asia, alte continente, din țări care, într-un fel sau altul, au cunoscut războiul, au experiență, documente, istorici care au ceva de spus în problematica de care ne ocupăm. Există începuturi promițătoare ale

acestei colaborări și sper în dezvoltarea ei. Apoi, o altă chestiune pe care aș dori s-o menționez este aceea a largirii sferei de preocupări a Comitetului internațional. Ar fi vorba de perioada dinainte și de după al doilea război mondial. În acest sens, am și luat decizia ca revista noastră, al cărui director-fondator sint și care se numea *Revue d'histoire de la 2ème guerre mondiale*, să-și modifice titlul. Ea se intitulă acum *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale et des conflits contemporains*. Recent, s-a creat și un institut ce poartă denumirea de „Institut d'histoire des conflits contemporains” (subordonat Ministerului Apărării Naționale și condus de succesorul meu, Guy Pedroncini). Problematika ce va fi abordată, în noua viziune, cuprinde perioada 1914-1962. Pe aceeași linie de extindere a colaborării științifice internaționale, a răspindirii celor mai noi rezultate ale cercetării, continuăm să consacram numere ale revistei unor țări. Așa, de exemplu, în 1985, un număr al revistei (mai-iulie) va fi consacrat României, după cum alte numere vor fi consacrate Greciei, Italiei etc.

— Ne-ar interesa părerea dv. în legătură cu colocoluivul de la Stuttgart, ce se va desfășura în cadrul celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, precum și asupra activității viitoare a Comitetului internațional pe linia temelor unor noi colocoluiv internaționale.

— Tema asupra căreia am căzut de acord la București, în august 1980, *Economia de război*, permite o abordare pe multiple planuri — economic, financiar, politic, diplomatic, militar — a diferitelor probleme legate de pregătirea și desfășurarea războiului. Am discutat mult, cum bine știți, tematica acestui colocoluiv, în cadrul Biroului Comitetului internațional, în 1983, în 1984, la întâlnirile pe care le-am avut la Viena, la Moscova, și am ajuns, cred, la o formulă ce se anunță interesantă, în primul rând prin faptul că permite rezervarea unui important interval de timp discuțiilor. Un lucru nou este acela că de această dată vom conlucra cu Comisia de istorie militară, o parte a dezbaterilor desfășurându-se în comun.

În ceea ce privește viitorul, am în vedere proiectul unui colocoluiv internațional cu o temă de larg interes, ce s-ar putea formula *D'une guerre à l'autre* (De la un război la altul), și pe care am putea-o realiza cu succes, în colaborare cu Comisia de istorie militară. De asemenea, mă gîndesc la o cercetare amplă a luptei de gherilă, ca fenomen cu particularități de la o țară la alta. Este și acesta un subiect ce lărgeste mult cîmpul cercetării, ieșind din limitele cronologice stricte ale celui de-al doilea război mondial.

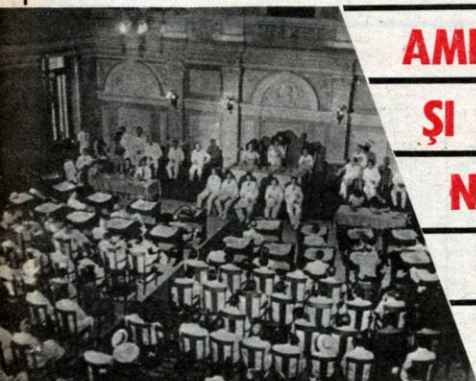
Așa cum am mai spus-o, în tot ceea ce întreprinde, Comitetul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial se sprijină pe colaborarea largă a comitetelor naționale, pe colaborarea cu specialiștii în materie din toate țările. Cu colegii din România am avut întotdeauna o foarte bună colaborare și îmi permit să sper că ea se va dezvolta în anii ce vin.

Profit de această ocazie pentru a vă ruga să transmiteți colegilor din România, cititorilor revistei *Magazin istoric* un călduros salut din partea mea și urări de succes în activitatea lor.

Interviu realizat de
Viorica MOISUC

¹ De curînd, dl. Henri Michel ne-a informat că istoricii chinezi aderă la Comitetul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial.

● Conferința de la Lima ● „Centuri de securitate” la 300 mile în larg
 ● Ministrul Reichului = persona nongrata ● Boicot total al Axei ● Liste
 negre cu agenți ● Materii prime pentru Aliați ● 92 baze militare
 nord-americane ● 800 diplomați ai Axei alungați

AMERICA LATINĂ ȘI VICTORIA NAȚIUNILOR UNITE

CONSTANTIN BUȘE

La 16 ianuarie 1942, Legația României la Rio de Janeiro trimitea la București o telegramă în care, referindu-se la Conferința miniștrilor afacerilor externe ai republicilor americane, deschisă cu o zi mai înainte, reproducea următorul extras din alocuțiunea rostită de subsecretarul Departamentului de stat al Statelor Unite ale Americii, Sumner Welles: „Nu există reprezentant diplomatic al puterilor Axei, în orice colț al Americii s-ar găsi el, care, la cererea șefilor săi, să nu umble după informații despre preparativele de apărare a națiunilor americane, aflate actualmente în război, care să nu conspire în contra siguranței interne a fiecăruia dintre noi, care să nu facă tot ce-i stă în putință pentru a stinjeni eforturile noastre de a garanta integritatea libertății și independenței”.

Între-adevăr, încă de la sfârșitul deceniului trei al secolului nostru, Germania cucerise poziții solide în statele de la sud de Rio Grande, prin penetrarea tehnologiei, finanțelor, comerțului, propagandei și armamentului ei în țările latino-americane din zonă. Deteriorarea climatului internațional, în deosebi după instaurarea dictaturii naziste în Germania și trecerea de către aceasta, alături de Japonia și Italia, la încălcarea tratatelor și la acte de agresiune împotriva altor state, politica fascistă de infiltrare economică și ideologică în țările Americii Latine au îngrijorat și preocupat permanent Statele Unite ale Americii, care considerau

intreaga emisferă occidentală drept principala lor zonă de influență. Obiectivul fundamental al politicii externe a președintelui Franklin D. Roosevelt a devenit menținerea alături de Statele Unite, în orice împrejurări, a întregului ansamblu latino-american. Așa-numita politică de „bună vecinătate” față de America Latină, pe care Roosevelt a pus-o în practică, trebuia și a reușit să ducă la realizarea acestui scop.

La rindul lor, statele respective s-au raliat politicii antinaziste a Statelor Unite. Ridicându-se împotriva ofensivei economice, politice, culturale și ideologice a nazismului, națiunile latino-americane și-au apărât ființa, patria, identitatea, au apărut America, implicit Statele Unite. În memoriile sale, secretarul de stat american Cordell Hull avea să noteze: „Ajutorul de orice fel pe care l-am primit din America Latină în timpul celui de-al doilea război mondial a fost incomparabil mai mare decât în perioada primului război mondial”. Punindu-și imensele resurse materiale la dispoziția industriei de război a Statelor Unite, acceptând instalarea a zeci de baze militare americane pe teritoriul țărilor din această parte a lumii și contribuind la desfășurarea forțelor militare nord-americane pe diferite teatre de operații, prin utilizarea podurilor aeriene, create pe coastele sale, America Latină a fost mai mult decât aliatul Statelor Unite în al doilea război mondial, a fost complementarul geografic și economic al acestora, a constituit suportul lor moral-politic și militar-strategic. Nu se poate vorbi despre contribuția și efortul S.U.A. în al doilea război mondial fără contribuția și efortul popoarelor latino-americane.

În imagine: 23 septembrie-3 octombrie 1939. Imediat după izbucnirea războiului în Europa, la Ciudad de Panama se reunesc miniștrii de externe ai statelor americane.

Oamenii lui Göbbels și Himmler

Un sprijin important al Germaniei hitleriste în America Latină îl constituiau cele două milioane de germani, cei mai mulți cu cetățenie germană, concentrați în câteva state latino-americane: Argentina — 250 000 persoane, industriași și fermieri, Brazilia, unde exista o adevărată *Deutschland über Meer*, cu un milion de germani, masați în statele São Paulo, Santa Catarina și Rio Grande do Sul, Chile — 37 000 germani, Columbia — 4 000, Ecuador — 6 000, Venezuela — 5 000 etc. Cei mai mulți dintre ei, în cea mai mare parte oameni înstăriți, industriași, mari proprietari de terenuri agricole, de ziare și școli, erau adepți ai regimului nazist, căruia îi aduceau servicii importante.

Germania reușise să-și instaleze în mai multe state latino-americane numeroase firme comerciale, societăți financiare, servicii de linii aeriene, misiuni militare, societăți „culturale” etc., reprezentând elementele unei puterice coloane a cincea.

Capitalul german cucerise relativ repede poziții însemnate în economia și comerțul citorva republici latino-americane. Astfel, încă în 1936, Germania exporta în Chile cu două milioane dolari mai mult decât Statele Unite, iar în 1937 și 1938, căile ferate și liniile aeriene chilene au fost înzestrate cu echipament și avioane germane. De asemenea, Germania a ajuns pe primul loc între importatorii din Brazilia, fiind foarte aproape de a dobândi aceeași poziție și între importatorii din Argentina. Ea dispunea de ambasade, legații și consulate cu un personal de trei-patru ori mai numeros decât alte țări, inclusiv Statele Unite. Astfel, dacă Statele Unite aveau un consulat în Argentina, Germania avea 14. Ambasada germană din Rio de Janeiro număra peste 100 persoane. Or, toți acești „funcționari” erau agenți nazisti, oameni ai lui Göbbels și Himmler.

Armatele chiliană și argentiniană, instruite de instructori germani și înarmate după model german, cu armament german, reprezentau o sursă permanentă de preocupare pentru S.U.A. La fel cum motive de neliniște genera și existența în America Latină a șase milioane italieni, a circa 250 000 japonezi și a unui mare număr de falanșisti sau franchiști, care visau restaurarea dominației spaniole în America. De aceea, este pe deplin explica-

bila stradania Statelor Unite de a întări panamericanismul și de a găsi mijloace pentru crearea și consolidarea solidarității între republicile americane, de a neutraliza sau lichida influența adversarilor lor potențiali. Un rol deosebit însemnat în acest scop au jucat reuniunile pan-americane.

Convocată din inițiativa președintelui Roosevelt, conferința extraordinară panamericană de la Buenos Aires, din decembrie 1936, a adoptat o convenție, prin care republicile se obligau să se consulte, în scopul îndepărtării pericolului, în cazul în care una dintre ele ar fi fost amenințată.

Doi ani mai târziu, între 8 și 27 decembrie 1938, la Lima s-a desfășurat a opta conferință panamericană cu participarea tuturor republicilor americane. Obiectivul ei: eradicarea amestecului puterilor fascisto-naziste în America. Declarația de la Lima sau Declarația de solidaritate americană preciza că în cazul în care pacea unei dintre republici era amenințată de o putere străină, ministrii de externe se vor consulta imediat, pentru adoptarea măsurilor necesare. Era pentru prima dată când republicile americane conveneau să acționeze unite, în fața unei situații internaționale grave. Cordell Hull, secretarul Departamentului de stat american, aprecia că reuniunea de la Lima „a creat un front comun împotriva oricărei amenințări la adresa păcii, în apărarea securității, a independenței teritoriale și a instituțiilor democratice din țările emisferei vestice”. (*The Memoirs of Cordell Hull*, New York, vol. III, 1942, p. 508).

Referindu-se la această unitate, istoricul mexican Pablo Gonzales Casanova spunea: „ceea ce au făcut partidele comuniste din țările latino-americane în perioada 1934-1938, adică unirea tuturor forțelor democratice și progresiste pentru a împiedica instaurarea unor regimuri de dictatură fascisto-nazistă, au trebuit să facă oficialitățile, guvernele latino-americane, din proprie inițiativă, dar și din impulsul, sub presiunea și cu sprijinul Statelor Unite ale Americii. A fost nevoie de unitatea națională împotriva pericolului fascist și ea s-a realizat. A fost nevoie de unitatea continentală și ea s-a realizat”.

În conformitate cu prevederile Declarației de la Lima, după izbucnirea războiului în Europa, prin agresiunea Germaniei împotriva Poloniei, guvernul Republicii Panama, la cererea Statelor

Unite, a adresat o invitație oficială tuturor guvernelor latino-americane, pentru organizarea unei consfățuri consultative a miniștrilor de externe. Între 23 septembrie și 3 octombrie 1939, s-a desfășurat la Ciudad de Panama prima reuniune a miniștrilor afacerilor externe ai statelor americane.

Imediat după declanșarea conflictului, unele state latino-americane și Statele Unite s-au declarat neutre. La Conferința de la Lima, delegația Statelor Unite ceruse promovarea de către toate țările americane a politicii de neutralitate, crearea unei „zone de securitate” și realizarea colaborării economice între toate statele emisferei. Aceste cereri își aflaseră aprobarea în principalele documente adoptate de reuniune: Declarația de neutralitate generală a republicilor americane; Declarația de solidaritate americană; Rezoluția privind drepturile și datoriile neutrilor; Declarația cu privire la contrabanda de război; Planul de cooperare economică.

Se înființase și un Comitet internațional de neutralitate și un Comitet interamerican consultativ pentru finanțe și economie; s-a acceptat crearea unei „centuri de securitate” pînă la 300 mile în larg în jurul coastelor Americii, zonă în care erau interzise operațiile militare.

Ca și Statele Unite, republicile latino-americane care s-au declarat neutre, înainte și după Conferința de la Panama, erau favorabile Angliei și Franței. Din acest moment, poate fi urmărit modul în care America Latină a contribuit la victoria împotriva puterilor Axei, în cel de-al doilea război mondial.

Legăția României transmite...

Succesele militare ale Germaniei din primăvara și vara anului 1940, cucerirea Danemarcei și Norvegiei, Olandei, Belgiei și Franței au provocat temeri serioase la Washington, în legătură cu posibilitatea ca bunurile și averile americane din aceste țări să fie pierdute și ca posesiunile coloniale din America, ale unora dintre țările ocupate, să nu cadă în mâinile puterilor Axei. Din aceste considerente, la inițiativa lui Cordell Hull, între 21 și 30 iulie 1940, a avut loc la Havana cea de-a doua conferință consultativă a miniștrilor afacerilor externe ai republicilor americane. Participanții au adoptat o Convenție cu privire la administrarea

provizorie a coloniilor și posesiunilor statelor europene în America, în care scop avea să se creeze Comisia interamericană a administrației teritoriale. Conferința a hotărât acordarea de ajutor reciproc de către statele americane în cazul unei agresiuni din partea unui stat neamerican, fiind vizati, desigur, membrii Axei.

Citeva rezoluții au stabilit măsurile ce urmau a fi adoptate pentru lichidarea acțiunilor subversive, între care restrângerea activităților politice și de propagandă ale reprezentanților diplomatice și consulare ale puterilor Axei. Argentina a semnat Convenția sau *Declarația de la Havana* cu unele rezerve.

Referitor la situația existentă în Bolivia, de pildă, la sfârșitul lunii iulie 1941, este foarte concludent un raport al Legatului României din Brazilia¹, datat 2 august același an: „Declararea de către guvernul bolivian la ministrului Reichului ca *persona nongrata* a fost precedată de decretarea stării de asediu după descoperirea unei mișcări menite să răstoarne actualul guvern. În această mișcare se pretinde că ar fi fost implicat și Partidul Național-Socialist german din Bolivia și ministrul german, dl Ernst Wendler. Participarea acestuia din urmă s-a căutat a se dovedi prin existența unei scrisori ce i-ar fi adresat-o atașatului militar bolivian din Berlin, maiorul Belmonte, în care se găseau detalii despre complot”.

Intrarea Statelor Unite în război în urma atacului japonez din 7 decembrie 1941 împotriva bazei navale de la Pearl Harbor² a atras după sine abandonarea de către cele mai multe dintre republicile latino-americane a politicii de neutralitate, ruperea relațiilor diplomatice și proclamarea stării de război cu puterile Axei. Astfel, începând din 8 decembrie 1941, Costa Rica, Republica Dominicană, Guatemala, Haiti, Honduras, Panama, El Salvador, Cuba și Nicaragua au declarat război Japoniei, apoi, la distanță de cîteva zile, Germaniei și Italiei.

În aceleași zile, guvernul mexican a condamnat agresiunea japoneză împotriva Statelor Unite, apoi a rupt relațiile diplomatice cu Japonia, cu Germania și Italia; Columbia și Venezuela au adoptat imediat exact aceeași poziție. Alte guverne latino-americane s-au angajat să ia alte măsuri, pentru a restrînge activită-

țile subversive ale puterilor Axei. La 12 ianuarie 1942, Mexicul și Statele Unite au încheiat un acord privitor la crearea unei Comisii mixte, care să se ocupe de rezolvarea problemelor apărării comune.

Prin Departamentul de stat, guvernul american a adresat note, la 9 ianuarie 1942, guvernelor republicilor latino-americane, în care cerea convocarea de urgență a celei de a treia conferințe consultative a miniștrilor afacerilor externe. Reuniunea și-a deschis lucrările la 15 ianuarie 1942, la Rio de Janeiro, principalele chestiuni dezbătute fiind cele cu privire la ruperea relațiilor diplomatice cu puterile Axei, boicotul total economic și financiar al Axei, producția și schimbul de materii și materiale strategice esențiale pentru apărarea comună, planul general pentru mobilizarea economică etc.

Ministrul de externe al Mexicului, Ezekiel Padilla, a propus o rezoluție, susținută de delegațiile Columbiei și Venezuelei, care cerea tuturor republicilor latino-americane să rupă imediat relațiile diplomatice cu Axa. S-a opus reprezentantul Argentinei, susținut de delegația chiliană. Ministrul de externe al Braziliei, Oswaldo Aranha, de orientare proaliată, a propus adoptarea unui ton mai „blînd”, pentru a nu se produce o breșă în blocul interamerican, respectiv să se „recomande” țărilor latino-americane, care nu o făcuseră pînă atunci, ruperea relațiilor diplomatice cu puterile Axei. O altă rezoluție „recomanda” și ea încetarea imediată a relațiilor comerciale și financiare directe sau indirecte între statele americane și Axa.

Pentru lichidarea activităților subversive desfășurate de statele fasciste și de cetățenii lor din America, a fost instituit Comitetul extraordinar consultativ pentru apărare politică, cu sediul la Montevideo, în care intrau reprezentanți a șapte state: Argentina, Brazilia, Chile, Mexic, Statele Unite, Uruguay și Venezuela. În fiecare stat latino-american a fost creat un comitet național pentru apărare politică, care furniza informații Comitetului extraordinar. A fost constituit, de asemenea, un Comitet interamerican al apărării, cu sediul la Washington, din care făceau parte reprezentanți militari ai tuturor statelor americane, organ ce avea misiunea să coordoneze măsurile privind apărarea.

Una dintre rezoluțiile Conferinței de la Rio de Janeiro (15-28 ianuarie 1942), cerea corelarea

eforturilor economice în vederea organizării apărării emisferei. America Latină trebuia să aprovizioneze Statele Unite cu materiale prime strategice de care avea nevoie industria de război. Chiar în timpul desfășurării Conferinței de la Rio de Janeiro, Statele Unite au încheiat acorduri și aranjamente cu 16 republici latino-americane, privind reducerea reciprocă a tarifelor vamale.

În noile condiții, Comitetul interamerican pentru neutralitate a fost transformat în Comitetul juridic interamerican cu sediul la Rio de Janeiro. În componența sa au intrat reprezentanți ai Statelor Unite, Argentinei, Braziliei, Mexicului, Venezuelei și Republicii Chile. La 27 ianuarie 1942, guvernul brazilian a rupt relațiile diplomatice cu puterile Axei, aproape 800 persoane din corpul diplomatic al Germaniei, Japoniei și Italiei fiind obligate să părăsească această țară.

Pentru procurarea materialului și armamentului necesar apărării, asupra statelor latino-americane a fost extinsă legea de împrumut și închiriere (*Lend and lease Act*), adoptată de Congresul Statelor Unite la 16 septembrie 1940 și promulgată la 11 martie 1941, guvernul american alocind, în acest scop, suma de 460 milioane dolari. Pentru cauza Aliaților, era vital ca economia și bogatele resurse ale statelor latino-americane să nu fie folosite de puterile Axei, ci să servească din plin luptei împotriva acestora. În cadrul cooperării statonice la nivel continental sau, deosebire, prin acorduri, tratate și înțelegeri bilaterale cu aproape toți vecinii de la sud, guvernul american s-a străduit să obțină acest lucru pe toate căile.

În iulie 1942, a avut loc la Washington o conferință privitoare la sistemele de control economic și financiar, în vederea suspendării tuturor legăturilor comerciale și financiare între America și statele agresoare. Orice tranzacție care ar fi putut prejudicia securitatea emisferei vestice a fost interzisă. Statele Unite erau interesate ca economiile latino-americane să fie cit mai stabile, astfel încît schimburile comerciale să se desfășoare în cele mai bune condiții. În vederea realizării acestui obiectiv, au cooperat Consiliul economiei de război, Consiliul producției de război și Departamentul de stat. Astfel, firma Metals Reserve Company, din Statele Unite, a încheiat un acord general cu

¹ La acea dată, România avea reprezentanțe diplomatice în Argentina, Brazilia, Chile, Mexic și Uruguay.
² *Magazin istoric*, nr. 2-12/1983.

Brazilia, pentru achiziționarea de bauxită, crom, mangan și alte minerale, cu Bolivia, pentru cumpărarea de tungsten și cositor, cu Mexic, pentru toate surplusurile de minerale care puteau fi exportate (mercur, zinc, grafit, antimoniu etc.), cu Peru, pentru antimoniu, cupru și vanadiu, cu Chile, pentru cupru (întreaga cantitate pe o perioadă de trei ani), mangan, plumb, zinc, molibden, antimoniu, wolfram, cobalt. În condițiile în care sursele de cauciuc natural din Asia de Sud-Est dispărușeră pentru Statele Unite și Marea Britanie, în urma cuceririlor japoneze, Rubber Reserve Company a ajuns la tranzații pentru cumpărarea tuturor surplusurilor de nitrați din Chile și de bumbac din Peru. Deoarece sursele de petrol din Orientul Mijlociu fuseseră pierdute, ca și cele din sud-estul Asiei, intrate în stăpânirea japonezilor, anglo-americanii și-au acoperit o parte din necesități cumpărând întreaga producție de petrol a Venezuelei: 30,5 milioane tone în 1939, 21,5 milioane tone în 1942, dar 46,3 milioane tone în 1945, capitalul britanic controlând la această dată 30%, iar cel american 70% din producția venezueleană de petrol.

Statele Unite s-au aprovizionat și cu mari cantități de produse agricole de pe continentul american, între care zahăr, cafea și cacao, cereale și carne, fructe etc., chiar dacă unele dintre ele nu le erau de strictă trebuință.

Autoritățile de stat latino-americane au întreprins o gamă largă de măsuri economice, politice și de poliție, pentru a limita și apoi a lichida orice activitate a organizațiilor și persoanelor care ar fi putut dauna intereselor statelor lor și, implicit, cauzei Alianței. Firmele comerciale dușmane, germane cu precădere, au fost puse sub control, apoi li s-a suspendat activitatea, iar bunurile și capitalul le-au fost confiscate.

Încă din 1940, guvernul Columbiei a ordonat lichidarea Companiei aeriene germane, care efectua transportul aerian în Columbia. La fel au procedat, în 1941, guvernele Ecuadorului și Boliviei. S-au întocmit liste negre cu toți agenții ce desfășurau acțiuni și servicii pentru puterile fasciste și, de la sfârșitul anului 1941, s-a trecut la arestarea lor. Organizațiile culturale, politice, sportive, cit și toate zările naziste au fost interzise, iar nume-

roase școli germane închise. Cetățenii statelor Axei au fost supuși unei supravegheri atente, în toată perioada războiului.

Stații de radio naziste capturate

Colaborarea de natură militară între Statele Unite și țările Americii Latine a funcționat ireproșabil, încă înainte de Pearl Harbor, Mexicul a permis forțelor militare ale Statelor Unite să folosească bazele și aeroporturile sale. În 1942, cele două țări au lărgit bazele cooperării militare. La 14 martie 1942, între Mexic și Statele Unite s-a încheiat un acord de întruajorare în caz de agresiune. S-a hotărât, de asemenea, că navele de război ale Statelor Unite puteau folosi apele teritoriale mexicane, iar trupele și aviația americană primeau dreptul de a traversa teritoriul Mexicului. Comisia mixtă militară a întocmit planuri pentru apărarea în comun a coastelor, iar guvernul mexican a dispus sechestrarea navelor germane și italiene, aflate în porturile mexicane. După ce submarinile germane au scufundat două nave mexicane în apele lor teritoriale, Mexicul a declarat război, la 22 mai 1942, Germaniei, Italiei și Japoniei și a încheiat un acord cu Statele Unite, prin care se angaja să asigure forța de muncă a 200 000 mexicani pentru plantațiile de zahăr și bumbac din sudul Statelor Unite.

Nicăieri în America Latină, coloana a cincea a Germaniei naziste nu a primit lovituri atât de dure ca în Brazilia, indiferent dacă elementele acestora erau mascate sub firme comerciale, asociații culturale, cluburi, servicii de presă etc. Toate au fost închise, interzise, desființate. În martie 1942, poliția a descoperit și capturat șase stații de radio clandestine naziste și o cantitate însemnată de arme. Apoi a fost lichidată o organizație de spionaj, condusă de fostul atașat militar german și de foști funcționari ai Ambasadei Germaniei la Rio de Janeiro.

După ce submarinile germane au scufundat primele nave braziliene, guvernul președintelui Getúlio Vargas a dispus confiscarea a 30% din averile și bunurile Germaniei din Brazilia. La 18 august 1942, când autoritățile braziliene au aflat că submarinele germane și italiene au scufundat,

într-un interval de numai trei zile, cinci dintre cele mai mari nave braziliene¹, țara a declarat, în aceeași zi, război Germaniei și Italiei. Dar și până atunci, Brazilia adusese servicii inestimabile Statelor Unite și cauzei aliate. Astfel, în prima jumătate a anului 1942, bazele sale aeriene au oferit singura rută pentru zborul avioanelor Statelor Unite spre Anglia, Orientul Mijlociu, Orientul Îndepărtat și Uniunea Sovietică.

La întocirea de la Conferința de la Casablanca, în ianuarie 1943, președintele Roosevelt s-a oprit în Brazilia, la Natal, unde s-a întâlnit cu președintele Vargas. Acesta din urmă s-a angajat să colaboreze cu Statele Unite împotriva războiului submarin dus de germani, anunțând, totodată, că prin acțiunile conjugate ale forțelor aeriene și navale ale Braziliei și Statelor Unite fuseseră distruse deja cel puțin zece submarine ale Axei. La Natal, pe coasta Atlanticului, Statele Unite au primit dreptul să construiască o mare bază navală și aeriană, care s-a dovedit a fi cea mai mare joncțiune aeriană din anii războiului și a jucat un rol de maximă importanță în tranziția trupelor, rezervelor și materialului de război către fronturile Europei și Africii. La Natal a funcționat Statul major al Biroului de transporturi aeriene al forțelor militare ale S.U.A., iar Recife a devenit baza oficială a Flotei 4 a S.U.A., care asigura securitatea în jumătatea sudică a Atlanticului.

Statele Unite și-au construit baze militare, aeriene și navale, pe lângă cele de la Natal și Recife, la Belém, San Luis, Fortaleza, Maceió, Salvador, Caravelas, Santa Cruz, efectivele lor în cartiruite în aceste baze cifrându-se la 100 000 soldați. Baze militare americane s-au construit în Cuba, Peru, Chile și Panama, Uruguay și Guatemala, Guyana britanică, în Bahamas și Antile, astfel că, la sfârșitul războiului, forțele militare ale Statelor Unite dispuneau de 92 baze în America Latină.

La 20 ianuarie 1943, Chile a rupt relațiile diplomatice cu puterile Axei, iar la 26 ianuarie 1944 Argentina a procedat la fel.

(Continuare în p. 45)

¹ Între 1939 și 1945, Brazilia a pierdut 31 nave comerciale, cu un deplasament de 150 000 tone.

ÎNDEMNATU-S-AU ȘI ION NECULCE...

GABRIEL ȘTREMPEL

Ureche. Costin. Neculce. Nume de mare rezonanță în istoria culturii românești, ale căror opere au marcat importante pagini în dezvoltarea literaturii istorice de la noi¹

Între ei, Ion Neculce este ultimul mare cronicar al Moldovei. El continuă opera — năprasnic întreruptă — a lui Miron Costin care, la rîndul său, o completase pe cea a lui Grigore Ureche.

Viața sa agitată, precum și locul pe care îl ocupă opera lui Neculce în istoriografia românească sînt printre cele mai ispititoare sub raportul cercetării istorico-literare. Cînd a închis ochii — sînt 240 ani de atunci — ar fi putut pretinde, fără să exagereze, că a trăit în cel 73 ani ai săi mai mult decît alți oameni într-o sută și colindase prin țări și orașe așezate la mii și mii de kilometri unele de altele. A umblat pe cărări întortocheate și a navigat în viață pe ape tumultuoase. Nu va fi avut el multă carte, dar a avut un bun-simț și o bogată experiență de viață, adesea reflectată în operă.

Din marile familii boierești

Ion Neculce a avut o ascendență din cele mai greu de urmărit. Abia în ultimele decenii a putut fi precizată filiațiunea sa paternă. Tatăl său, Neculce vistiernicul — frate vitreg unui postelnic, Stamate, și unei fete, Arhonda, măritată după un Miron, vameș — nu știm de ce origine era și căror orizonturi aparținea. Nu este exclus ca el să fi fost macedonean de neam, dată fiind înruderirea sa cu familia Hurmuzachi. În orice caz, știm că venise din sudul Dunării. Acest Neculce vistiernicul (vistiernul al doilea, sau al treilea), se ocupa cu negoțul prin părțile nordice ale țării, ajungînd pînă prin Polonia. Așa îl întîlnim în jurul anului 1660. Un deceniu mai tîrziu, prin 1669-1670, el se căsătorește cu una din fetele marelui vistiernic lordache Cantacuzino² și anume cu Ecaterina, sau Catrina, cum apare de obicei în documente. Din această unire a rezultat un singur copil, Ion, viitorul hatman al lui Dimitrie Cantemir, viitorul mare vornic al Țării de Sus și, mai presus de toate, cea mai înțeleaptă minte de cronicar din cite a plămuit pămîntul Moldovei.

Genealogia dinspre mamă este mai bine-cunoscută, aceasta avînd înînruriri fundamentale în formarea sufletului și gîndirii cronicarului. Și nu numai atît; îi va imprima din fragedă tinerețe o optică severă față de unele rude, pe care nu o va ostoi nici măcar adîncă bătrînețe.

Nămărul mare de documente din epocă, precum și relatările din numeroasele cronici de familii boierești, cronici mărunte, dar prețioase sub raport documentar, ne îngăduie alcătuirea unui ramificat arbore genea-

logic, ce-l proiectează pe Neculce înrudit cu marile familii boierești din Moldova și cu majoritatea domnilor sub care a trăit. Mai mult, prin Cantacuzinii care au dominat viața politică a Țării Românești o jumătate de veac, cronicarul, ca văr, sau nepot al lor, avea, cel puțin ipotetic, ușa acestora larg deschisă.

Lordache Cantacuzino, frate, printre alții, și cu postelnicul Constantin Cantacuzino³ din Țara Românească și-a pierdut prima soție (Catinca Bucioc, prin care era cumnat cu Vasile Lupu⁴). Recăsătorindu-se, a luat-o pe Alexandra, fiica mezină a marelui boier bucovinean Gavrilă Mateiaș, cunoscută mai ales sub numele de lordăchioaia vistiernicească, pentru energia ei cu totul deosebită. Din această căsătorie vor rezulta trei fete și un băiat. Una din fete a fost Catina, mama lui Neculce.

Averea lui Gavrilă Mateiaș era imensă: stăpînea 82 sate întregi în jurul Cernăuților, cea a lui lordache Cantacuzino de asemenea. Zestrea dată Catrinei se ridica la 21 sate întregi, în afara altor proprietăți fragmentate. Printre sate și Prigoreni, socoțiți de cronicar ca vatră a existenței sale. Cum se explică atunci că o fată cu o avere atît de mare a fost măritată cu un boiernaș de mîna a doua, cum a fost Neculce vistiernicul? Documentele, precum și Radu Grecianu, cronicarul lui Constantin Brîncoveanu, ne lasă să deducem că Ecaterina avea un grav defect de vorbire. Radu Grecianu, referindu-se, în cronică sa, la Neculce îl numește „Ion spătarul, feciorul Mutii”.

Ion Neculce s-a născut în anul 1672, dar cum mărturisește singur într-un document, de mare valoare biografică, din 10 iulie 1732, a rămas orfan de tată de mic copil. La 15 iunie 1679, Catrina era măritată a doua oară, cu Enache grămăticul. Și cum se în-

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 1/1981; 4/1983; 11/1982; 5/1984.

timplă lucrurile în asemenea împrejurări, copilul a fost luat de bunică-sa lordăchioaia, care l-a crescut la conacul său din Blăgești, lângă Pașcani. L-a crescut în atmosfera moldovenească și tradițiile bucovinene, departe de mediile grecești (lordache Cantacuzino murise încă din 1663), ceea ce explică atâtea din trăsăturile fundamentale ale cronicarului de mai târziu: dragostea de pământul Moldovei, solidaritatea de castă cu boierii și domnii de țară și ura, pînă a închis ochii, față de elementul grecesc, pe care l-a făcut vinovat, în cronica sa, de toate relele ce s-au abătut asupra țării.

Tihna de la Blăgești a fost întreruptă însă brutal de nenumăratele incursiuni leșești și de invazia lui Ioan Sobieski¹, în dispută cu Poarta pentru Camenița. Neculce amintește în cronica sa de distrugerile săvîrșite în părțile de nord ale Moldovei, acolo unde erau și ocinile bunicii sale. În fața acestui pericol, lordăchioaia și-a luat familia, inclusiv pe Ion, care avea atunci 14 ani, și s-a refugiat la neamurile soțului său din Țara Românească. Aceasta s-a petrecut în vara lui 1686, în toiul neînțelegerilor dintre Șerban Cantacuzino și frații săi. Primii ani de domnie ai lui Brîncoveanu erau marcați de aceleași tulburări de familie, care au lăsat o impresie din cele mai neplăcute viitorului cronicar. Patru ani au stat ruiele din Moldova pe moșile stolnicului. Acolo a murit și lordăchioaia. Dar de educația viitorului cronicar nu s-a ocupat — în acel timp — nimeni. Nici o amintire a acelei șederi în Muntenia nu străbate în cronica sa. Iar maniera în care vorbește de Cantacuzini și Brîncoveni în paginile inegalabilei sale scrieri ne face să credem că primirea și tratamentul lui și al celor ce l-au însoțit acolo n-au fost din cele mai calde.

„Atunce și eu eram tînăr“

În 1690, cînd s-a înapoiat în Moldova, Neculce avea cam 18 ani. Va fi martor indirect al uciderii Costineștilor de către Constantin Cantemir și va înfiera în cronică actul monstruos, deși raporturile sale cu Antioh și Dimitrie s-au dovedit atît de strînse. Treptat va intra în viața publică, străbînd prin ani, urcînd scara onorurilor boierești și, mai ales, observînd și înregistrînd cu severitate sau umor, după împrejurări, aspecte ale lumii prin care a trecut. Cu acel umor inegalabil, care ne descreește frunțile ori de cîte ori deschidem paginile sale. Să nu uităm că din cei 82 ani, cîți cuprinde scrierea sa, aproape 60 i-a trăit el însuși, cronica avînd caracterul unor memorii, ceea ce-o particularizează în raport cu operele marilor săi predecesori, Ureche și Miron Costin, sau cu ale colegului său de divan, Nicolae Costin.

În 1707, Neculce a gustat pentru prima dată din amarul exilului, de care va avea

atîta parte în viață. Antioh Cantemir a fost înlocuit cu Mihail Racoviță (în a doua domnie). În 1705, Neculce se aflase la Constantinopol printre boierii care-l reclamasera pe Racoviță pentru niște bani luați ca bir și nedepuși la Poartă. „Atunce și eu eram tînăr, și fusesem mai nainte aglă — scrie cronicarul — și m-am timplat în T[a]rigrad, de unde am văzut acea pir[ă]. Venind în țară, Mihail Racoviță i-a urmărit pe pîrșii săi la Constantinopol. Ion Neculce a fugit în Polonia. N-a stat decît patru luni acolo, căci domnul l-a iertat, dar nu i-a încredințat nici o funcție în divan, cum nu i-a încredințat nici Nicolae Mavrocordat, urmașul lui Racoviță.

O imagine din ultimii ani de viață ai principelui Dimitrie Cantemir, căruiă Neculce îi dedică în cronica sa substanțiale pagini...

Cu urcarea pe scaun a lui Dimitrie Cantemir, în 1710, viața lui Neculce a luat o întorsătură cu totul neașteptată. Este cumpăna dintre cele două epoci distincte din biografia sa, care ne pune în fața unei întrebări, greu de dezlegat: ce l-a apropiat pe Neculce de învățatul voievod pînă acolo, încît l-a urmat în exil², a trăit departe de casă și de rosturile sale nouă ani de zile și a ocupat o cincime din ampla sa cronică cu povestea dramatică a acelor vremi? Credem că răspunsul trebuie căutat în trei direcții.

Mai întîi, Neculce, om al ordinii, conservator măturisit în toate paginile sale, avînd despre domn și domnie concepții sacre, era — credem — adeptul politicii lui Cantemir de întărire a puterii centrale și de limitare a

¹⁻² Magazin istoric, nr. 4/1968, 10/1973, 1/1985.

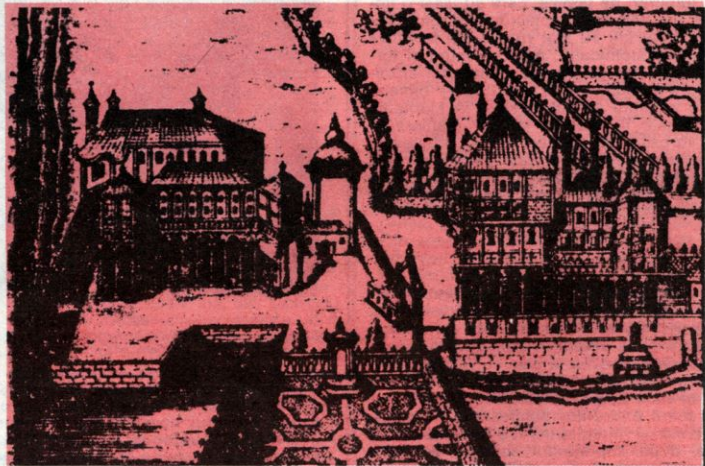
puterii intrigantei boierimii, care schimba domnii după placul ei. În al doilea rînd, dușman neîmpăcat al lui Constantin Brîncoveanu, era normal să se apropie de Dumitrașcu Cantemir, ce venise de la Constantinopol cu mandatul ultra secret de a-l prinde pe Brîncoveanu. Este de observat că Neculce s-a bucurat de mare trecere și la Antioh, fratele mai mare al lui Dimitrie Cantemir, vrăjmaș și acela al Brîncoveanului. În sfîrșit, speranța izbăvirii de sub apăsarea otomană în care a crezut Cantemir, dar care s-a dovedit deșartă, l-a învăluit și pe credinciosul său hatman.

Nu este aci locul pentru speculațiuni cu privire la ceea ce s-ar fi putut petrece atunci, în 1711, la Stănilești și la consecințele pentru destinele Moldovei, și, probabil, ale Țării Românești. Vom spune doar că le-topisețul lui Neculce rămîne, pentru cele întîmplate atunci, un excelent document memorialistic, reconstituit, după toate aparențele, îndată după așezarea sa în Rusia sau, cel mult, după părăsirea Harkovului și stabilirea în Polonia, probabil în apropierea granițelor Moldovei. Acolo va avea de așteptat șapte ani lungi și dureroși de pribegie, fără

nului iaste ca săninul ceriului și ca încetul mării; acmu iaste senin și să face nuor, acmu iaste marea lină și să face fortună"

Scrisă în inima sa

De la înapoierea din pribegie, în anul 1719, și pînă la moartea sa, întîmplată în anul 1745, viața lui Neculce s-a scurs fără tumulturi, fără ieșiri din matcă. Și-a gospodărit averea, și-a așezat copiii, a îndeplinit oarecari funcții boierești, inclusiv pe aceea de mare vornic de Țara de Sus — sub Grigore II Ghica, ce-l vizitează la Prigoreni, împreună cu boierii și mitropolitul, în 1732, cînd cronicarul împlinea 60 ani — dar, mai ales, și-a scris mare parte din cronică. Numai în octombrie 1739, Neculce are de dat oarecari explicații domnului, asupra purtării sale din timpul unei scurte ocupații moscheste, cînd vin la Iași și cei doi feciori ai lui Antioh Cantemir, fugiți în Rusia, și cînd va fi manifestat oarecare entuziasm întîlnindu-se cu ei. Apoi, stabilind pînă la detalii, ca un om cuminte ce era, bilanțul său contabil, pentru urmași, inclusiv de unde să fie luați

... și palatul cantemiresc din Istanbul, înălțat pe malul Bostorului

să-și revadă casa, după ce stătuse aproape doi ani în Rusia. Experiența amară a exilului l-a făcut să noteze în cronică sa: „Cu domnul niciodată să nu pribegesti, măcar cum ar hi, și nu numai în țară străină, ce nici în Țarigrad cu dînsul să nu mergi, fiind tu moldovan”. Și, în continuare, una din rarele și frumoasele sale comparații: „Nădejdea dom-

banii pentru îngropăciune și pomeni, printr-un document-diată din 25 februarie 1745, semnat de mîna sa tremurîndă, și-a așteptat obșteșcul sfîrșit, care se pare că n-a întîrziat prea mult. A fost îngropat la Prigoreni, nu departe de Iași, alături de soția sa Maria, fata hatmanului Lupu Bogdan, cu care se căsătorise în vara anului 1701.

Referindu-ne — în limitele spațiului de care dispunem — la opera cronicarului, impletită, cum spuneam, cu viața sa, pe mai bine de trei pătrimi din întinderea ei, vom alege, din noianul de probleme, pe acelea care îl individualizează pe marele zugrav al societății și moravurilor vremii sale. Neculce începe *Letopiseșul Țării Moldovei* cu domnia lui Dabija vodă (acolo unde fusese întrerupt cel al lui Miron Costin) și îl sfârșește cu a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat, așadar anii 1661-1743. „Iară de la Dabija-vodă înainte indemnătu-s-au și Ion Neculce, biv-vel-vornic de Țara de Sus, a scrie întru pomenirea domnilor”, mărturisește Neculce în cronica sa. Epoca a mai fost tratată, fie în izvoade, adică în mici cronici de familie, cele mai multe pierdute astăzi, fie în cronici paralele, cum este *Cronica anonimă a Moldovei* (1661-1729) atribuită lui Alexandru Amiras, sau *Cronica Ghiculeștilor* (1695-1754).

Neculce, mare iubitor de istorii (ne-a rămas de la el un voluminos Cronograf, scris, în mare parte, de mîna sa, la tinerete) a cunoscut, cu siguranță, toată această literatură, toate aceste izvoade, la care face aluzie în *Predoslovie*, și unde recunoaște că s-a folosit de ele, pînă la sfîrșitul ultimei domnii a lui Duca vodă cel bătrîn (1683). În realitate numai *Cronica racovițeană-buhușească*, atribuită pe vremuri lui Nicolae Muste, ce tratează anii 1661-1705, a fost folosită de Neculce pentru epoca pe care n-a trăit-o el singur. De la Duca vodă încoace, mărturisește el în aceeași *Predoslovie*, n-a mai avut nevoie de nici un izvor de inspirație, căci a fost martor al evenimentelor, „ce au scris singur, dintru a sa știință, cît s-au întîplat de au fost în viața sa. Nu i-au mai trebuit istoric strein să citească și să scrie, că au fost scrisă în inima sa”.

Deși a asistat, de-a lungul deceniilor, la dezagregarea societății moldovenești suprapuse și a fost martorul neputincios al introducerii atîtor obiceiuri rele, aduse de la Istanbul, sau lăsate de streini, deși a fost sortit să prindă în *Letopiseș* cea mai tristă, cea mai întunecată perioadă din istoria Moldovei, Neculce, conservator pînă în adîncurile inimii al tradițiilor vechi de țară, reușește să dozeze accentele de durere pentru decădere a țării și să găsească elementele de umor în însăși situațiile care au generat, adesea, această decădere. Cum am putea uita, oare, amărăciunea din adîncuri strigată, față de violarea de către Dumitrașcu Cantacuzino a legilor nescrise, dar sfinte ale pămintului în care s-a născut: „Oh, oh, oh, săracă țară a Moldovei, ce nărocire de stăpîni c-aceștia ai avut! Ce sorți de viață Ț-au căzut! Cum a mai rămas om trăitor în tine de mare mirare iaste, cu atîtea spurcăciuni de obiceiuri, ce să trag pînă astăzi în tine, Moldovă!” Aceste accente de revoltă și disperare încheie însă cea mai caricaturală, cea mai batjocoritoare zugrăvire pe care un condei a putut-o plăz-

mui vreodată: portretul celui vinovat de aceste fărădelegi, bătrînul Dumitrașcu Cantacuzino, apropiată sa rudă. Nu este singurul portret pe care ni l-a lăsat Neculce. Aproape fiecare domnitor — adesea și alte personalități ale Moldovei, cum a fost cazul mitropolitului Dosoftei — este prins în paginile sale, cu trăsăturile caracteristice, fizice și morale. Astfel, despre învățatul mitropolit, notează în cronica sa: „Acestu Dosofteu mitropolit nu era om prostu de felul lui. Și era ne[a]m de mazel; pre învățat, multe limbii știe: elinește, lătinește, slovenesște și altă adîncă carte și-nvătătur[ă]. Deplin călugăr și cucernic, și blind ca un miel. În țara no[as]tră pe ceasta vreme nu este om ca acela”.

Cercetări mai vechi și mai recente cu privire la istoriografia moldovenească din vremea sa au dus la concluzia că aproape toate cronicile au fost scrise din îndemnul sau porunca domnilor sau marilor boieri. Spiritul obiectiv este strein acestui gen de producții de comandă. Neculce însă nu se situează pe linia lui Axinte Uricariu, nici pe aceea a lui Nicolae Costin, Nicolae Chiparișă, Vasile Buhăescu sau Radu Popescu din Țara Românească, toți slujitorii ai vanităților domnilor ce i-au plătit. Neculce poate să fie — și este adesea — subiectiv, acrit de cite i s-au întîmplat, malițios și greu iertător. Dar este spiritul lui, cel care îl îndrumă pînă, și punctul său de vedere, atunci cînd ridiculizează slăbiciunile greilor sau megalomaniile unui domnitor ca Mihail Racoviță. Nici unul din cei nouă domnitori, sub care a slujit țara, nu i-a putut deforma concepția sa despre adevărul istoric, nici măcar Dimitrie Cantemir. *Letopiseșul* său n-are nimica de-a face cu producțiile de comandă. Era un om prea demn, acest Neculce, prea mîndru, în accepțiunea dreaptă a cuvîntului, ca să poată izvorî de sub pînă lui laude nemeritate. Cel mai bun exemplu îl constituie istoria domniei lui Dimitrie Cantemir, pe care a trăit-o atît de intens și a cunoscut-o în cele mai ascunse taine. Nici o frază, din întinsul capitol privitor la Cantemir, nu poate fi suspectată de părtinire. Neculce spune tot — și plăcut și, mai ales, neplăcut — despre marile său stăpîn.

20 variante

Istoricul, după cum notează Neculce, trebuie să scrie și să prezinte faptele așa cum au fost ele, iar istoria trebuie scrisă de „cei de locu, decăt cei streini”. Rostul scrierii sale, mărturisește el în *Predoslovie*, este acela de-a transmite cititorului învățătura experienței faptelor trecute: „Deci, fraților cetitorilor cu cît vă viți indemnă a ceti pe acest letopisătu mai mult, cu atît veți ști a vă feri de primejdii și veți fi mai învățați a dare răspunsuri la sfaturii, ori de taină, ori de oștire, ori de voroave, la domni și la noroade de cînst”.

Scrierea lui Neculce, mai mult decît operele predecesorilor, este plină de referiri la istoria Europei sau a Asiei. Nu odată, Moldova este pusă în contextul politicii europene, evident cu informații trunchiate, adesea naive, mai rar greșite, care trădează un Neculce, dacă nu deplin cunoscător al politicii popoarelor din jur, în orice caz foarte dornic de a ști ce se petrece în lume. Din Persia pînă în Pomerania, de la Viena la Cracovia, Moscova și Tarigrad, el îl plimbă pe cititor pe toate meridianele, lărgindu-i orizontul și punîndu-i adesea pe eroi să dialogheze, ca la o plăcută masă de han, pentru o mai ușoară înțelegere a fenomenelor politice. Și aici Neculce rămîne un autentic artist, un rafinat corespondent politic, cum nu mulți am avut în istoriografia noastră.

Ecolul stîrnit de *Letopiseș* și difuzarea lui în epocă a fost mare. Dovadă numărul impresionant de copii pe care le atestă edițiile critice. Cit privește mesajul său peste timp este colosal. Nu credem că greșim dacă afirmăm că opera lui Neculce este cea mai citită creație din toată vechea literatură. Și mai mult chiar decît *Letopiseșul*, acele *O samă de cuvinte*, pe care le așază în fruntea scrierii sale și pe care le-a adunat cu grijă de folclorist, le-a conferit valoare documentară, dar n-a îndrăznit să le impună cititorilor, ca pe niște adevăruri de necontestat. A lăsat la latitudinea fiecăruia să discearnă realitatea de legendă. Dar, după ce le-au folosit scriitorii, de la Bolintineanu la Coșbuc, prinzîndu-le în capodopere ale versului, au venit istoricii, istoricii de marcă ai veacului nostru și au demonstrat cu documente că cele mai multe dintre legende n-ar fi tocmai legende, că lucrurile s-au petrecut aioda și că Neculce a avut dreptate să susțină că aceste *cuvinte* n-ar fi „basne”, ci adevăruri transmise oral din generație în generație. Izvorul lor rămîne nordul Moldovei, lumea Alexandrei Mateiaș, bunica sa, locurile curate în care și-a petrecut Neculce copilăria și adolescența. Cu aceste povestiri ne-am hrănit imaginația și noi, generații veacului nostru, în copilăria noastră, în căutare de eroi și fapte înălțătoare.

Neculce a avut norocul să-și poată revizui manuscrisul opere și să difuzeze mesajul lumii prin care a hălăduit, așa cum a dorit-o singur. Dar nici el, mai mult decît Ureche sau Costineștii, nu și-a putut tipări *letopiseșul*. O sută de ani au așteptat manuscrisul corectat de el și cele vreo 20 variante transmise de copii — printre ei și un nepot de soră, un oarecare Ioasaf Luca —, pînă cînd Mihail Kogălniceanu l-a inclus în prima ediție a cronicilor moldovenești. De atunci și pînă astăzi, zeci și zeci de ediții, niciodată suficiente, difuzează superba poveste a pămîntului Moldovei din vechime și pînă la vremea sa, îmbrăcată în cea mai desăvîrșită limbă, pe care numai Creangă și Sadoveanu au putut-o egala.

Oscar Wilde despre George Bernard Shaw: „Un om minunat; n-are nici un dușman și nici unul dintre prietenii lui nu-l iubește...”

Într-o seară, după ce cinase la un restaurant unde fusese mizerabil servit, scriitorul Tristan Bernard îl cheamă pe patron și — după ce-i plătește — îl îmbrățișează cu multă efuziune. Nedumerit, birtașul îl întreabă: „Domnule Bernard, dar de ce ați tandreț?” Scriitorul îi răspunde: „Pentru că din această seară, domnule, mă despart de dumneata pentru totdeauna!”

Unul din bancherii de Rothschild intră într-o zi în cabinetul unui ministru și constată cu uimire răceala primirii. Fără să ridice privirea de pe hîrtia pe care scria și pe un ton de indiferență, ministrul îl invită: „Luați un scaun!”. Neobișnuit cu o primire atît de glacială, bancherul se întreabă dacă ministrul a auzit cu adevărat numele lui, atunci cînd a fost anunțat. De aceea el insistă: „Bine, dar eu sînt bancherul Rothschild!”. „Atunci luați două scaune”, răspunde imperturbabil ministrul.

La o recepție la palat, pe vremea lui Napoleon, o doamnă din înalta societate, care era teribil de sașie, îl întreabă pe Talleyrand: „Prinț, cum mai merg treburile externe ale Franței?”. Ministrul răspunde: „Cum vedeți, doamnă!”.

„Un măr, în fiecare zi, e excelent pentru sănătate”, spunea Churchill unui prieten.

— Da, și cînd ar trebui mîncat? Înainte de masă sau după masă? — s-a interesat acesta.

— O, nu trebuie mîncat, a răspuns Churchill. Îi ții lîngă tine ca să-ți poți arunca în capul medicului cînd vine să-ți prescrie rețete.

Într-o zi, medicul și filosoful francez La Mettrie invitat al regelui Prusiei Frederic II, îi spune suveranului că cercurile Curții îl invidiază pentru trecerea de care se bucură în ochii suveranului.

— Lasă-i în pace — răspunde regele — portocala se storcește și, după ce i se soarbe sucul, se aruncă.

Dorind să obțină un pașaport pentru fiul său vitreg Costache Negri, poetul Costache Conachi îi face următorul portret, într-o jalbă adresată la 17 martie 1835, Statului administrativ: „...ochii negri, sprincenii negri și late, smolit gîlbui la față, părul negru castaniu, gura mică și buză cam umflată, nasul cam lungăreț, mustețile în heră... lung în gît, lung în degetii minilor, la picioari mari, la zîmbiri cu mult libov, la stat nalt și cam grebanos la speti, vîrsta anilor de 23.”

Continuăm prezentarea¹ clorva din inovațiile tehnice — evidențiate pe baza investigațiilor de laborator întreprinse de savanta americană Linda Ellis asupra unor eșantioane de ceramică — ale oamenilor epocii cucuteniene, civilizație impresionantă ce a înflorit cu milenii în urmă pe pământul României.

Precursorii „roții olarului“?

Și mai interesant, din punct de vedere tehnologic, este procesul de făurire a vaselor. Pentru această perioadă nu se cunoștea decât olăria de mină, în care forma vasului rezulta din înălțarea bucatii de ceramică prelucrată. Totuși, în cadrul culturii Cucuteni există importante dovezi că unii olari cunoșteau și foloseau mișcarea rotativă. Mă abțin să folosesc în legătură cu aceasta cuvântul „roată”, deoarece pentru a afirma existența unei asemenea unelte avem nevoie de probe fizice din săpăturile arheologice. Ceea ce trebuie adus în discuție se referă însă la descoperirea făcută de cercetătorul sovietic V. Markevici, în așezarea Varvarovka din R.S.S. Moldovenească: un suport din piatră de gresie, prezentând dovada unei mișcări de rotație, găsit în contextul activităților de olărit.

Dar și în așezarea cucuteniană de la Ghelăiești (Neamț) am identificat unele elemente care îngăduie o atare presupunere: din ana-

¹ Magazin Istoric, nr. 4/1985.

IN EXCLUSIVITATE

PENTRU

MAGAZIN ISTORIC

În România

acum cinci milenii:

CULTURA
CUCUTENI —

UNICĂ

ÎN EUROPA (II)

Dr. LINDA ELLIS,

Universitatea Harvard,
Cambridge-Massachusetts, S.U.A.

• Hausmanitul — o enigmă • Antrepozite supraetajate și chiupuri infundate • În căutarea resurselor minerale • Sarea și demografia • Întrebări care-și așteaptă răspunsul

liza petrografică am constatat că ceramica produsă aici marchează un foarte puternic aliniament de granule de mică, atât în centrul pereților, cât și de-a lungul laturilor. O asemenea „ordonare” a particulelor de mică este cu totul neobișnuită pentru ceramica neolitică și, de altfel, nu am observat-o la nici unul din eșantioanele provenite din alte stațiuni cucuteniene; consider că ea putea proveni numai din mișcarea de rotație pe care olarul o imprima vasului prelucrat la roată sau pe un alt suport ce asigura o mișcare rotativă.

În orice caz, rămâne ca viitoare cercetări să stabilească dacă ingeniosul om de Cucuteni nu a inventat — printre atâtea alte dovezi ale iscusinței sale — și roata olarului.

Producția ceramică specifică cucutenienilor a trezit admirația specialiștilor din întreaga lume, prin marea diversitate a vaselor și mai cu seamă prin varietatea ornamentelor geometrice în două sau trei culori. Istoricii de artă și arheologii s-au preocupat pe larg de semnificația motivelor ornamentale, de predominanța, într-o etapă sau alta, a unor anume motive decorative. Totuși, aceste studii au urmărit într-o măsură mult mai restrinsă o latură esențială a decoratiei cucuteniene: ce substanțe foloseau drept coloranți, de unde și cum le procurau meșterii respectivi? Cum se știe, culorile folosite erau alb,

Din tezaurul artistic cucutenian:

chip uman modelat din lut și pleavă...

roșu și negru (uneori maro). Pentru culorile alb și roșu, analizele XRF și XRD au dat răspunsurile așteptate: olarii cucutenieni adăugau carbonat de calciu sau o argilă ușor colorată, obținând astfel alb, iar pentru roșu foloseau, ca pigmenți, oxizi de fier.

În cazul culorii negre, situația se complică însă, căci substanța folosită este alcătuită din oxizi de mangan sau de feromangan, îndeosebi hausmanitul. Acest mineral se găsește foarte rar în natură și nu este ușor de distins față de alți oxizi negri de mangan; așadar, este puțin probabil ca el să fi fost procurat din minereuri naturale. Atunci cum? Experiența de laborator a arătat că hausmanitul se formează în condițiile arderii ceramicii la o temperatură ce depășește 1000°, temperatură care nu se atingea în chip obișnuit în condițiile tehnice existente atunci.

Subliniez că nu poate fi vorba de un accident, deoarece utilizarea acestui procedeu de colorare l-am întâlnit nu numai în ceramica produsă la Ghelăiești, ci și la Poduri, Tirgu Ocna-Podei și chiar la mare distanță, în stațiunea cucuteniană de la Bîlcze Zlote. Nu știm cum au ajuns olarii cucutenieni să cunoască proprietățile mineralului respectiv, dar trebuie să subliniem capacitatea generală a lor de a obține temperaturi superioare, de peste 1000°.

Acest lucru, cum am spus, nu era posibil în condițiile obișnuite ale cuptoarelor neolitice, care constau dintr-o boltă conică sau în formă de

...chiup mare...

...vas cu suport înalt...

cupolă, în care erau plasate laolaltă atît combustibilul cît și ceramica. Pentru a obține temperaturile ridicate de care aveau nevoie în realizarea slipului negru de hausmanit, ingenișii oameni cucutenieni au imaginat un nou tip de cuptor, cu aeraj de jos în sus, care, asigurînd o mai bună oxigenare, realiza, implicit, și temperaturi crescute de ardere.

Firește, această tehnologie reclama o specializare care nu se putea obține decît în centre adecvate. Cercetările arheologice de la Ariușd (care reprezintă aspectul vestit al culturii Cucuteni) au identificat existența a nu mai puțin de 12 cuptoare; în alte așezări au fost descoperite, de asemenea, mai multe cuptoare. Existau, așadar, anumite centre specializate în producția de olărit, de unde apoi, pe calea schimburilor dintre comunități, produsele ceramice ajungeau în întreaga arie locuită de purtătorii acestei culturi.

Pentru existența unor asemenea centre pledează și alt gen de descoperiri. În așezarea de la Varvarovka, V. Markovici a cercetat o construcție cu două etaje, în care a descoperit nenumărate obiecte din ceramică, polite pentru uscarea vaselor, unelte de lustruit, rișnițe pentru măcinarea pigmenților minerali, un cuptor cu rebaturi ceramice ș.a.

Și mai interesante sînt săpăturile de la Petreni, efectuate cu decenii în urmă, de savantul german von Stern, unde au fost descoperite opt astfel de construcții cu două nivele. Von Stern considera că ele erau destinate unui scop religios, ori ca locuințe memoriale pentru morți, deoarece nu a depistat nici un fel de vatră pentru prepararea hranei. Aceste clădiri fuseseră, pur și simplu, ticsite de vase, îngrămădite unele în altele și în șiruri de-a lungul pereților. Clădirile nu puteau fi nici depozite de hrană, deoarece nu au fost identificate urme de cereale sau de alte produse. Nu ne rămîne, așadar, să considerăm decît că avem de-a face cu mari antrepozite de ceramică cucuteniană, care, apoi, pe calea schimburilor, ajungea în așezări îndepărtate, unde fie nu erau meșteri specialiști, fie lipsea argila potrivită.

...vas binoclu...

„Istoria” ceramicii cucuteniene relevă, așadar, un permanent proces de îmbunătățire a tehnologiilor ei de producere. Este firesc să ne întrebăm: căruia scop îi servea această imensă producție ceramică, atît ca varietate și forme, cît și, mai cu seamă, cantitativ? Cel mai important scop îl constituia, firește, cel de depozitare a alimentelor. Într-adevăr, numeroase descoperiri atestă existența unor vase mari, ce conțineau boabe carbonizate sau oase de animale. Numai într-o singură construcție, aceea de la Kolomișcina au fost găsite, într-o încăpere ce măsoara 24 m², 20 asemenea vase de mari dimensiuni cu-

prinzind cereale carbonizate. Rolul de depozit al acestor vase este dovedit și de alte elemente: pereții denși și bine arși (pentru a fi cit mai rezistenți) și gura, din ce în ce mai îngustă, pentru a împiedica pătrunderea a diversii dăunători și a ferii produsele de umiditate.

...și capac în formă de clopot

Numărul mare de vase-depozit era, desigur, efectul unei producții agricole însemnate. Dar nu numai atât. În vremurile mai vechi (și în comuna primitivă în chip deosebit), chiar și în cele mai fertile regiuni, nu existau garanții împotriva capriciilor vremii. Sănătatea și longevitatea populațiilor preistorice depindeau nu numai de productivitatea agricolă sau de abundența vinatului, ci și de felul în care oamenii suportau asperitățile iernii, ca și ale perioadelor infertile. Posibilitatea de depozitare a hranei, de creare a unor rezerve oferea deci unui număr mare de oameni o siguranță suplimentară în privința celor necesare vieții. Aceasta este una din cele mai importante consecințe ale producției ceramice cucuteniene, și efectele ei se văd în considerabila creștere demografică (care, totodată, trebuie văzută și ca o îmbunătățire a condițiilor de trai). De altfel, acest fapt este constatabil și pe cale arheologică. Spre sfârșitul perioadei cucuteniene apar mari așezări, ceea ce nu ar fi fost posibil dacă nu ar fi existat garanții în privința asigurării necesităților de hrană.

Preocuparea pentru asigurarea existenței unui număr cit mai mare de indivizi se relevă de altfel și dintr-un alt „amănunt” — anume că cea mai mare arie de locuire pentru cultura Cucuteni o reprezintă Carpații Răsăriteni și Subcarpații. Faptul nu este accidental. Regiunea amintită este cunoscută ca dispunind de una din cele mai mari rezerve de sare din Europa de Răsărit. Exploatarea, controlul și comercializarea acestei resurse esențiale (nu numai în alimentația propriu-zisă, dar mai cu seamă pentru conservarea vinatului) au contribuit neîndoiește la stabilitatea vieții satelor cucuteniene în fața contactelor culturale cu păstorii din stepele răsăritene; și poate nu este întâmplător că depozitele de sare sînt în imediata vecinătate a celor de oxizi bogati în mangan, ambele produse fiind exploatare și comercializate pînă la depărtări apreciabile.

Rod al iscusinței minții omenestii, inovațiile tehnice adoptate de cucutenieni au fost subsumate unui scop precis: acela de a da populației autohtone posibilitatea să-și asigure hrana pentru perioade îndelungate, ceea ce s-a reflectat în creșterea numerică și în marea ei stabilitate. De unde rezultă că oamenii cucutenieni au înțeles necesitatea de a asigura eficiența procesului de producție. Într-atîta, încît au renunțat, pentru asigurarea unui număr sporit de vase, chiar și la decorarea lor cu ornamente geometrice. Dacă în timpul primelor faze ale culturii Cucuteni, bogatele ornamente acopereau vasul de sus pînă jos — uneori și în interior —, spre sfârșitul perioadei, ca un efect al producției de serie, suprafața ornată s-a redus pînă la a dispărea aproape complet.

În confruntarea cu necesitățile vieții cotidiene, omul cucutenian a ales eficiența în dauna efectului cromatic.

În românește de
Marius ALEXIANU

AMERICA LATINĂ

ȘI VICTORIA

NAȚIUNILOR UNITE

(Urmare din p. 37)

Pînă la sfîrșitul conflictului mondial, toate statele americane s-au declarat în stare de război cu Axa¹, dar o implicare efectivă în operațiile militare aliate au avut numai Brazilia și Mexicul.

Brazilia a participat cu un corp expediționar de 30 000 soldați la luptele pentru eliberarea Italiei, în 1944-1945, iar un detașament aerian mexican și-a adus contribuția, în cadrul forțelor aeronavale americane, la eliberarea Filipinelor și Taiwanului. Totodată, 250 000 cetățeni mexicani rezidenți în Statele Unite în anii războiului au servit în armata americană, participînd la luptele de pe diferite teatre de operații.

Cînd se producea actul capitulării Germaniei, în mai 1945, Consiliul producției de război al Statelor Unite recunoștea că fără producția braziliană de materiale strategice² și fără puntea aeriană asigurată de marea bază de la Natal, Statele Unite nu și-ar fi putut realiza programele militare.

Era frumos, era onest, era și adevărat.

¹ La 7 aprilie 1943 — Bolivia și în noiembrie 1943 — Columbia; în februarie 1945, au declarat război Germaniei și Japoniei — Paraguay, Venezuela și Uruguay, iar Germaniei — Chile; la 17 martie, Germaniei și Japoniei — Argentina; la 5 aprilie, Japoniei — Chile; la 6 iunie, Japoniei — Brazilia.

² În martie 1942, s-a încheiat un acord între Brazilia și Statele Unite, prin care Brazilia se obliga ca în următorii cinci ani să livreze Statelor Unite tot surplusul de cauciuc, la prețul de 17,7 cruzeroi kilogramul. Statele Unite, în schimb, s-au angajat să acorde un credit de cinci milioane dolari, în vederea declanșării bătăliei pentru cauciuc în Amazonia sălbatică. Au fost angajați 50 000 muncitori care, pe apă și pe calea aerului, s-au deplasat în jungla Amazoniei să recolteze cauciuc. În 1943, producția a fost de 32 000 tone, iar în 1945 de 50 000 tone, toată ajungînd în Statele Unite. Din a doua jumătate a anului 1944, producînd cauciuc sintetic, Statele Unite s-au dezinteresat de cauciucul amazonian.

Vasile Pârvan — profesorul meu

„MUNCA E RITMUL VIEȚII”

Prof. dr. ION COMAN

Vasile Pârvan n-a fost numai un mare cercetător și savant, istoric și arheolog, ci și un profesor¹ care a lăsat amintiri neșterse în inimile studenților săi. Dacă profesoratul e vocație, acumulare neobosită de cunoștințe și împărtășire de adevăruri, dăruire și artă, acestea toate le-a concentrat în sine, la nivelul cel mai înalt, profesorul Vasile Pârvan.

În octombrie-noiembrie 1922, tineri absolvenți ai școlilor secundare din țară ne înscrisem la diferite facultăți ale Universității din București, nu înainte de a ne informa asupra celor mai buni profesori care predau la aceste școli. Pe unii dintre ei îi știam încă din liceu, de prin manuale sau alte cărți pe care le publicaseră pînă atunci. Pe cei mai vestiți aveam să-i cunoaștem în mod direct aici, în cetatea științei. Circulau nume ca: Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, Simion Mindrescu, Constantin Rădulescu-Motru, Petre P. Negulescu, Iuliu Valaori, Dimitrie Gusti, George Murnu, Ioan C. Cantacuzino etc. Erau atunci, în 1922 și în următorii 2-3 ani, și cîțiva conferențieri de valoare ca: Tudor Vianu, Mircea Florian ș.a., dintre care unii au ajuns renumiți profesori. Printre toate aceste nume, cel al lui Vasile Pârvan era rostit cu multă venerație. Bineînțeles că noi, tinerii studenți, eram foarte nerăbdători să-l cunoaștem.

Și iată că, într-o zi de noiembrie (1922), Vasile Pârvan se arată în sala de cursuri, o anexă a Muzeului de arheologie de la Universitate, aflată la etajul I. Un om de circa 40 ani, de statură mijlocie, suplu, cu privire pătrunzătoare, îmbrăcat într-un costum negru, închis pînă sub bărbie, cu mers alert și pas sigur. Cu timpul aveam să ne obișnuim cu vestimentația atît de sobră a profesorilor. Fiindcă nu numai Pârvan umbla într-o astfel de ținută. Costumul negru era considerat un fel de uniformă a academicienilor și a cor-

pului didactic din Universitate; doar puțini, Nicolae Iorga, Mihai Ciucă ș.a. își permiteau să vină la cursuri îmbrăcați în haine mai colorate.

Profesorul a început să vorbească, cu glas baritonal, despre cultura și spiritualitatea greacă sub Alexandru cel Mare (336-323 î.e.n.) și apoi sub diadohi (succesorii acestuia). Nu puteam pătrunde bine toată bogăția de sens a celor spuse, dar simțeam că ordinea lucrurilor rostite de Pârvan nu putea fi modificată nici ca fond, nici ca formă. Cînd a terminat prelegerea, s-a lăsat o tăcere lungă. Aproape nu ne venea să ne ridicăm spre a saluta ieșirea „vrăjitorului”. Poate că „vraja” geniului lui Pârvan sporea în fața neștiinței și a tineretii noastre. Fapt cert este însă că, de cîte ori îl ascultam la cursuri sau la conferințe publice, impresia era aproape aceeași, uneori cu adaosul că, în vreme ce vorbea, timpul părea că se oprește pe loc. Magistrul exercita această fascinație datorită inepuizabilei Clio, ar fi zis el, adică, datorită marelui său fond științific și poetic, care apare și în unele din operele sale scrise și, îndeosebi, în evocările din *Memoriale*.

În timpul studiilor universitare, efectuate la București și apoi în Germania, V. Pârvan acumulase un tezaur de cunoștințe cu prețul unor eforturi uriașe. În străinătate, stătea închis în casă zile întregi, ca Eminescu, mîncînd rar și pe apucate. Cînd apărea în mijlocul cunoșcutilor, toți îl întrebau: „Ce faci domnule? Unde ai dispărut?”. În acea perioadă a studiat miile de inscripții publicate în colecțiile de inscripții grecești și latine, din care a extras informațiile despre cultura și civilizația greco-latină, cu specială privire asupra legăturilor acestei culturi cu evoluția istorică și creațiile materiale și spirituale ale traco-geto-dacilor. Rezultatul concret al acestor studii a fost volumul *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*

¹ Magazin istoric, nr. 3/1967, 12/1982.

apărut la București, în 1911, o lucrare de referință pentru cunoașterea culturii și civilizației strămoșilor noștri. Cursurile de istorie vechi ale lui Pârvan, care atrăgeau și prin ineditul descoperirilor sale arheologice și comparatismul pe care-l susținea tot timpul între cultura clasică sau traco-geto-dacică și alte culturi ale antichității, ne cucereau prin documentația amplă, adâncimea și frumusețea umanismului lor.

Și totuși, la cursurile sale Pârvan nu făcea paradă de erudiție; sobrietatea sa severă nu-i permitea acest lucru. Dar, cuvintele sale, aparent simple, ascundeau uriașe cunoștințe din diverse domenii: istorie, filologie, epigrafie, numismatică, teologie, filozofie, sociologie, geografie și, mai ales, arheologie, discipline pe care le stăpânea ca un specialist în fiecare din aceste domenii și pe care le confrunța și le îmbina cu un deosebit spirit critic și simț de echilibru. Coroborarea izvoarelor literare cu cele arheologice îi permitea să nu greșească nici în stabilirea cronologiei faptelor, nici în interpretarea sensului evenimentelor sau a viziunii istorice de ansamblu. Cunoscând la perfecție limbile vechi ale documentelor — greaca și latina — Pârvan nu traducea și nu interpreta niciodată un text subsumându-l unei anumite teze, așa cum s-a făcut uneori după el. Severul său spirit critic nu-i îngăduia fantezii în exegeza documentelor.

Cursurile lui Pârvan fermecau prin adâncime, adică prin surprinderea și descifrarea cauzelor și relațiilor profunde ale evenimentelor, ale faptelor și epocilor de cultură, de civilizație, ori ale complexelor economice și sociale, în „mișcarea continuă a lumii”. Profesorul avea o minte ascuțită care pătrundea lucrurile până în adâncul lor și le proiecta, apoi, pentru noi, cu o desăvârșită claritate. El se definește pe sine însuși când zice: „Istoricul are nevoie de a fi un suflet clar și vibrant... Cine nu are acest suflet, zadarnic încearcă opere istorice de caracter general... Din fragmente aproape informe de gânduri și aspecte formale, din adâncimile divinatoare ale propriului suflet, trebuie să refacem ideal cursul riului ascuns, să aruncăm pod peste prăpastia între două proeminențe bine definite”. Pârvan avea acel „suflet clar și vibrant” necesar pentru a da cursurilor și cărților sale o autoritate neobișnuită.

Lecțiile lui Pârvan emanau o frumusețe gravă, uneori strălucitoare și emoționantă, alături dramatică și cutremurătoare, după cum era și tema tratată. Avea un fel propriu de a evoca oameni și fapte, de care reușea uneori să ne apropie aproape până la identificare, grație capacității sale de a sculpta în fața noastră, ca în piatră, chipurile sau evenimentele despre care vorbea.

Se interesa îndeaproape de studenții săi, pe care-i iubea ca puțini alți dascăli. Erau în

el o duioșie caldă, o delicatețe și o afecțiune deosebită pentru tineri, îndeosebi pentru cei ce i se păreau că au capacitate de cercetare și dragoste pentru istorie. Într-o zi, după ora de curs, el invită în cabinetul său de lucru pe unul dintre noii săi studenți. Privindu-l atent, Magistrul își dădu seama că tânărul nu părea prea bine hrănit și-l întreabă: „Ai mâncat ceva azi?” „Am mâncat, d-le profesor”, răspunse stînjinit acesta. Cum nu era convins de adevărul celor aflate, Pârvan îl chemă pe omul de serviciu al catedrei și-l rugă să-i aducă gustarea obișnuită — care de multe ori ținea locul celor trei mese ale zilei — constînd dintr-o mică bucată de brînză și citeva felii de piine. Apoi îl îndemnă pe student să mănînce, gîndind și el, de formă, pentru a-și încuraja invitatul. În camera simplă, austeră, plină de cărți și diverse portrete și hărți, gaza se interesă despre mijloacele de studiu ale oaspetelui, despre profesorii săi de limbi clasice și de istorie din liceu, despre lecturile sale și dacă cursurile pe care le asculta aici îl interesau. După ce află o seamă de amănunte despre tânărul său ucenic, îndeosebi numele dascălilor de clasicism ai acestuia, profesorul se întoarse, scoase din raftul bibliotecii o carte cu text grec și o deschise la întîmplare, punînd-o sub ochii studentului și invitîndu-l să citească. Tânărul rosti textul: „*Philokaloumen gar met' euteleias kai philosophoumen aneu malakias*”. Apoi, profesorul întreabă: „Poți să traduci? Ce cuvinte nu cunoști?” — „Nu cunosc cuvîntul *euteleia*”, răspunse tânărul. După ce i se explică înțelesul cuvîntului, tânărul traduse: „*Noi [grecii] iubim frumosul cu simplitate și facem filozofie fără slăbiciune*” (*Tucidide* I, 40). „Sînt cuvintele lui Pericle ce-i caracterizează pe atenieni și pe greci, în general”, observă magistrul. „Îți dai seama ce înseamnă aceste două propoziții pentru un istoric al culturii grecești?”. adăugă el. Și Pârvan făcu o lungă expunere despre spiritualitatea elenică. Cred că este de prisos să mai spun ce a resimțit fericitul invitat.

Dacă Pericle afirma: „*Noi [grecii] ne folosim mai mult de bogăția faptei decît de strălucirea cuvîntului*”, Pârvan recomanda, la rîndu-i, acest realism ucenicilor săi. Un realism care înfrumusețea viața prin judecată și muncă, prin simplitate și ținută firească. În același timp, vorbind despre moarte și viață la strămoșii noștri, el sublinia, din diferite unghiuri, valoarea și frumusețea vieții, a *personalității umane* și a genezei și evoluției patriei noastre daco-romane.

„*Viața e totul*”, dar nu la simplul nivel biologic, ci la acela de facție arzîndă creatoare de *personalități*. Profesorului Pârvan îi plăcea să vadă mijind mugurii *personalității* din fiecare ucenic al său. Pentru a dezvolta o *personalitate*, viața are nevoie de *libertate*,

dreptate, iubire și jertfă, toate răsărind din muncă. Nu orice fel de libertate face să înflorească și să rodească viața, ci numai libertatea împletită cu iubirea. „A nu iubi nimic — e iarăși tot a fi liber, dar a fi liber neuman, căci fără bunătate și iubire, fără încredere și fără visuri nu e viață omenească, ci e un chin zadarnic ca al geniilor căzute din paradis în infern”.

Iată fragmente din imnul pe care Pârvan îl cântă muncii: „Să muncim în libertate, să creem în libertate, e să cântăm vieții cel mai frumos imn, pe care l-ar putea sufletul nostru cuprinde în adîncurile lui. Munca e ritmul vieții. Ea dă ca și libertatea tărie și frumusețe și caracter propriu ființei noastre. Ea aprinde în noi lumina. Iar de multa muncă a milioanelor de lucrători harnici, luminează omenirea ca soarele în amiază. Cînd o clipă muncitorul se oprește din lucru și își ridică ochii spre zările depărtate și apoi îl vezi sprijinindu-și mina ușor pe unealta de muncă, stînd drept, neclintit, privind departe, ochii lui sînt senini ca cerul: el e maiestatea. De umărul lui se rezază blind o femeie: ea e iubirea. La picioarele lor se joacă neștiutori copilașii: ei sînt speranța. E pretutindeni pace, seninătate, lumină”. Acest elogiu al libertății și al muncii care părea, în 1922-1923, prea încărcat de poezie, era, în fond, încununarea unei viziuni de viitor și a unei munci uriașe a profesorului Pârvan, care n-a cunoscut odihna în scurta lui viață. De aceea elogiu este așa de actual și astăzi cînd libertatea, dreptatea, munca, pacea și iubirea strigă din inima și de pe buzele tuturor popoarelor.

Profesorul Vasile Pârvan a fost un iscusit pedagog al tineretului universitar român din vremea lui și de după el, atît prin cursurile și conferințele rostite, cît și prin lucrările sale scrise sau prin rezultatele cercetărilor arheologice pe teren. Vara, pleca pe șantiere împreună cu studenții și pe cei mai înzeștrați dintre ei îi lăsa chiar să conducă lucrările.

A fost, totodată, și un deschizător de drumuri și aducător de lumină în protoistoria românilor, adică în viața strămoșilor daco-romani care viețuiau pe ținuturile locuite de românii de azi, cum o arată numeroasele sale lucrări, începînd cu *M. Aurelius Verus Caesar și L. Aurelius Commodus. Studiu istoric* (1909) pînă la *Începuturile vieții române la Gurile Dunării* (1923), la *Getica* (republicată în 1982 la Editura Meridiane) și la *Dacia* (traducerea după manuscrisul original francez inedit a apărut în 1972, datorită lui Radu Vulpe). Deși lorga îi fusese profesor, Pârvan a fost ales cu un an înaintea lui, în 1913, ca membru al Academiei române. Cu acest prilej, el a subliniat astfel atașamentul său față de studiul istoriei și efectele spirituale ale acestuia asupra lui: „Știința pe care

am cercetat-o și am iubit-o cu patimă mi-a dat o concepție gravă, aș putea zice tragică despre viață... M-am deprins a vedea doar două lucruri vrednice de străduințele și de iubirea noastră: cultul pios al amintirii lăsate în resturi și ruine și cultul entuziast al geniului omenesc continuu învins și continuu biruitor”.

Vasile Pârvan îndeplinea patru mari sarcini oficiale. Era secretar general perpetuu al Academiei, profesor universitar, directorul Muzeului național de antichități și directorul Școlii Române din Roma. În afară de acestea, conducea săpăturile în unul sau două șantiere arheologice mari, ținea conferințe și prelegeri în străinătate (lucrarea *Dacia* reprezintă prelegerile ținute în martie 1926 la Cambridge, rostite liber, în engleză, dar redactate înainte în limba franceză); a fondat periodicul de limbă franceză *Dacia: Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie; Ephemeris Dacoromana* (Buletinul român) și *Diplomatarium Italicum* (Culegere de documente din Italia), anualele Școlii Române din Roma, organizată tot de el, publica articole, în țară și străinătate, scria cărți, întreținea relații cu oameni de știință din întreaga lume. Acest volum uriaș de muncă și încordare intelectuală i-au șubrezit organismul. Din pricina eforturilor și a privațiunilor nu avusese nici în tinerețe o sănătate prea bună.

În vara anului 1927, ca pedagog și profesor de greacă și germană la Seminarul Central, pornisem cu un grup de studenți într-o excursie prin județul Vilcea. Într-o dimineață de la sfîrșitul lunii iunie, am citit în presă că Magistrul s-a prăpădit. În plină strălucire, unul din Luceferii culturii române se stînsese. Vestea a căzut ca un trăsnet. Nimeni nu se aștepta la un sfîrșit atît de tragic. Atunci mi-am amintit cuvintele lui despre „geniul omenesc, continuu învins și continuu din nou biruitor”. Mai tîrziu, am aflat că în timp ce lucra s-a simțit rău, a căzut și a fost transportat în grabă la un sanatoriu, unde a fost operat de apendicită. Dar organismul îi era atît de slăbit, încît nu a putut supraviețui acestei banale intervenții chirurgicale. Avea numai 45 ani.

Elevii lui Pârvan nu vor uita niciodată dragostea lui de țară care îi străbătea fiecă gînd rostit sau scris și care îl călăuzea cînd ne vorbea despre geneza poporului român. El evoca această geneză în chip mișcător, dramatic: „Cum se prind de pămînt, proptindu-se în multe lor rădăcini, copacii înecați de apele furioase, ce vor să-i smulgă cu dinsele, așa ne-am prins noi cu toată țaria sufletului nostru de străvechea noastră țarină daco-romană, proptindu-ne în zidul munților noștri, ca să nu fim smulși și tîrșiți de puhoiu...”

"BRUTALA PRIETENIE" (IV)

A. BUSUIOCEANU, FL. CONSTANTINIU

Cele douăsprezece luni care separă întâlnirea de la Feltre dintre Hitler și Mussolini (19 iulie 1943)¹ de cea din urmă înțelegere a celor doi dictatori (20 iulie 1944) au abătut asupra Duceului un adevărat torent de calamități: pierderea puterii în ședința Marelui consiliu fascist (24 iulie 1943)², urmată de arestarea sa, îndată după audiența la rege (25 iulie) și destrămarea regimului fascist. Eliberat de germani din detenția de pe Gran Sasso (12 septembrie), Mussolini a devenit un adevărat prizonier al aliatului, căruia îi datorează „răpirea” și plasarea sa în fruntea unui stat caricatural, Republica Socială Italiană, pe care a proclamat-o în nordul Italiei, la Salò (15 septembrie). Șef de partid și de stat prin „grația lui... Hitler” și păzit cu strânicie de către germani, el nu mai este decît un instrument docil în mâinile Fühurerului.

Uneori paharul se umple prea mult și minia înăbușită a Duceului se revarsă. În primele zile ale lui noiembrie, Mussolini își trimite fiul, Vittorio, la Berlin, pentru a se plînge lui J. von Ribbentrop, ministrul de externe al Reichului, că „diverse măsuri luate de autoritățile germane în Italia dau populației impresia că Ducele este în realitate un organ executiv al guvernului german”. În ciuda

asigurărilor că Reichul nu intenționează să-l trazeze pe Duce ca pe un subaltern, Hitler este decis să țină această republică de la Salò sub cea mai strictă supraveghere. Ba mai mult, îi smulge și unele teritorii, precum Trentino-Alto Adige și Friuli-Venezia Giulia (prima la granița cu Austria, a doua la granița cu Austria și Iugoslavia). Hitler se gîndește chiar la includerea Veneției în Reich, sub formula unui legături federale. Göbbels, care mai crede încă în victorie, găsește și argumente: „După un război victorios, doar Reichul va fi în măsură să îl asigure Veneției turismul, căruia îi acordă o atît de mare importanță”. Pînă una-alta, Reichul jefuiește tot ce poate din teritoriul italian controlat — de fapt ocupat — de Wehrmacht, de la mîncare pînă la oameni, duși ca forță de muncă în Germania: „Fie că le luăm noi pantalonii, fie că li-i vor lua englezii, este același lucru”, declară clinic Hitler, la 19 noiembrie 1943.

Regimul fascist instaurat la Salò e obiectul disprețului și urii imensei majorității a poporului italian. Greve, acte de sabotaj, acțiuni ale partizanilor sînt la ordinea zilei. Elementul cel mai energic în această mișcare de rezistență îl reprezintă comuniștii.

Tragicomedie la Rastenburg

Pentru a-și forma o armată, republica de la Salò recurge la înscrieri de voluntari, pe care-i trimite pentru instruire... în Germania. Acolo zac deja internați circa 600 000-700 000 soldați italieni, care, după încheierea armistițiului de către guvernul Badoglio³ cu reprezentanții coaliției antihitleriste (8 septembrie), au fost dezarmați și făcuți prizonieri. Aceste două probleme — internații și aducerea în Italia a diviziilor armatei „republicane” (fasciste) italiene instruite în Germania — vor constitui obiectul ultimei înțelegeri dintre Hitler și Mussolini, care va avea loc în Germania.

Amploarea mișcării de partizani a limitat controlul autorităților fasciste numai asupra șesului din lungul fluviului Pad (Po). Regiunile muntoase sînt sub stăpînirea partizanilor. Sosirea a două divizii ar putea ameliora situația, deși ministrul de război, mareșalul Graziani, se teme de masive dezertări, de îndată ce soldații vor ajunge „acasă”.

Gafa lui Graziani

Întîlnirea dintre cei doi dictatori va fi „încununarea” unui nou voiaj al Duceului prin Germania, în cursul căruia va vizita diviziile italiene. Plecat de la Gargnano la 15 iulie, Mussolini e însoțit de ministrul R. Graziani, contele S.

Mazzolini, subsecretarul de stat la externe (titular e Mussolini), F. Anfuso, ambasadorul Italiei fasciste la Berlin, și Vittorio Mussolini, fiul Duceului.

Fastuoasele manifestații și parăzi, care, altădată, îl fascinasera pe Duce, au dispărut fără urmă.

Călătoria nu are nimic triumfal, dimpotrivă, abundă în momente penibile. Alarmerile aeriene frecvente obligă la opriri, iar pe călători la „dispersări”. La München, trenul este învăluit de fumul negru lansat ca măsură de camuflaj. Se aud explozii îndepărtate, pe care șeful protocolului, uriașul baron von Doernberg, le pune pe seama unor exerciții militare. Mussolini își dă seama că gazele îl iau de prost și se

¹⁻² Magazin istoric, nr. 2-4/1985; 6/1967; 2/1980.

enervează. Drumul devine un calvar. „Noroc că sînt doar patru divizii” — îi spune feldmaresalul W. Keitel lui An-fuso, într-unul din puținele momente de humor ale acestui sumbru voiaj.

Delegația italiană este marcată de propria-i nimicnicie. S-a dus făloșenia din trecut a Duceului. E îmbătrînit, slăbit, deprimat; de fapt e numai o umbră a celui de altădată. Sennelager, locul unde se află Divizia „Littorio”, reamintește evenimente triste. Aici, în anul 9 e.n., trei legiuni romane ale lui Octavian August, conduse de P. Quintilius Varus, guvernatorul Germaniei, au fost distruse de către teutoni, făcînd să eșueze încercarea împăratului latin de a transforma teritoriul german dintre Rin și Elba într-o provincie romană. În fața ofițerilor italieni, Graziani ține un discurs, în care, „inspirat” de amintirile istorice, comite o gafă: „Din zilele strămoșilor noștri romani, ne-am aflat adeseori în situații grele sau chiar am fost bătuți, dar întotdeauna ne-am bătut cu îndrăjire. Varus și-a pierdut legiunile și...” abia atunci își dă seama că evocă un moment penibil al raporturilor străvechi dintre înaintașii celor de azi și, printr-o prezență de spirit salvatoare, face o adevărată piruetă verbală: „...și acum Germania ne restituie legiunile”.

Drumul acesta chinuitor, atît pentru oaspeții cit și pentru gazde, se apropie de sfîrșit, cînd, parcă pentru a le pune răbdarea la grea încercare, se produce un incident neobișnuit. E 20 iulie. Baronul von Doernberg este vizibil tulburat, suita germană la fel. Trenul își încetinește mersul și se oprește. Se dau dispoziții pentru închiderea ermetică a ferestrelor și ușilor vagoanelor și pentru lăsa-re camuflajului. Ipoteza unei alarme aeriene este exclusă; ca și în ocaziile precedente, călătorii ar fi trebuit să părăsească trenul, ori acum, dimpotrivă, sînt ferecați în el, cum sînt ferecate și gurile însoțitorilor germani.

În sfîrșit, trenul se pune din nou în mișcare și ajunge, la orele 16, în stația „Goerlitz” (numele-cod al stației de cale ferată de lîngă cartierul lui Hitler de la Rastenburg, în Prusia Orientală). Baronul von Doernberg ridică camuflajul de la ferestre și pe peronul marii stații apar Hitler, Himmler, Ribbentrop, Bormann, șefii militari etc. Atunci ce-a fost?

În fauna nazistă

Răspunsul îl dă Hitler însuși: „Duce, o mașină infernală tocmai a explodat lîngă mine...” Este calm, doar mîna îi tremură puțin cînd face salutul nazist, iar un mic plăsture pe mîna dreaptă e singura urmă vizibilă a exploziei, de la orele 12.42, a bombeii plasate, de către colonelul conte Klaus von Stauffenberg¹, în baraca unde Hitler se afla într-o conferință militară cu colaboratorii săi.

Este evident că, în asemenea împrejurări, vizitele nu sînt oportune. Imediat după atentat, în timpul prînzului, secretara sa Christa Schröder i-a sugerat să renunțe la înțîlnirea cu Mussolini. „Dimpotrivă, e necesară — a fost răspunsul lui Hitler —, ce-ar scrie presa mondială dacă aș amîna-o?” În chip paradoxal, atentatul l-a adus pe Hitler într-o stare de euforie. Christei Schröder, Führerul i se pare „viguros și voios”. Îi spune, sigur de el: „Crede-mă, este un moment de cotitură a Germaniei. De acum înainte lucrurile vor merge iarăși bine. Sînt bucuros că acești porci de ciini s-au demascat singuri”.

Într-o astfel de stare de spirit — care spre seară se va risipi — Hitler îl întîmpină pe Duce și-l conduce de la „Goerlitz” la Rastenburg. Aici totul este sub cea mai strănică pază. Au trecut doar patru ore de la explozie, toți sînt încă șocați de eveniment, iar ramificațiile complotului abia încep să se dezvăluie. Hitler are o conversație cu Him-

mler, care pleacă de îndată la Berlin pentru a lichida conspirația; apoi Hitler îl conduce pe Mussolini la baracă. Aici, craterul creat de explozie, birourile prăbușite, mobilele sfărîmate, totul pare regizat anume ca să impresioneze. Hitler relatează cele întîmplări în aceeași stare de euforie: „Eram în picioare, aici, lîngă masa asta; încărcătura a explodat exact în fața picioarelor mele. E clar că nu mi se poate întîmpla nimic; destinul meu este, desigur, să-mi continui drumul și să-mi împlinesc datoria... Ce s-a întîmplat astăzi, aici, este un semn al destinului. Acum, cînd am scăpat de la moarte... sînt mai convins ca oricînd că marea cauză pe care o slujesc va învinge, cu toate pericolele actuale, și că toate se vor termina cu bine”. Mussolini pare convins: „Ne găsim într-o situație dramatică, s-ar putea zice aproape disperată, dar ceea ce s-a întîmplat aici, astăzi, îmi dă un nou curaj. După acest miracol, cauza noastră nu mai poate suferi un eșec, așa ceva ar fi de neconceput”.

Musafiri și gazde merg apoi să ia ceaiul și aici oaspeții italieni, Mussolini și Graziani, asistă la o scenă care îi face pur și simplu să înlemnească. În starea de surescitare creată de atentat, liderii naștiști uită că sînt de față și străini și își aruncă imputări unul altuia, într-o atmosferă în care tensiunea sporește sub ochiul morocinos al lui Hitler, el însuși în tranziție de la euforie la furie. Dönitz critică aviația și pe Göring, șeful ei, care, la rîndul său, îl atacă pe Ribbentrop. Schimbul de cuvinte este violent: Göring, despre care Gobbels spunea că nu poate să se ridice pe picioare din cauza greutateii decorațiilor purtate, urlă literalmente la ministrul de externe: „Traficant de șampanie, tacă-ți fleanca!” și-l amenință cu bastonul său de mareșal. Ribbentrop se vrea urban: „Sînt încă ministrul de externe și numele meu este von Ribbentrop”. Subliniază particula nobiliară de care este

¹ Magazin istoric, nr. 2/1967, 6/1980.

atît de mîndru și la care ține atît de mult, poate tocmai pentru că o căpătase de la o mătușă, prin adopțiune, la 31 ani!

Hitler, care pînă atunci a rămas tăcut, intră și el în scenă. Cum cineva a pomenit de execuția lui Roehm și a altor conducători ai S.A. (noaptea cuțitelor lungi), Fûhrerul sare ca ars, străbate camera în lung și în lat și începe și el să urle: se va răbuna mai cumplit decît în 1934 pe cei care au complotat împotriva lui: „O să le închid nevestele și copiii în lagăre de concentrare, o să fiu necruțător, o să...”

Ce sentimente va fi încercat Mussolini, asistînd la o asemenea scenă? Deci nu numai fasciștii italieni se răfuiesc între ei, ci și naziștii germani! În cele din urmă, Hitler își dă seama că oferă un spectacol penibil oaspeților, astfel că îi invită la tratativele pentru care au venit.

Mussolini reînnoiește felicitările privind eșecul atentatului în care vede... „o mare dovadă a intervenției divine!” Hitler este înclinat spre confidențe: dimineața, cînd se îndreaptă spre baracă, a avut o presimțire, exact ca în timpul primului război mondial, cînd, aflîndu-se într-o groapă, a avut senzația că primul obuz va cădea peste el; a fugit îndată cu un camarad și, în urma lor, proiectilul a nimerit exact pe locul unde stătuseră. Ducele supralicitează: „numai un om norocos poate să fie conducătorul unei mari națiuni... Napoleon obișnuia să-și aleagă generații dintre acei a căror viață arăta că erau norocoși!”

Fiul lui Mussolini trage cu urechea

O dată încheiată această parte protocolară a discuțiilor, Hitler se lansează ca de obicei într-o lungă expunere, împănată cu date tehnice, despre ceea ce avea să fie racheta balistică V₂. Explică amănunțit — așa cum îi place să facă pentru a-și impresiona interlocutorul — feno-

menul de frecare cu aerul la reîntrearea în atmosferă a rachetei și măsurile luate pentru a evita explozia. E bucuros că apropierea rachetei de obiectiv nu poate fi detectată și că deci populația nu va putea fi prevenită. „Am să bombardez Londra pînă cînd o voi distruge complet!”

În privința Frontului de est

germane; în caz contrar, are să recurgă la diviziile italiene „la fel cum o face cu diviziile germane”. Cum crede însă că voluntarii suplimentari italieni vor fi găsiți și trimiși în Germania, speră că cele patru divizii italiene existente vor constitui, împreună cu alte patru divizii germane, o armată compactă — pentru a

În grădina Cancelariei din Berlin, ostasi sovietici arată locul unde fusese înmormîntat cadavrul ars al lui Hitler

însa nu se poate afirma nimic optimist. (După cum se știe, la 23 iunie 1944, armata sovietică declanșase ofensiva în Bielorusia, provocînd prăbușirea grupului german de armate „Centru”, una dintre cele mai mari catastrofe ale Wehrmachtului — 28 divizii pierdute.) În acest punct al expunerii sale, care, firește, eludează datele prea crude ale realității, Hitler îi cere lui Mussolini să trimită din Italia un nou contingent de voluntari, pentru a fi utilizați în unitățile antiaeriene, care asigura protecția întreprinderilor

apara teritoriul italian.

Împartășește apoi hotărîrea sa de a angaja și mai mult populația în producția de război. „Toți tinerii de la 15 ani vor trebui să activeze în apărarea antiaeriană, iar femeile pînă la 50 ani vor lucra în fabrici”. Încheie expunerea reafirmîndu-și hotărîrea de a nu capitula niciodată.

Apoi ia cuvîntul Ducele; date fiind cele întîmplate, are să fie scurt: ofensiva începută de Aliați, la 12 mai, provocase o „criză de expectativă”, iar căderea Romei fusese o grea lovitură pentru

moralul populației. Mișcarea de rezistență se extinsese. „Nesiguranta generală a molsipit pînă și poliția și administrația, încît nu se mai poate avea încredere decît în Partidul Fascist Republican și în organizațiile sale. Lupta împotriva partizanilor a fost încredințată „brigăzilor negre”, ai căror membri luptă cu hotărîrea dată de convingerea că victoria partizanilor înseamnă sfîrșitul lor și al propriilor familii”. Se declară de acord cu folosirea a două dintre diviziile italiene pentru apărarea antiaeriană germană, rugîndu-l însă pe Führer să le păstreze numele și drapelul. Înminează apoi lui Hitler un memorandum în problema soldaților italieni internați în Germania, a căror soartă este legată de aceea a vreo zece milioane de conce-tăeni. Îi spune direct Führerului că așteaptă de la el un „cadou”, care va spori prestigiul guvernului italian. Hitler își aruncă repede privirile peste text. Se propune, între altele, îmbunătățirea situației lor materiale, folosirea internaților tărani în agricultură, selecționarea lor după capacitățile profesionale. „Din punctul italian de vedere — se spune în memorandum — se exclude cererea repatrierii în Italia a internaților, cu atît mai mult, cu cît sînt convins că ar fi nociv să fie reintegrate patriei elemente care, în fața unor condiții morale determinate, ar putea trece ușor în tabăra inamicului”. Hitler se vrea înțelegător: „Sînt întru totul de acord cu propunerile pe care le conține”.

În acest timp, mareșalul Graziani discută cu feldmareșalul Keitel. În centrul negocierilor se află ideea șefului O.K.W.-ului de a folosi celelalte două divizii italiene din Germania în apărarea antiaeriană de pe Frontul de est. Graziani se opune cu fermitate, urlă și amenință cu demisia. Știe că fiul lui Mussolini trage cu urechea dincolo de ușa și vrea să se facă auzit și de el. Neobișnuit cu astfel de reacții, Keitel își re-trage propunerea.

Sfîrșitul

A sosit ora despărțirii. Führerul își conduce oaspeții la tren. Are din nou, ca și dimineața, o presimțire, de astă dată că e ultima lor întîlnire? Oricum, devine patetic: „Știu că pot să mă bizui pe dumneavoastră și vă rog să mă credeți atunci cînd spun că vă socotesc cel mai bun prieten al meu și poate singurul din lume”. Apoi, ca și cum acest moment de efuziune l-ar fi făcut să se jeneze de sine însuși, îi spune șoptit — după cum scrie F.W. Deakin — ambasadorului său pe lingă Duce, von Rahn: „Fii foarte atent!” Care va fi fost sensul indicației? Să-l păzească pe acest „unic prieten” de uneltirile și acțiunile adversarilor săi sau să-l supravegheze îndeaproape pentru a preîntîmpina o defecțiune? Poate Hitler se va fi gîndit la amîndouă posibilitățile și a preferat o formulă echivocă pentru a nu-și exprima temerile.

Din stația „Goerlitz”, trenul pornește spre Italia. Delegației italiene îi parvine, prin radio, comunicatul oficial despre atentatul de la Rastenburg. Ducele se poate consola; ajuns acasă, la Gargnano, o spune satisfăcut: „În ce privește trădările nu mai sîntem singuri”.

La ceva mai mult de o lună după ultima întîlnire a lui Hitler cu Mussolini, Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România dă o grea lovitură Reichului nazist. Deschizînd poarta Focșanilor, ea creează în dispozitivul german cel mai larg flanc deschis din istoria modernă a războiului (formularea îi aparține istoricului britanic B.H. Liddell-Hart) și privează economia de război germană — conform mărturiei fostului ministru al armamentului al celui de-al treilea Reich, Albert Speer (*Magazin istoric*, nr. 11/1982) — de una dintre cele mai importante resurse

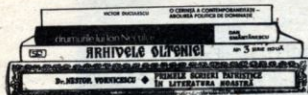
de petrol. Hitler însuși îi mărturisește lui Ante Pavelić, șeful statului fascist croat, la 18 septembrie 1944, că acțiunea României a declanșat una din cele trei crize cu care Wehrmachtul a fost confruntat în vara celui an (celelalte două fiind deschiderea celui de-al doilea front în Franța și prăbușirea grupului de armate „Centru” în Bielorusia). În cartea care ne-a dat titlul acestui serial, *The Brutal Friendship*, F.W. Deakin subliniază și el însemnătatea strategică a întoarcerii armelor de către România împotriva Germaniei hitleriste. Cercetări recente — aprofundate și coroborate — au arătat că, prin consecințele sale strategice și politice, actul de la 23 August 1944 a scurtat războiul antihitlerist cu 200 zile¹.

În toamna anului 1944, ansamblul acțiunilor militare ale coaliției antihitleriste a adus Reichul în pragul falimentului. În noiembrie, Hitler a părăsit Rastenburgul și s-a întors la Berlin. Așa cum avea să-i spună el însuși generalului A. Jodl, cu puțin înainte de a se sinucide: „Trebuia să împlinesc această decizie [sinuciderea — n.n.], cea mai importantă din viața mea, în noiembrie 1944, și să nu mai fi părăsit niciodată cartierul general din Prusia Orientală”. La 29 aprilie 1945, ascuns în bunkerul său, Hitler a aflat de execuția Ducelui², a amantei sale, Clara Petacci, și a altor lideri fasciști și de expunerea cadavrelor lor, legate de picioare, cu capul în jos, la o stație de benzină din Milano³. Această l-a hotărît, mai mult ca orîcînd, să se asigure că, după propria-i sinucidere, corpul său și al Evei Braun vor fi arse. Neașteptată această ultimă legătură între Hitler și Mussolini! Neașteptată dar firească pentru exponenții celor mai odioase dictaturi din istoria umanității — fascismul și nazismul.

¹ *Magazin istoric*, nr. 8/1981; Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, 200 de zile mai devreme. București, 1984.

² *Magazin istoric*, nr. 12/1975, 7/1970.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. SERIA A. DIPLOMATARIA. VOL. III** (sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu; volum întocmit de Alexandru Neamțu, Lelia Tauber, Ion Dordes, Volker Wollmann).

Editura Academiei, București, 1984, 606 pp., 50 lei: 487 documente din perioada 3 decembrie 1784-30 aprilie 1785.

• **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN** (sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară; volum întocmit de: colonel dr. Al. Gh. Savu — coordonator, colonel r. dr. Leonida Loghin, colonel Antone Marinescu, colonel Gică Pintile, căpitan Alexandru Duțu, căpitan Gheorghe Nicolescu, Maria Sinescu, Monica Fiscuteanu).

Editura militară, București, 1984, 368 pp., 38 lei: 227 mărturii — în cea mai mare parte inedite — dintre 7 septembrie și 25 octombrie 1944.

• **RĂSCOALA LUI HOREA** (coordonatori Nicolae Edroiu, Pompiliu Teodor).

Editura Dacia, Cluj Napoca, 1984, 318 pp., 24,50 lei: studii și interpretări istorice semnate de acad. David Prodan, Maria Platon, Pompiliu Teodor, Nicolae Edroiu, Gyémánt Ladislau, Magyar Andrei, Alexandru Neamțu, Aurel Răduțu, Mircea Țoca, Ioan Wolf.

• **Ion Pârva — 1794 ÎN LOCURI ȘI MONUMENTE.** Editura Sport-Turism, București, 1984, 236 pp., 13,50 lei: itinerare istorico-turistice.

• **ARHIVELE OLTENIEI.**

Editura Academiei, București, 1984, 252 pp., 23 lei: numărul 3 din noua serie a publicației editate de Centrul de științe sociale Craiova.

• **AMINTIRI DIN INFERN** (traducere: Maria Grancea).

Editura politică, București, 1985, 240 pp., 10 lei: culegere de mărturii ale unor foști combatanți și ale unor supraviețuitori ai bombardamentelor atomice de la Hiroshima și Nagasaki.

• **Dan Smântănescu — DRUMURILE LUI ION NECULCE.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 284 pp., 15 lei: oagini de evocare istorico-literară.

• **Victor Duculescu — O CERINȚĂ A CONTEMPORANETĂȚII — ABOLIREA POLITICI DE DOMINAȚIE.**

Editura militară, București, 1984, 344 pp., 13 lei: contribuții, cu o permanentă raportare la experiența istorică a popoarelor, la studierea unei probleme fundamentale a lumii de azi.

• **Dr. Nestor Vornicescu — PRIMELE SCRIERI PATRISTICE ÎN LITERATURA ROMÂNĂ. SEC. IV-XVI.**

Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1984, 638 pp.: rezultate unor îndelungate și minuțioase cercetări istorico-critice consacrate tradițiilor străvechi ale vieții spirituale din ținuturile carpato-danubiano-pontice.

• **General colonel (r) dr. Vasile Cutoiu — ISTORIA APĂRĂRII ANTIAERIE NE A TERITORIULUI ROMÂNIEI.**

Editura militară, București, 1984, 196 pp., 10 lei: din trecutul unei importante componente a sistemului apărării naționale.

• **BIBLIOGRAFIA MILITARĂ ROMÂNESCĂ. VOL IV** (sub egida Bibliotecii centrale a Ministerului apărării naționale).

București, 1984, 126 pp.: 1 109 titluri de lucrări românești editate între 1974 și 1982.

U.T.C. —

TREPT E ÎN TIMP

(Urmare din p. 16)

sul la preocuparea consecventă a conducerii partidului și statului nostru, a tovarășului Nicolae Ceaușescu personal pentru valorificarea uriașelor resurse de energie ale tineretului, de creare a cadrului corespunzător pentru participarea activă, responsabilă a tinerei generații la conducerea trezilor societății, de asigurare a unor condiții optime și posibilități neîngrădite pentru ca tinerii să-și poată afirma plener personalitatea, să-și implicească aspirațiile și dorințele cele mai cunoscute.

În întreaga sa devenire, tineretul României socialiste, factor istoric al mersului nostru înainte, își are izvorul nesecat de învățăminte în viața și activitatea secretarului general al partidului, înălțător exemplu de dăruire și abnegație revoluționară, de patriot înflăcărat, ctitor al inconfundabilei epoci pe care o trăim. A fi revoluționar, cunoscător, a înfrunta permanent vechiul de pe poziția a tot ce e nou, a fi gata de a apăra cuceririle poporului, independența și suveranitatea patriei, a acționa permanent pentru întărirea prieteniei și frăției între toți tinerii patriei, fără deosebire de naționalitate, a fi pătruns de sentimentul dragostei de țară, a fi curajos, dîrz, a iubi adevărul și libertatea, a întâi prietenia și solidaritatea cu tineretul de pretutindeni pentru o lume a păcii, mai dreaptă și mai bună — iată nobilele aspirații ale tineretului României de astăzi, aspirații care în acest an 1985 — Anul Internațional al Tineretului — pun în lumină cu toată claritatea statutul social activ al tinerei generații în societatea contemporană și în perspectiva evoluției acesteia. „În condițiile în care problema fundamentală a zilelor noastre este aceea a încetării cursei înarmărilor, care a atins proporții fără precedent — arăta tovarășul Nicu Ceaușescu, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-secretar al C.C. al U.T.C., președintele Comitetului Național Român pentru Anul Internațional al Tineretului, președintele Comitetului Consultativ O.N.U. pentru Anul Internațional al Tineretului — a eliminării pericolului unui război nuclear nimicitor, tinerei de pe cele mai diferite meridiane ale lumii se află în primele rânduri ale forțelor angajate în lupta pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru trecerea la dezarmare, în primul rând la dezarmarea nucleară”.

Dezina Anului Internațional al Tineretului — Participare, Dezvoltare, Pace — exprimă cu toată claritatea opțiunile tinerei generații. Participarea la dezvoltare se îmbină firesc și fundamentat cu participarea la pace, fiind expresie dorinței tinerei generații de a lua parte activă la modelarea viitorului popoarelor, a propriului său viitor pașnic și prosper.

RASPUNSURI LA INTREBARI

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (iv)

Continuăm, în acest număr, publicarea documentelor Conferinței miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii. După cum am mai arătat, această conferință — prima la un asemenea nivel între principalii participanți la coaliția antihitleristă — a dezbătut un cerc larg de probleme privind atât operațiile militare, în special modalitățile de grăbire a înfringerii Germaniei naziste, cât și reglementările politice legate de încheierea victorioasă a ostilităților și organizarea relațiilor internaționale postbelice.

Astfel, în primele șase ședințe și în prima parte a ședinței a VII-a au fost dezbătute informările delegațiilor americane și britanice în legătură cu pregătirea debarcării aliate în nord-vestul Franței, proiectul american al Declarației celor patru puteri cu privire la securitatea generală, probleme legate de încheierea armistițiului și administrarea teritoriilor eliberate, situația din Balcani și primele tatonări de pace ale României, propunerile britanice cu privire la înțelegerile dintre aliații

principali și cei mici din coaliția antihitleristă asupra problemelor postbelice, propunerile prezentate tot de Marea Britanie și intitulate „viitorul Poloniei, al țărilor dunărene și balcanice, inclusiv chestiunea unei confederații, precum și răspunderile comune față de Europa”, în contrast cu crearea unor zone separate de responsabilitate și, în sfârșit, propunerile americane și britanice cu privire la Germania.

Magazin istoric a publicat, de asemenea, extrase largi din minutele convorbirilor lui I.V. Stalin cu Anthony Eden și Cordell Hull.

În ultimele șase ședințe ale conferinței, marea majoritate a acestor probleme vor fi reluate, se vor aborda și restul problemelor înscrise pe ordinul de zi și se vor adopta documentele conferinței.

De asemenea, documentele ce vor fi publicate vor include a doua convorbire a lui I.V. Stalin cu Anthony Eden din timpul conferinței.

Ședința a șaptea (continuare)

25 octombrie

S-a trecut la examinarea situației sondajelor de pace din partea statelor inamice.

Eden. În ultimul an și jumătate, noi am transmis guvernului S.U.A. și guvernului sovietic informații despre toate încercările serioase din partea țărilor neprietene de a intra în contact cu noi¹.

Despre o ultimă asemenea încercare a României și despre răspunsul pe care trebuie să-l dăm, aș fi bucuros să aflu părerea colegilor mei. Din punctul meu de vedere, aici sînt două probleme: în

¹ La 24 octombrie, deci cu o zi mai înainte de ținerea ședinței, delegația britanică distribuise celorlalte delegații o informare cu privire la „demersurile de pace ale României din ultima vreme”, informare inclusă și în stenogramele Conferinței de la Moscova, în 1978, la pp. 299-301 și avînd următorul cuprins:

„I. Recent, ministrul plenipotențiar [nu-și prezintă încă scrisorile de acreditare] român desemnat în Turcia, dl. Cretzianu, s-a adresat fe-

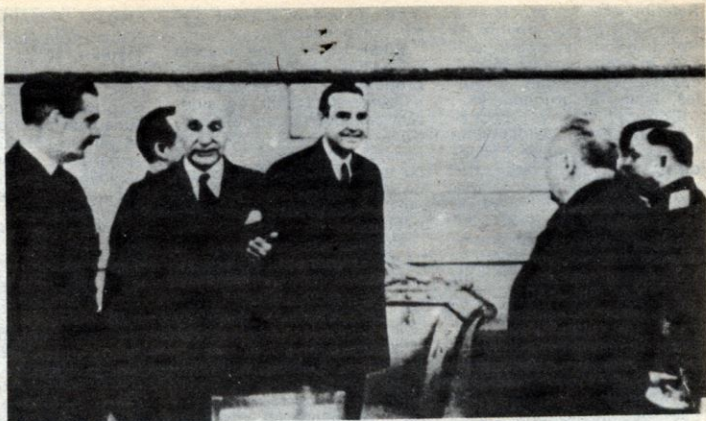
prezentanților britanici la Ankara și le-a comunicat că a primit indicații din partea d-lui Maniu, precum și un mesaj din partea regelui, pe care ar dori să le transmită personal ambasadorului Majestații Sale. I s-au dat instrucțiuni acestuia din urmă să nu se întâlnească cu dl. Cretzianu.

Di. Cretzianu a fost mai înainte adjunct al ministrului afacerilor externe [secretar general în M.A.S. — n.n.] și și-a dat demisia în semn de protest față de politica progermană a mare-

șalului Antonescu. El este membru al opoziției și colaborator apropiat al d-lui Maniu, liderul Partidului Național-Tărănesc.

II. La 30 septembrie, atașatul militar român la Ankara a comunicat atașatului militar britanic că a primit indicații din partea mareșalului Antonescu să transmită un mesaj al Statului major român, referitor la faptul că autoritățile militare române vor putea să colaboreze, în anumite condiții, cu Aliații.

Într-o pauză
a conferinței
(din lucrarea
Moskovskaia
konferentsiia
inostrannih
del SSSR,
SSA i
Velikobritanii)

primul rînd, procedura generală care trebuie folosită față de „tatonările de pace”. Eu am propunerii pe care vi le voi înmîna pentru a fi analizate. A doua problemă constă în faptul că ar fi de dorit să primim considerentele guvernelor S.U.A. și Uniunii Sovietice cu privire la răspunsul

care trebuie să-l dăm României.

Molotov. Sînt gata să mă pronunț în acest sens. Consider că propunerea d-lui Eden, referitoare la problema generală, este corectă și la această propunere nu există nici un fel de observații. În ceea ce privește cea de-a

doua problemă — a României — trebuie să declar că avem o altă opinie. Dl Eden a amintit corect că, la rîndul său, la începutul acestui an, guvernul sovietic și-a expus punctul de vedere despre situația din România², și în particular, despre rolul grupării de opoziție Maniu.

Punctul de vedere al guvernului Majestății Sale asupra aspectului politic al acestor propuneri este același, ca și în cazul demersului anterior, și anume că el nu poate lua în considerare demersul guvernului român pînă cînd acesta nu va fi adresat, de asemenea, guvernelor Statelor Unite și Uniunii Sovietice și că asemenea demersuri trebuie făcute sub forma unei propuneri de semnare a capitulării necondiționate în fața celor trei aliați.

Guvernul Majestății Sale propune prin urmare ca, dacă guvernele Statelor Unite și Uniunii Sovietice sînt de acord, să dea indicații ambasadorului Majestății Sale să se întâlnească cu dl Cretzianu, să primească mesajul din partea regelui României și să răspundă în spiritul celor arătate mai sus.

Înă în ceea ce privește demersul militarilor, trebuie examinată problema dacă nu este cazul ca acesta să fie folosit și să se propună exprimarea unor considerente privind modul în care românii ar putea stîmni eforturile de război germane. Ar trebui să li se declare absolut limpede românilor că li se va cere capitularea necondiționată, dar că, ținînd seama de imposibilitatea realizării ei în momentul de față, ei vor trebui să întreprindă, între timp, unele măsuri active, cu scopul de a crea o situație dificilă pentru germani. S-ar putea

adăuga, de asemenea, ca atitudinea ulterioară față de ei va depinde de eficacitatea acțiunilor lor militare în favoarea Aliaților.

Se propune, de exemplu, ca românii să-și aducă contribuția la război, în următoarele direcții:

- a) reducerea și întîrzierea livrărilor către Germania, în special a livrărilor de petrol și cereale;
- b) diversiuni și crearea de greutăți pe liniile de aprovizionare și în transferul de întăriri către Germania, Rusia de sud și Balcani;
- c) reducerea ajutorului militar, inclusiv refuzul de a mai trimite trupe în Rusia și, dacă este posibil, reducerea forțelor armate aflate deja acolo;
- d) majorarea propriilor necesități de apărare, în scopul rechemării echipajelor de zbor românești din cadrul forțelor militare aeriene germane;
- e) acordarea de posibilități pentru desfășurarea activității de informații și asigurarea mijloacelor de comunicații.

III. Dl Maniu a transmis un mesaj conținînd comunicarea că el este gata să părăsească imediat România pentru a discuta situația cu guvernul Majestății Sale. I s-a comunicat că momentul actual nu este potrivit, avînd în vedere actuala conferință.

Dl Maniu, cu care guvernul Majestății Sale s-a aflat în contact de cîțiva vreme, și-a exprimat constant dorința

de a se discuta cu el acțiunile posibile. Guvernul sovietic își amintește că, în urmă cu cîteva luni, guvernul Majestății Sale s-a interesat dacă U.R.S.S. dorește să intre în contact cu dl Maniu. Guvernul sovietic a considerat atunci că nu a sosit timpul pentru discutarea situației cu el (Maniu), declarînd însă că în viitor s-ar putea găsi o bază de colaborare între grupul d-lui Maniu și guvernele aliate. Luînd în considerare succesele militare recente ale Aliaților și sporirea, în consecință, a influenței d-lui Maniu, guvernul Majestății Sale ar fi recunoscutor dacă guvernele Statelor Unite și Uniunii Sovietice și-ar exprima părerea în legătură cu faptul dacă doresc să discute acum cu dl Maniu sau cu unul dintre reprezentanții săi posibilitatea stabilirii vreunei colaborări între guvernele aliate și opoziția din România².

² Potrivit stenogramelor Conferinței de la Moscova (p. 395), se avea în vedere scrierea comisariatului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S. către ambasadorul Marii Britanii în U.R.S.S., din 20 martie 1943, în care se arăta că, după datele guvernului sovietic, gruparea Maniu nu are încredere în țările Axei și își menține orientarea către Aliați și chiar dacă, în momentul respectiv, nu are o pondere mare în România, influența ei ar crește, în cazul succeselor militare

Referindu-ne la propunerea d-lui Eden, cu privire la România, ea ar trebui divizată în două puncte: primul, capitularea României, al doilea, Maniu și gruparea sa.

Consider corectă propunerea d-lui Eden că România trebuie să capituleze necondiționat în fața celor trei aliați. Mi se pare că nu mai sînt necesare nici un fel de explicații suplimentare. Totul este clar. Cît privește gruparea Maniu — stabilirea oricărui contact cu ea, în prezent, nu mi se pare recomandabilă. Deocamdată, nu avem ce aștepta de la Maniu. Nu vom avea nici un folos de la un asemenea contact, această grupare nu poate da nimic deocamdată. Totodată, d-l Eden știe că noi privim gruparea Maniu din România din

punct de vedere al eventualelor perspective.

Eden. În ceea ce-l privește pe Maniu, avînd în vedere propunerea pe care o poate exprima și dl Hull, considerăm că guvernul sovietic trebuie să rezolve singur această problemă. În legătură cu argumentele aduse acum de dl Molotov, constatăm că deja s-a adoptat o anumită hotărîre.

Molotov. D-le Hull, poate că vă expuneți punctul de vedere.

Hull. Nu am nimic de adăugat la ceea ce a afirmat dl Eden.

Eden. Mi se pare că, înainte de a trece la alte probleme, ar fi de dorit ca conferința noastră să adopte o rezoluție scurtă cu privire la „tatonările de pace”. Eu am

pregătit următorul proiect: „Guvernele Marii Britanii, Statelor Unite și U.R.S.S. convin să se informeze reciproc, în cel mai scurt timp, cu privire la orice fel de propuneri de pace de încercare, pe care le pot primi de la guverne, de la unele grupări ori persoane din țările cu care oricare dintre cele trei părți se află în stare de război.

Guvernele celor trei puteri convin ca și în viitor să se consulte reciproc pentru a-și pune de acord acțiunile în fața unor asemenea propuneri”.

Molotov. Nu am nimic împotriva unui asemenea gen de rezoluții și propun să înaintăm proiectul comisiei de redactare. Ce părere are dl Hull despre această propunere?

ale Aliaților. În legătură cu aceasta, guvernul sovietic exprima părerea că ar trebui menținut contactul cu gruparea Maniu. În culegerea 23 August 1944 Documente, vol. I, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, sînt reproduse două note diplomatice asupra aceleiași probleme. Astfel, într-o notă a Departamentului de stat către ambasadorul S.U.A. la Londra, John G. Winant, emisă la 24 noiembrie 1943, adică la nici o lună de la încheierea conferinței, se menționează: „Departamentul de stat a luat nota de textul unei telegramme date 19 noiembrie 1943 pe care Ambasada britanică a primit-o de la Londra referitoare la dorința lui Maniu de a trimite din România un delegat special pentru a discuta aranjamentele în vederea unei răsturnări politice în acea țară. Guvernul britanic propune să se răspundă la mesajul domnului Maniu spunînd că emisarul lui va fi primit cu înțelegerea că singura lui calitate va fi să discute detaliile operative privind răsturnarea actualului regim din România și înlocuirea lui cu un guvern gata să capituleze necondiționat în fața celor trei aliați principali. Se menționează mai departe că guvernul sovietic și-a dat acordul, precizîndu-și în același timp speranța că reprezentanții sovietici vor participa la orice negocieri care vor fi duse cu reprezentanții domnului Maniu.

Departamentul este de acord cu propunerea guvernului britanic, așa cum a fost aprobată de guvernul sovietic, referitoare la caracterul răspunsului ce urmează a fi dat la mesajul domnului Maniu”.

De asemenea, într-o altă notă asupra situației din România, înmînată de ambasadorul britanic pe lângă guvernul iugoslav, lordul Moyné, ambasadorului american pe lângă guvernul grec și iugoslav în exil la Cairo, Lincoln MacVeagh, notă emisă patru zile

mai tîrziu, la 28 noiembrie 1943, se arată: „În ultimii doi ani, S.O.E. [S.O.E. — Special Operation Executive (Direcția operațiunilor speciale), organizație britanică de informații în timpul războiului, însărcinată cu sabotajul și subversiunea în țările ocupate de naziști și cu sprijinirea acțiunilor de gherilă. S.O.E. era dependentă de Intelligence Service și dispunea de o rețea de școli de diversivitate și mijloace alocate de forțele armate. Primul șef al acestui organism a fost Hugh Dalton, ministrul economic de război] l-a sprijinit pe Maniu și partidul său național-tărănist din România și s-a aflat în contact cu el de-a lungul întregii perioade — după cum se știe prin curier, datorită lipsei de comunicații radiotelegrafice. În august 1943 totuși un ofițer de legătură britanic și un operator radiotelegrafist român dotat cu un aparat au fost infiltrați în țară; ofițerul britanic de legătură a murit după aceea, iar operatorul transmite și primește zilnic mesaje între noi și Maniu cu grupul său.

Că urmare a acestei comunicări rapide și regulate, pe de o parte, și a temerii crescînde datorate înaintării rușilor, pe de altă parte, problemele au evoluat de atunci cu o rapiditate sporită, cu rezultatul că la 30 octombrie Maniu a opinat că al avea atunci cea mai favorabilă — și el considera ultima — posibilitate de a părăsi România împreună cu trei foști colaboratori ai lui Titulescu. El a afirmat că plecarea sa era foarte necesară pentru ca, sprijinit de noi, să lă contact cu rușii.

Această propunere a fost formulată S.O.E.-ului la Londra, care a obținut următorul răspuns de la Foreign Office:

„Guvernul Majestații Sale nu poate lua în considerare propuneri emenate de la guvernul român sau de la persoane particulare române decît dacă

ele sînt adresate și guvernelor sovietic și S.U.A. Aceste propuneri trebuie să aibă forma unei oferte a unui emisar autorizat să semneze o capitulare necondiționată în fața celor trei aliați principali. Nici un alt aranjament nu prezintă vreun interes pentru guvernul Majestații Sale”.

În consecință, pe 3 noiembrie l-a fost trimis lui Maniu un mesaj conținînd această informație și i s-a comunicat că ieșirea lui [din țară] nu are nici un rost.

La 9 noiembrie, adică după ce a primit mesajul mai sus-menționat, Maniu a sugerat că el dorește să trimită un delegat special cu scopul precis de a ajunge la o înțelegere sigură privitor la realizarea unei schimbări în actualul statut politic al României. El a afirmat că totul era aranjat în ceea ce-l privește și a cerut S.O.E.-ului să-i indice unde era convenabil să fie primit emisarul său și unde trebuia acesta să meargă.

Informația a fost transmisă la Londra și problema a fost luată în discuție la Foreign Office, care — în schimb — a telegrafiat la Moscova la 15 noiembrie în sensul că Maniu dorește să trimită un delegat special să discute aranjamentele în vederea unei răsturnări politice. La 20 noiembrie, de la Moscova a fost primit următorul răspuns:

„Guvernul sovietic este de acord ca Maniu să fie informat că el își poate trimite emisarul, dar numai pe baza înțelegerii că singura calitate a acestuia din urmă este de a discuta detaliile operative pentru răsturnarea actualului regim din România și înlocuirea lui cu un guvern gata să capituleze necondiționat în fața celor trei aliați principali”.

Guvernul sovietic declara mai departe că întrucît țara implicată era România, este absolut necesar ca un reprezentant sovietic să ia parte la negocierile cu emisarul lui Maniu”.

La mai puțin de o lună de la Conferința de la Moscova, șefii guvernelor U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii aveau să se întrunească, pentru prima oară, la Teheran, în baza acordului stabilit între cei trei miniștri ai afacerilor externe

Hull. Sint de acord.
Molotov. Permiteți-mi să mă refer în treacă la problema tratată în nota d-lui Eden — despre unele mijloace prin care România poate stinjeni eforturile militare germane. Dl Eden nu s-a oprit în mod special la această propunere și am înțeles că nu insistă în mod deosebit asupra ei. Dar întrucât, într-un caz analog, între noi și guvernul britanic au existat mici dezacorduri, aș dori să mă refer puțin la acest lucru.

Eden. Am înțeles că dl Molotov nu dorește să se ocupe de această problemă, dar întrucât ea privește în principal guvernul sovietic, consider că guvernul sovietic trebuie să o rezolve singur.

Molotov. Dl Eden m-a înțeles corect, dar, cu toate acestea, rog să-mi permiteți să mă refer la ea, întrucât în legătură cu Ungaria, am avut unele dezacorduri cu guvernul britanic, pe care aș dori să le lichidez³. Atât în acest caz cât și în altele, ne-am

pronunțat împotriva discuțiilor pe asemenea probleme — înainte cu Ungaria, acum cu România. Nimeni nu este mai interesat decât noi să dea cit mai multe lovituri nemților, oriunde este posibil — în România, în Ungaria sau în alte țări, deoarece noi purtăm cu ei un război foarte greu. Oricine provoacă Germaniei pagube, greutate etc., pe teritoriul României sau altei țări, ne interesează din toate punctele de vedere, dar cred că acest lucru nu constituie

³ Începând din 1942, — se arată în stenogramele conferinței — Ambasada engleză la Moscova a informat deseori Comisariatul poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S. despre încercările unor elemente aflate în opoziție în Ungaria de a stabili contacte cu reprezentanții britanici în țările neutre. „Guvernul sovietic — se spune într-o scrisoare din 7 iunie 1943 a lui Molotov către ambasadorul Marii Britanii în U.R.S.S., A.C. Kerr — socotește oportun ca Aliații să aibă un contact neoficial și chiar să intre în tratative — despre care ar fi de dorit să se informeze reciproc în prealabil — cu elementele aflate în opoziție, în Ungaria, dar consideră că la baza relațiilor Aliaților cu Ungaria, ca și cu alți sateliți ai Germaniei și Italiei să

stea următoarele principii:

- a) capitularea necondiționată;
 - b) cedarea teritoriilor ocupate de ei;
 - c) despăgubirea pagubelor de război;
 - d) pedepsirea vinovaților de război.
- Guvernul britanic s-a declarat de acord cu aceste principii, dar a sugerat guvernului sovietic ca, în aplicarea lor față de guvernul Ungariei, să se manifeste o atitudine mai flexibilă. Astfel, de pildă, dacă guvernul ungar nu consideră încă oportună declararea publică a capitulării necondiționate, el să-și dovedească bunele intenții față de Aliați, prin încetarea sau cel puțin tergiversarea colaborării cu Germania, prin unele acte de sabotaj. Guvernul sovietic a rămas însă pe

poziția sa inițială, insistând asupra aplicării fără menajamente a principiilor enunțate și acceptate și de către Marea Britanie și S.U.A., subliniind că Aliații trebuie să acționeze repede și hotărât, fără să dea posibilitate altă Germaniei cit și cercurilor progermane din Ungaria să-și revină din șocul provocat de capitularea Italiei. Capitularea necondiționată a Ungariei în acel moment, pusă, mai ales, în relație cu ultimele evenimente din Italia, ar crea în mod indiscutabil mari greutăți Germaniei și condiții mai favorabile altă pe Frontul de răzăr, cit și pe teatrul de operații militare din Italia. Dimpotrivă, amânarea capitulării Ungariei ar permite Germaniei să-și revină din șoc și să-și întărească pozițiile în Europa sud-estică și în Italia.”

CLIO ZIMBEȘTE

obiect de tratative. Tratatul cu sateliții Germaniei — România, Ungaria și Finlanda, care luptă împotriva noastră — nu se pot purta decât în privința capitulării necondiționate. De aceea, și referitor la Ungaria ne-am pronunțat împotriva ducerii oricăror tratative cu jumătăți de măsură. Am considerat și considerăm că tratativele se pot purta numai despre capitulare. Oricare alt gen de convorbiri nu-și au rostul și pot chiar împiedica rezolvarea problemei principale. În războiul de față, tratativele nu pot avea ca obiect armistițiul, ci numai capitularea, predarea. De aceea, ne-am menținut această poziție atât față de Ungaria, cât și acum față de România. Aceeași poziție o avem și față de Finlanda. Nu mai amintesc aici faptul că este imposibil de controlat îndeplinirea unor jumătăți de măsură.

Eden. Vă mulțumesc și sînt foarte bucuros că ați amintit despre acest lucru. Aș fi dorit să analizez încă o dată această problemă și să discut cu șefii de stat major. După părerea mea, dl Molotov și cu mine am, fi putut dezbate această temă separat, pentru a nu îngreuna conferința. Nu amintesc acum problema Ungariei, dar mi-o împrăști în memorie. În general, consider că între noi există înțelegere în această privință.

Molotov. Foarte bine.

Eden. În orice caz, după părerea mea, guvernul sovietic trebuie să aibă cuvîntul hotărîtor în relațiile cu acele țări cu care U.R.S.S. este în stare de război.

Molotov. Nu ne găsim pur și simplu în stare de război, ci luptăm.

Eden. Tocmai intenționez să spun: cu care U.R.S.S. luptă.

Molotov. Sînt de acord cu părerea d-lui Eden.

Hull. Nici eu nu am nimic împotriva.

Introducerea și prezentarea științifică

Corneliu BOGDAN
Traducerea documentelor

Sergiu CELAC

(Va urma)

Între Napoleon și Chateaubriand nu au existat niciodată relații prea bune. Tocmai de aceea, cînd venea vorba despre ilustrul scriitor, împăratul obișnuia să le spună celor din jur: „Greutatea cea mare nu este să îl cumperi pe domnul Chateaubriand, ci să-l plătești la prețul pe care el crede că îl valorează”.

Filosoful grec Diogene, poreclit „Cinicul”, s-a dus la o baie publică și, constatînd că apa nu era prea curată, l-a întrebat pe unul din băieși: „Unde m-aș putea spăla după ce plec de aici?”

La curtea lui Ludovic XIV se afla un nobil despre care regele știa că e extrem de ambițios. Într-o zi regele îl întreabă:

- Cunoști limba spaniolă?
- Nu Sire.
- Păcat!

Curteanul își închipuie că învățînd repede limba respectivă va fi ridicat la rangul de ambasador și trimis în Spania. Se pune cu rîvnă pe treabă și, sigur pe cunoștințele lui, se prezintă la monarh:

- Sire, am învățat spaniola.
- O știți atît de bine încît ați putea sta de vorbă chiar cu spanioli?

- Da, Sire.
- Vă felicit, veți putea citi Don Quijote în original!

În eforturile de apărare a frontierei Alpilor, orașul Filipsburg (Baden-Württemberg, R.F.G.) a fost asediat în repetate rînduri de către francezi. În 1734, curiozitatea îl împinge pe Voltaire să asiste la o astfel de bătălie.

— Domnule Voltaire — îl întreabă ducele de Berwick, care conduce ostilitățile — veți veni, fără îndoială, alături de noi, în tranșee?

— Nu, domnule mareșal! Datoria mea este să mă inspir din acțiunile d-voastră eroice, fără a avea ambiția de a le împărtăși, răspunde filosoful.

Despre același spiritual scriitor și filosof francez se povestește că, aflîndu-se într-o societate selectă, nu mai conținea cu laudele la adresa poetului și naturalistului german Albrecht von Haller.

Unul dintre auditorii care făcuseră cerc în jurul lui îl întrerupe:

— Dar, domnule Voltaire, aveți o părere atît de bună despre domnul de Haller, în vreme ce dînsul are despre dv. o opinie exact contrarie.

— Asta se poate, răspunde Voltaire. Fără doar și poate ne înșelăm amîndoi!

Istoricului Mably, fratele filosofului Condillac, i s-a propus să candideze pentru Academia franceză. „Dacă aș face parte din selecta adunare, a replicat el, lumina s-ar întreba poate: „De ce o fi membru al Academiei?” Prefer însă ca muritorii să se întrebe: „De ce n-o fi?”.

Ludovic XIII nu i se adresa favoritului său, marchizul Henri Coiffier de Ruzé, poreclit „Cinq-Mars”, decît cu apelativul „dragul meu prieten”. Căzută în dizgrație din pricina uneltirilor lui împotriva primului ministru Richelieu, Cinq-Mars a fost condamnat la moarte. În clipa cînd condamnatul se îndreptă spre locul execuției, regele își privește ceasul și exclamă cu nostalgie: „Cred că „dragul meu prieten” nu e prea vesel la ora asta”.

Mark Twain afirma despre cărțile sale că sînt ca apa, în vreme ce operele altor mari scriitori sînt ca vinul. Dar — adăuga părintele umoristicii americane — apa se bea în cantități mai mari decît vinul!

Într-o noapte, Balzac uită să încuie ușa de la intrare. Se duce la culcare, dar nu reușește să adoarmă. În acest timp, un hoț intră tiptil în casă, deschide fără zgomot un scrin și începe să scotocească prin sertare după bani... Deodată, hoțul aude un hohot de rîs și pe Balzac care-i spune:

— Prietene, vii în timpul nopții, pe întuneric, ca să cauți bani în niște sertare unde eu însumi, chiar la lumina soarelui, n-am găsit niciodată!

ITINERAR ISTORIC PE DUNĂRE

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

„Unii — scria, acum mai bine de două milenii, filozoful latin Seneca — cred că fluviile a căror natură nu poate fi explicată s-au născut odată cu lumea, ca, de pildă, Istrul și Nilul, fluviu imense și prea importante spre a se putea spune că au aceeași origine cu celelalte [ape]”. Din adinca antichitate, Dunărea — al doilea fluviu ca mărime din Europa, dar primul ca importanță navigabilă — a fost una din cele mai cunoscute ape curgătoare; grecii au numit acest fluviu *Istros* și situau dincolo de el pământurile legendarului popor al „hiperboreenilor”¹ (legându-i numele și de călătoria lui Iason și a argonauților pe urmele Lînei de aur); romanii i-au spus *Danubius* și — asemenea Nilului — și-l închipuiau ca pe o zeitate benefică, generoasă în bogăție; popoarele germanice l-au cîntat în *Legenda Nibelungilor*; geto-dacii — locuitorii din timpuri imemorabile pe ambele maluri ale sale, de-a lungul întregului curs inferior — considerau Dunărea o apă sfîntă. Cărturarul latin Servius, în comentariile sale la *Georgicele* lui Vergiliu, afirmă că „dacii au obiceiul ca, atunci cînd pornesc la război, să nu se apuce de treabă înainte de a bea cu gura, din Istru, o anumită cantitate de apă ca pe un vin sacru”. Strămoșii noștri au numit fluviul *Donaris* și această denumire — admirabilă dovadă de continuitate — a dăinuit pînă astăzi în cuvîntul românesc Dunărea.

Străbătută de monoxilele (bărci scobite în trunchiul unui arbore) antice ale geților, de galerele romane, de caicele evului mediu, ori de modernele nave contemporane, Dunărea a fost, de milenii, principala arteră navigabilă a Europei Centrale și de Sud-Est, străbătînd actualmente opt state și îngăduind legături economice dintre cele mai lesnicioase. Dar, dincolo de importanța sa economică, care a crescut considerabil în ultimele decenii prin amenajările hidrografice făcute de-a lungul ei, constituind un factor de apropiere

și colaborare între statele pe care le străbate, Dunărea este un curs de apă de o frumusețe aparte, de o bogăție turistică neasemuită și cu o istorie dintre cele mai bogate.

O croazieră pe Dunăre constituie, deopotrivă, un fascinant drum în istorie și o tulburătoare excursie spre frumusețile naturii, oferind călătorului numeroase obiective turistice, peisaje unice — de la involburatul curs din dreptul Porților de Fier și de la Cazane, la mirifica lume a Deltei.

Fluviul măsoară 2 860 km (după ultimele măsurători determinate de identificarea a încă unui izvor, la Furtwangen, 2 888 km), dintre care 2 379 (de la orașul Regensburg pînă la vărsare) — sînt navigabili. 1 075 km din acest curs trec prin țara noastră (ca linie de graniță cu statele învecinate sau numai pe teritoriul românesc).

Încă de la intrarea pe pămîntul românesc, Dunărea dezvăluie frumusețea deosebită a peisajului și obiective istorice și turistice de maxim interes. În apropiere de orașul *Moldova Nouă*, în localitatea *Pescari* din județul Caraș Severin, pe malurile stîncose ale fluviului au fost identificate peșteri cu picturi rupestre, datînd încă din paleolitic². Este unul din primele obiective turistice pe care le oferă vestitele cataracte (gherdapuri) ale Dunării — porțiune lungă de 117 km de-a lungul căreia fluviul străbate partea muntoasă a Banatului, de la Moldova Veche la Drobeta-Turnu Severin. Pentru navigatori — partea cea mai dificilă a traseului fluvial, pentru pasageri — cea mai frumoasă! Mai ales, în dreptul localității bănătene Dubova, unde Carpații și Balcanii își apropie cel mai mult masivele. Locul unde, odinioară, apa curgea printre stîncile ascuțite ce răsăreau de sub valurile înspumate, izbindu-se de pietre, apa fierbea parcă, de aceea, oamenii au denumit locurile *Cazane*. În această zonă, Dunărea se îngustează brusc — de la 570 m lățime la 181 și chiar, la 151 m. Înainte de construirea hidrocentralei de la Porțile de Fier, adîncimea fluviului atingea în această porțiune 56

¹⁻² Magazin istoric, nr. 5/1983; 6/1975.

Artiști plastici de pretutindeni au elogiat — în tablouri
lor — frumusețea și pitorescul fluviului Dunărea.
În imagini: Cazanele (gravură de pictorul englez W.H.
Bartlett)...

m, foarte mare în comparație cu restul cursului, unde adâncimea variază între 2 și 14 m. Geologii presupun că în timpuri străvechi aici va fi fost o cădere de apă similară cascadei Niagara.

Secole de-a rândul, cataractele (treptele de granit ce podesc albia fluviului)? au constituit unul din cele mai dificile examene pentru navigatori. „De pe malul acesta al Dunării și pînă în partea cealaltă — scria în sec. XVII călătorul otoman Evlia Celebi — pietrele și stîncile stau în mijlocul Dunării ca niște spinări de pești și ca niște scînduri. De aceea, se și numește locul acesta Tahtali Ghirdap”. „În locul acesta — continuă el — sînt anumiți meșteri în trecerea corăbiilor. Ei cunosc locurile tuturor pietrelor din această vîltoare și toate întortochelele de temut... Oamenii ce fac pe călăuzele și ajută la trecerea corăbiilor sînt de

...Porțile de Fier (desen în creion de gravorul francez
Michel Bouquet)...

obicei oameni din Moldova [Veche] și din orașul Drencova”. Cînd corăbiile urcau în amonte, era nevoie de mii de edecari pentru a învinge viteza curentului care, în unele locuri, atîngea 18 km pe oră. Uneori vara, cînd debitul apelor scădea, Cazanele prilejuiau una din cele mai temerare întreceri bărbătești. Potrivit relatării aceluiași Evlia Celebi, întrecerea consta în traversarea apei, concurenții sărînd din piatră în piatră, pe stîncile ce ieșeau din valuri. Întrecere riscantă, în care nu puțini dintre participanți își pierdeau viața, alunecînd pe pietrele umede.

Mai jos de Cazane se află vestitele *Porți de Fier* ale Dunării. De fapt, o stîncă așezată de-a curmezișul fluviului, acolo unde lățimea apei este de 900 m, iar la 2 km în aval, o altă stîncă de 0,5 km lățime, alcătuid — împreună cu cea dintîi — un baraj natural.

La sfîrșitul secolului trecut, stîncile au fost aruncate în aer și porțiunea canalizată, creîndu-se o cale navigabilă lăță de 75 m și adîncă de 3 m. Viteza cu care se ieșea din acest canal — 18 km pe oră — era totuși extrem de periculoasă pentru navigație.

Toate aceste neajunsuri au luat sfîrșit odată cu construirea, prin eforturile comune ale R.S.F. Iugoslavia și R.S. Românie, a primei mari hidrocentrale de la Porțile de Fier începută în 1964 și isprăvită în 1972. Imensul baraj — capodoperă tehnică, dar și arhitecturală — măsoară 1 100 m lungime și 38 m înălțime. Prin construirea sa, nivelul apei a crescut cu 23 m, cataractele ca niște spinări de pești care l-au impresionat pe Evlia Celebi au fost acoperite de un uriaș lac de acumulare lung de 140 km. Traversarea lui durează azi doar 13 ore; în trecut porțiunea se parcurgea în mai mult de patru zile. Înălțarea barajului a necesitat un mare efort tehnic și material. S-au folosit 3 milioane tone de beton și beton armat și s-au dislocat 22 milioane tone pămînt. Spre a înlesni navigația a fost necesară și construirea unor ecluze, lungi de 310 m și late de 34 m, care înlesnesc circulația, în zonă, a navelor cu o capacitate de pînă la 5 000 tone.

Construirea hidrocentralei, a barajului și amenajarea marelui lac de acumulare au necesitat și alte performanțe tehnice și arhitectonice, din partea constructorilor români și iugoslavi. Cea mai impresionantă: mutarea vetrei unui întreg oraș — Orșova —, cu o populație de 24 000 locuitori pe un platou situat de-asupra celui vechi, care a fost înghițit de ape. Calea ferată, care urma și ea firul Dunării, a fost reconstituită pe o lungime de 24 km, cu 7 tunele și numeroase viaducte.

După Porțile de Fier, Dunărea — descășuțată de munți — își urmează cursul mai domol, lărgindu-și, totodată, albia. Cel dintîi popas, municipiul *Drobeta-Turnu Severin*, așezare menționată documentar cu aproape 2000 ani în urmă, dar cu o vîltoare măsurată în mai multe milenii. În apropierea ei, lîngă ruinele castrului de la Hinova s-a descoperit unul din cele mai valoroase tezaururi de aur! de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului. Pentru turiști, Drobeta-Turnu Severin înseamnă și podul construit, la ordinul împăratului Traian, de vestitul arhitect Apollodor din Damasc — construcție ce de bună seamă ar fi meritat să se numere printre minunile lumii antice. Urmele ei mai persistă și astăzi prin cîțiva piloni păstrați în apropierea malului românesc. Cu mult în urmă însă, pe la jumătatea sec. XVI, Giovan Andrea Gromo descria construcția care se păstra încă bine: „Această măreață construcție avea — scrie el — (după cum se poate vedea,

¹ Magazin istoric, nr. 6/1961.

căci cea mai mare parte există încă) 20 de piloni uriași din piatră tare cioplită, care se ridică la o înălțime de 150 de picioare de la o temelie cu o lățime de vreo 60 de picioare, avînd de la unul la altul o depărtare de 160 de pași". Acest pod — expresie a dăinuirii și vechimii noastre pe aceste meleaguri — era evocat, un secol mai tîrziu, și de Miron Costin. Dar Drobeta-Turnu Severin înseamnă, în egală măsură, și alte obiective istorice: turnul lui Sever (de fapt, urmele fortificației medievale din sec. XIII-XV), apoi termele romane și ruinele castrului Drobeta — în incinta complexului muzeal „Porțile de Fier”. Și înseamnă, desigur, orașul modern din zilele noastre, oraș conceput pe baze arhitectonice rectangulare, ce pun în evidență frumusețea peisajului oferit de fluviu.

Prin construirea lacului de acumulare de la Porțile de Fier, unul din ostroavele Dunării, insula Ada-Kaleh a fost înghițită de apele fluviului. Obiectivele ei turistice mai importante — case, fîntini, precum și moscheea datînd din sec. XVII — au fost strămutate pe un alt ostrov al Dunării, la Șimian, în apropiere de Drobeta-Turnu Severin, constituind unul din punctele turistice de mare atracție ale călătoriei pe Dunăre.

Următorul popas pe Dunăre: Calafat — oraș înscris cu litere de foc în epopeica luptă pentru statuarea independenței la 1877. Aici au răsunat primele lovituri de tun care au vestit hotărîrea românilor de a-și cucerii prin luptă independența — moment evocat de mai multe obiective turistice: Monumentul 1877, Monumentul eroului necunoscut, Monumentul lui Cobuz, Monumentul independenței. Punct de frontieră pe unde se poate trece cu fery-botul de călători și auto în R.P. Bulgaria, Calafatul își ciștișă tot mai mult statutul de obiectiv turistic, prin construirea unui complex hotelier modern.

Poziția strategică a Corabiei a fost remarcată încă din antichitate. Pe locul mai vechii dave getice, Sucidava, a apărut cetatea romană cu același nume (dovadă a continuității de viațuire dacică), menținută ca un important cap de pod al imperiului și după retragerea romanilor din Dacia. Împăratul Constantin cel Mare (306-337) a reconstituit-o, adăugîndu-i importanță fiindu-i făcute și în timpul împăratului bizantin Justinian (527-565).

Încă din antichitate numele localității Turnu Măgurele este legat de turnul de observație hexagonal, ce dăinuie și astăzi în împrejurimile orașului. Atunci cînd împăratul Septimius Sever (193-211) a construit această fortificație, localitatea se numea Turris, nume ce s-a păstrat și după reconstrucția fortificației în vremea lui Constantin cel Mare. Turnu s-a numit cetatea și în vremea lui Mircea cel Bătrîn, care a construit, în anul 1333, o fortificație ce a dăinuit pînă în veacul trecut, numărîndu-se și printre avanposturile lui Vlad Tepeș și Mihai Viteazul în rezistența lor antiotomană.

De numele Zimnicei, oraș ce a avut mult de suferit de pe urma puternicului cutremur din 1977, reconstruit din temelii ca o așezare modernă, se leagă și un important eveniment al istoriei antice. Potrivit părerii unor arheologi, prin acest loc — unde a fost identificată o puternică cetate dacică — ar fi trecut oștile regelui Alexandru cel Mare (335-323 î.e.n.) în timpul expediției sale nord-dunărene, relatată de Arrian (335 î.e.n.)¹.

Un participant la cruciada antiotomană organizată în 1436, în timpul domniei lui Vlad Dracul (1436-1442) — este vorba de cavalerul burgund Wallerand de Wavrin — descriînd cetatea Giurgiu ne furnizează informația că fiecare piatră din zidul ei l-ar fi costat pe domnitorul Mircea cel Bă-

...Drumul lui Traian pe malul Dunării...

trîn un bolovan de sare. Puternica cetate din ostrovul Dunării, atestată documentar la 1394 — care în prezent alcătuiește un important obiectiv arheologic — a constituit vreme de secole cel mai important vestigiu istoric al orașului. Dacă Giurgiu vechi — stăpînit o vreme de otomani cu titlu de raia — însemna doar această cetate și eventual turnul cu ceas înălțat în piața orașului, zestrea turistică a municipiului de azi înseamnă înainte de toate impozantul pod al prieteniei — una din cele mai mari construcții de acest gen din Europa — ce leagă, peste Dunăre, teritoriul român de cel al R.P. Bulgaria; înseamnă, de asemenea, Muzeul luptei pentru independența poporului român, inaugurat în 1977 și Alea cu cele 23 busturi ale unor eroi căzuți în lupta pentru neatințarea țării.

...și Orașul Giurgiu la 1820 (ambele gravuri din volumul Donau Ansichten [Priveliști dunărene] realizat de pictorul german Iacob Alt)

¹ Magazin istoric, nr. 3/1980.

IMPORTANTI

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric. După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Cititorii și abonații noștri sint rugați, totodată, să ne semnaleze orice deficiență sau dificultate întâmpinată în procurarea, abonarea sau primirea abonamentului la Magazin istoric, pentru a putea interveni la forurile competente.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O. Box 12-201, telex 10376 psfir.

PE SUB ARCUL DE TRIUMF

GHEORGHE CIȘMAȘ, din București, ne scrie în legătură cu fotografia apărută pe coperta IV a numărului 8/1984 al revistei noastre, imagine ce reprezintă defilarea, pe sub Arcul de triumf, a ostașilor români întorși victorioși de pe frontul antihitlerist: Al doilea ostaș din flancul drept — ne informează cititorul nostru — este fratele meu, Tiberiu Cișmaș, dintr-o unitate de transmisiuni, în vîrstă atunci de 25 ani și care în prezent locuiește la Timișoara.

La rugămintea cititorului bucureștean, redacția a trimis o copie după fotografia veteranului timișorean care, la rîndul său ne-a scris: Am primit cu multă bucurie prin bunăvoința dv. fotografia, pentru care vă mulțumesc. Vă doresc multă fericire, sănătate, cu cele mai calde sentimente, Tiberiu Cișmaș.

AMICIÎ FRANȚEI

Prof. **ECATERINA HANGANU**, prof. **CONSTANTIN DOBRESCU**, filiala Arhivelor statului, Ploiești, ne trimit cîteva date privind asociația culturală „Amicii Franței — General Berthelot”, creată de intelectuali ploieșteni care militau, în anii interbelici, pentru apropierea între cele două popoare, prin activități în domeniul culturii.

„Amicii Franței” invite oameni de cultură de prestigiu din țară și din Franța — prin intermediul Institutului de înalte studii franceze din București — spre a conferența în fața ploieștenilor. Aceste conferințe aveau loc în aula Liceului „Petr și Pavel” sau în sălile de cinematograf din oraș.

Astfel, profesorul francez **Leon Thevenin** a fost invitat la 30 ianuarie 1936 să vorbească, în amfiteatrul liceului ploieștean, despre opera artistică a lui **Gustave Moreau**. În februarie 1936, profesorul francez **Francisc Lebrun** a conferențiat despre opera poetică a lui **Vasile Alecsandri**, **Elena Văcărescu**, **Ana de Noailles-Brinoveanu** și alții, a căror „operă este foarte mult apreciată în Franța”. La 15 martie 1936, în sala cinematografului Scala din Ploiești, prof. universitar

Andrei Rădulescu (nr. 4/1981) a vorbit despre influențe franceze și italiene în redoptarea conștiinței noastre naționale. Tot în acel an, scriitoarea bucureșteană **Alice Voinescu** a conferențiat despre opera lui **Montaigne**.

La 2 noiembrie 1938, prof. univ. **Gri-gore Trancu-Iași** a prezentat expunerea **Gustave Coubert** și expozițiile universale. În aprilie 1939, a avut loc o manifestare dedicată lui **Racine**, în cadrul căreia actori de la Teatrul național din București și artiști amatori ploieșteni au interpretat scene din **Andromaca**, **Fedra**, **Britannicus**, **Atalia**.

DOMNITORULUI UNIRII

Reținem din articolul Personalitatea lui **Al. I. Cuza**, al prof. **VASILE CALESTRU**, de la Liceul „Cuza Vodă” din Huși, această telegramă pe care au adresat-o domnitorului Unirii țării din jud. Fălciu, în urma proclamării Legii rurale din 14 august 1864, prin care locuitorii satelor erau eliberați de sarcinile feudale și 511 896 familii erau improprietate cu 2 038 640, 2 697 ha: „Fapta pe care Maria Voastră ați isprăvit slobozind neamul românesc din boieresc, munca silită, ce era mai rea și decît robia, este act de mare cît nu o poate scrie nimina; îl rugăm să la din zilele

noastre și ale copiilor noștri și să adauge pe ale Măriei Voastre... dă-ne voie ca de acum înainte să te numim Părintele cel binevoitor și slobozitorul neamului țărănesc”.

Aceiași cititor ne trimite și fotografia de mai jos, care reprezintă bustul ridicat în 1959 în orașul Huși în amintirea lui **Al. I. Cuza**. Monumentul este opera sculptorului **Vasile Aciobăniței**.

FOTOGRAFUL ADLER

În cadrul Poștei Magazin istoric din nr. 11/1984 am citit și despre fotografia **L. Adler**, care a activat la Brașov la sfîrșitul secolului trecut, considerat printre primii fotografi de valoare ai Ardealului românesc, ne scrie **TIBERIU DANCUI**, din Hunedoara. Precizez, în completarea celor menționate de dv., că **L. Adler** a avut, între 1902 și 1904, un atelier și la Orăștie, de unde se deplasa la Hunedoara și Deva.

Mulțumim cititorului nostru hunedorean atît pentru informațiile cit și pentru cele două fotografii trimise, dintre care una executată chiar de **L. Adler** în atelierul său din Orăștie.

NE-AU MAI SCRIS

Am mai primit oferte de articole, informații și completări pe marginea articolelor publicate, de la următorii cititori: dr. **TEDOR CUTLIG**, din București (articolul în amintirea fetei **Anna Frank**); **DUMITRU LENGHEL**, din Baia Mare (precizarea că **Adunarea generală anuală a ASTREI** de la Șimleu a avut loc în 1908 și nu în 1909, cum a apărut în nr. 7/1984, p.32); **ȘTEFAN ORLANDEA**, din Sibiu (un fragment din lucrarea **Bătălia de la Mărășești de Cassian R. Munteanu**); prof. col. **ȘTEFAN D. MARCOVICI**, din București (articolul *Cine sint temele... peoniene?*); prof. **VASILE CALESTRU**, din Huși (articolul *Lupta maselor populare împotriva hitlerismului, pentru o viață mai bună*); **MARIUS BICHIS**, student, din Sibiu (fotografia bunicului său în uniformă militară din 1919). tuturor le mulțumim călduros.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

PRINTRE CÎȘTIGĂTORI

Cu profundă emoție am văzut, în numărul din decembrie 1984 al revistei, că mă număr printre câștigătorii concursului **File de epopee**, organizat în cinstea celei de-a 40-a aniversări a lui august 1944, **ne scrie generalul-maior în retragere NICOLAE PĂTRĂȘCOIU**, din București. La cei 95 ani ai mei, constituie o mare bucurie. Ea a avut efectul de a mă determina să încerc să răspund și la întrebările concursului **Horea 200**, organizat de minunata dv. revistă.

Un alt participant — câștigător al aceluiași concurs, **File de epopee**, **ARMIN SCHEIN**, tot din București, ne mărturisește la rîndul său: Bucuria mea a fost mare cînd am primit setul de diapozitive cu tematica istorică. Vă declar că eu și membrii familiei am ramas încantați de aceste diapozitive, realizate după expozite din Muzeul național de istorie, mărturie inestimabile ale trecutului și prezentului nostru istoric.

Felicitîndu-l, și cu această ocazie pe cei doi câștigători, reamintim totodată celor care încă nu și-au ridicat premiile din cadrul concursului **File de epopee** că ultimul termen pînă la care o pot face este 15 iunie 1985, inclusiv.

CITIȚI CU ATENȚIE!

AUREL AMARIEI, din Piatra Neamț, ne cere precizări în legătură cu numărul prizonierilor hitleriști capturați de către armata română în zilele revoluției de la 23 August 1944, dat fiind că, după părerea sa, unele cifre apărute în revista noastră, ca și în alte surse, nu concordă într-un tot.

În nr. 5/1980 al revistei noastre, am publicat un document întocmit în 1946 (la numai un an după terminarea războiului) de către șeful Secției III operații a Marelui Stat Major român, document intitulat **Contribuția militară a României în războiul pentru libertate și dreptate**. Autorii precizau că textul respectiv a fost redactat „după datele ce cunoaștem pînă acum”, adică pînă în ianuarie 1946. Fieșec deci ca unele date cuprinse în acest studiu să fi fost corectate și completate de cercetările istorice ulterioare. De altfel, în același nr. 5/1980 al revistei noastre, în p. 5, acolo unde documentul amintit indica numărul prizonierilor și morților înregistrați de hitleriști în cursul celui 8 zile ale insurjecției ca fiind de 53 159 și, respectiv, 5 000, se preciza într-o notă de subsol: „Conform datelor indicate în R.R.A. (România în războiul antihitlerist, Ed. militară, 1956, p. 705), pierderile germane au fost de 56 455 prizonieri și 5 048 morți”. R.R.A. este lucrarea de bază pe această problemă; cifrele indicate de

ea s-au regăsit și în nr. 8/1984 al revistei noastre.

Cîl privește lucrarea **Marea confragție a secolului XX**, ediția a II-a, lucrurile sînt la fel de clare: ea indică pierderile totale (morți și răniți): $56\,455 + 5\,048 = 61\,503$, cifră care poate permite formularea: „peste 61 000”.

Aceleași cifre sînt indicate și în lucrarea **Armata română în revoluția din august 1944**, de general-colonel dr. **Constantin Olteanu**, general-locotenent dr. **Ilie Ceaușescu**, colonel dr. **Florian Tucă**, colonel dr. **Vasile Mocanu**, Editura politică, 1984.

Așadar citiți cu atenție!

REVIZORUL ȘCOLAR

Prof. **DUMITRU PĂCĂURARU**, din Constanța: în numărul 1/1985 al revistei, în fragmentul din memoriile lui V.A. Urechia, am citit și numele lui Bănescu, scris însă din greșală D. Bănescu și nu I. Bănescu, așa cum s-a numit, în realitate „neîntrecutul

revizor școlar” care în 1880 l-a însoțit pe Urechia pe drumuri dobrogene. A fost o personalitate marcantă a culturii din această parte de țară. Născut la Roman în 1851, după studiul la Iași și Berlin, unde și-a luat licența în litere și drept, Ioan Bănescu a venit în Dobrogea în noiembrie 1878, unde a fost numit revizor școlar. A fost organizatorul Școlii normale de învățători

și institutori din Constanța (1893), al cărei director a fost, școală care, în 1896, a fost transformată în gimnaziul „Mircea cel Bătrîn”, iar în 1911 în liceul purtînd numele gloriosului voievod al Tarii Românești, I. Bănescu a fost, de asemenea, primul al Constanței în anii 1900 și 1905-1907. S-a stins din viață în 1909.

Pentru dragostea cu care a slujit orașul, constanțenii i-au ridicat un bust de bronz (autor D. Paciurea) și au dat numele său unei străzi.

Multe documente ale timpului, legate de activitatea lui I. Bănescu (a cărui fotografie v-o trimitem alăturat) se păstrează în muzeul Liceului pedagogic din Constanța, a cărei responsabilitate o am, **ne scrie în încheiere cititorul nostru constanțean**.

Colaboratorul nostru, **RADU ECONOMU**, din București, precizează: Localitatea Ober Dobbing se află nu în Elveția, cum a apărut în **Magazin istoric**, nr. 4/1985, p. 51, ci în Austria.

CERERI ȘI OFERTE

IOAN DAMIAN, str. Dumbravei, bl. 64, ap. 16, Sighișoara, solicită: nr. 1, 2/1967; 12/1960; ofera: nr. 7/1975; 8/1976; 12/1983.

OCTAVIAN BALĂNESCU, str. Karl Marx, nr. 7, bl. 3, sc. A, ap. 4, Bîrlad, solicită: nr. 5, 10/1974; 9/1981; ofera: nr. 6/1967; 1, 2/1970; 2-5/1971; 3, 8, 9, 12/1972; 1, 3, 8, 10/1973; 1, 4, 5/1974; 3, 10, 12/1975; 5, 6/1976; 3, 7/1977; 1/1978; 9/1979; 3, 6/1981; 4/1982; 11, 12/1980.

AUGUSTINUS CONSTANTIN OLTEANU, șos. Olteniței, nr. 140, bl. 5, sc. 2, ap. 66, București, solicită: nr. 1/1968; 5/1969; 7, 11/1982; ofera: nr. 3/1968; 9/1969; 9/1974; 10/1976; 3/1982.

SIMION I. FILIP, bd. Tineretii, nr. 19, et. 1, ap. 4, Timișoara, solicită: nr. 6/1981; 2/1982; ofera: nr. 11/1968; 7/1971; 4/1973; 6/1975; 11/1978; 10/1981; 10/1982.

ION PETRESCU, str. Tazlaur, nr. 1, bl. 37 D, sc. A, et. III, ap. 15, Ploiești, solicită: nr. 1-3, 6/1967; 4/1968; 1, 6/1970; 5, 8/1971; 6, 9/1972; 1, 7/1974; 3/1975; 9/1977; 2, 8/1978; ofera: nr. 8/1967; 2, 6, 9, 10, 12/1968; 1, 3, 4, 5, 9-11/1969; colecția pe anii 1970-1983.

În curînd un nou concurs **Magazin istoric**

La cererea și sugestiile a numeroși cititori, în numerele viitoare ale revistei un nou concurs, dotat cu numeroase premii.

Rețineți din timp numerele din acest an ale revistei, care vor face parte din bibliografia concursului.

Amănunte în numărul următor.

CONTENTS (Romanian History) Ilie Ceaușescu, C. Popășteanu, V. Buduru, M. Ștefan, E. Ioniță The Fortieth Anniversary of Victory over Fascism ● C. Petculescu From the History of the Revolutionary Youth Organization in Romania ● G. Ștrempel An Outstanding Chronicler: Ion Neculce (c. 1672-1745) ● L. Ellis (USA) The Cucuteni Culture — Unique in Europe (II) ● I. Coman Recollections about Historian Vasile Pârvan (1882-1927) ● The XVth ICHS: Henri Michel (France) ● V. Smărăndescu Historical Itinerary along the Danube.

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Ilie Ceaușescu, C. Popășteanu, V. Buduru, M. Ștefan, E. Ioniță 40 ans depuis la victoire sur le fascisme ● C. Petculescu L'organisation révolutionnaire de la jeunesse de Roumanie: pages d'histoire ● G. Ștrempel Un érudit de premier ordre: Ion Neculce (vers 1672-1745) ● L. Ellis (USA) Cucuteni — une culture unique en Europe (II) ● I. Coman Souvenirs relatifs à l'historien Vasile Pârvan (1882-1927) ● Le XVe CISH: Henri Michel (France) ● V. Smărăndescu Itinéraire historique sur le Danube

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Илие Чаушеску, К. Попыштеану, В. Будуру, М. Штефан, Е. Иониче Сорокалетняя годовщина победы над фашизмом ● К. Петкулеску Из истории революционной организации молодежи Румынии ● Г. Штремпел Выдающийся летописец — Ион Некулце (ок. 1672-1745) ● Л. Эллис (США) Культура Кукутен — уникальна в Европе (II) ● И. Коман Воспоминания об историке Василе Парван (1882-1927) ● XV-й МКИИ: Анри Мишель (Франция) ● В. Смэрэндеску По следам истории вдоль Дуная

INHALT (Rumänische Geschichte) Ilie Ceaușescu, C. Popășteanu, V. Buduru, M. Ștefan, E. Ioniță 40 Jahre seit dem Sieg über den Faschismus ● C. Petculescu Aus der Geschichte der revolutionären Jugendorganisation Rumäniens ● G. Ștrempel Ein sábio destacado — Ión Neculce (?1672-1745) ● L. Ellis (USA) La Cultura de Cucuteni — única en Europa (II) ● I. Coman Erinnerungen an den Historiker Vasile Pârvan (1882-1927) ● Der XV. IKGW: Henri Michel (Frankreich) ● V. Smărăndescu Geschichtliche Rundreise auf der Donau

SUMARIO (Historia rumana) Ilie Ceaușescu, C. Popășteanu, V. Buduru, M. Ștefan, E. Ioniță 40 años desde la victoria sobre el fascismo ● C. Petculescu De la historia de la organización revolucionaria de la juventud de Rumania ● G. Ștrempel Un sabio destacado — Ión Neculce (?1672-1745) ● L. Ellis (USA) La Cultura de Cucuteni — única en Europa (II) ● I. Coman Recuerdos sobre el historiador Vasile Pârvan (1882-1927) ● El XV° CICH: Henri Michel (Francia) ● V. Smărăndescu Itinerario histórico por el Danubio

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel,

Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștale și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

